Mircea Bertea

Limba română

- Vocabular
- Morfologie • Sintaxă
- Ortografie • Ortoepie • Punctuaţie

Definiţii, explicaţii concise,
problematizare şi algoritmizare,
exemple semnificative –
toate într-un singur volum

COLECŢIA

EXAMENE

Auxiliar didactic pentru pregătirea examenelor de capacitate, de bacalaureat şi de admitere în învăţământul superior

Scanned with OKEN Scanner

Colecţia **Examene**
Coordonator: MIRCEA BERTEA

Coperta: PARTENIE MACARIE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale
BERTEA, MIRCEA
Limba română
Mircea Bertea. Cluj-Napoca: Cartimpex, 1999
285 p.; 21 cm (Examene)
Bibliogr.
ISBN 973-9414-12-5

805.90(075.33)

© Editura Cartimpex, 1999
Str. Gen. V. Milea 71
3400 Cluj-Napoca
Tel. 064-19.55.62; fax 064-43.14.94

Timbrul literar se virează la Uniunea Scriitorilor din România, cont: 45106262, BCR, Sucursala municipiului Bucureşti.

Scanned with OKEN Scanner

Mircea Bertea

Limba română

- *Vocabular*
- *Morfologie*
- *Sintaxă*
- *Ortografie*
- *Ortoepie*
- *Punctuaţie*

Editura **Cartimpex**
Cluj, 1999

Scanned with OKEN Scanner

Mircea Bertea

Limba română

- *Vocabular*
- *Morfologie*
- *Sintaxă*
- *Ortografie*
- *Ortoepie*
- *Punctuaţie*

Editura **Cartimpex**
Cluj, 1999

Scanned with OKEN Scanner

Cuvânt înainte

Prezentul volum, valorificând experienţa pedagogică a ediţiilor anterioare ale lucrării **Gramatica explicativă a limbii române (pentru elevi, studenţi, profesori)**, reflectă în paginile sale capitole, compartimente structurale (**gramatica**, **vocabularul**, **ortografia**, **ortoepia**, **punctuaţia**) şi probleme specifice atât programei de limba română pentru *examenul de capacitate*, formă nouă de evaluare cu care se încheie acum în România şcolarizarea elevilor ciclului gimnazial, cât şi cunoştinţele de limbă prevăzute de programele pentru *bacalaureat şi admitere în învăţământul superior*.

Deşi volumul nu-şi propune să prezinte exhaustiv problemele de limbă pe care elevul trebuie să le cunoască pentru a reuşi la aceste exame şi nici să analizeze starea limbii române într-o perioadă de preaprelungită „reformă" şcolară, el sesizează cu consecvenţă (din perspectiva manualelor şcolare îndeosebi) carenţe inadmisibile în predarea-învăţarea unei discipline de învăţământ ce integrează coordonate fundamentale ale fiinţei noastre naţionale.

Ne place să reamintim că **Noi**[1] avem două patrii coincidente, după cum frumos şi emoţionant se exprima Nichita Stănescu: *„o dată este patria de pământ şi de piatră şi încă o dată este numele patriei de pământ şi de piatră. Numele patriei este tot patrie. O patrie fără de nume nu este o patrie. Limba română este patria mea."*[2]

Adăugăm convingerea că **toate acestea trebuie învăţate**. Fără şcoală, fără profesori şi elevi, fără părinţi şi fără bunici, fără datoria teribilă ce vine de la cei care au întemeiat această patrie a limbii române cuvintele şi-ar rătăci potecile şi s-ar pierde în uitare.

---

[1] *Majuscula este folosită intenţionat, simbolic şi semnificativ!*

[2] *Nichita Stănescu, **Respirări**, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1982, pagina 7.*

Scanned with OKEN Scanner

De aceea, la ceasul care ne este dat să stăm de veghe ca lumina limbii noastre să nu poată fi stinsă „cu toate apele mării", punem la dispoziţia elevilor şi profesorilor din învăţământul preuniversitar o nouă ediţie a unei **gramatici practice, explicative şi explicată** a limbii române, în care noţiunile de morfologie şi sintaxă sunt permanent corelate cu cele de vocabular, de ortografie, de ortoepie şi de punctuaţie. Ne-am convins (în principal, cu ocazia întâlnirilor cu profesorii şi elevii, dar şi din rapiditatea cu care s-au epuizat tirajele deloc neglijabile ale ediţiilor anterioare) că mulţi dintre aceştia – ne referim, desigur, la elevii ciclului gimnazial (secundar) –, folosind acest instrument de lucru auxiliar, **au asimilat** şi **au aplicat** mai uşor cunoştinţele de gramatică prevăzute de programele şcolare în vigoare, **au învăţat** să motiveze folosirea semnelor de ortografie şi de punctuaţie, **au înţeles** gramatica, unii dintre ei **au început chiar să o iubească...**

Sperăm că, utilizând cu seriozitate şi competenţă acest compendiu de gramatică explicată a limbii române, elevii vor obţine rezultate mai bune la învăţătură, la formele diverse de evaluare şi la examene, *rezultate pe baza cărora accesul în licee, şcoli vocaţionale şi facultăţi să le fie asigurat!*

Acesta este gândul sincer al autorului, care **a încercat să uşureze învăţarea gramaticii printr-un demers pedagogic de simplificare** a ceea ce, după cum bine se ştie, nu e simplu deloc.

Autorul mulţumeşte încă o dată în mod deosebit domnului conf. dr. **Gavril Neamţu** de la Facultatea de Litere a Universităţii din Cluj pentru sugestiile date şi pentru sprijinul moral în alcătuirea primei ediţii a acestei lucrări.

Cluj-Napoca, nov. 1998

Scanned with OKEN Scanner

Lista abrevierilor

Ac. = (caz) acuzativ
acc. = accentuat
adj. = adjectiv
adv. = adverb
art. = articol (articulat)
atr. = atribut
ATR = subordonată atributivă
atr. adj. = atribut adjectival
atr. adv. = atribut adverbial
atr. pron. = atribut pronominal
atr. subst. = atribut substantival
atr. subst. gen. = atribut substantival genitival
atr. subst. prep. = atribut substantival prepoziţional
c. = complement
c. agent = complement de agent
c. cond. = complement circ. condiţional
c. cz. = complement circ. de cauză
c.d. = complement direct
C.D. = subordonată completivă directă
CI = subordonată completivă indirectă
c. ind. = complement indirect
circ. = circumstanţial (circumstanţială)
c.l. = complement circ. de loc
CL = subordonată circ. de loc
c.m. = complement circ. de mod
CM = subordonată circ. de mod
cns. = complement circ. consecutiv
CNS = subordonată circ. consecutivă
conj. = conjuncţie
cop. = (verb) copulativ
c.s. = complement circ. de scop
CS = subordonată circ. de scop
c.t. = complement circ. de timp
CT = subordonată circ.de timp
CŢ = subordonată circ. condiţională
CV = subordonată circ. concesivă

Scanned with OKEN Scanner

CZ = subordonată circ. de cauză
D. = (cazul) dativ
diat. = diateza
ex. = exemplu
f. = (gen) feminin
fr. = franceză (din franceză)
f.s. = funcţie sintactică
G. = (caz) genitiv
gen. = genitival
gr. = greacă (din greacă)
impers. = impersonal(ă)
ind. = (modul) indicativ
inf. = (modul) infinitiv
interj. = interjecţie
intranz. = (verb) intranzitiv
invar. = invariabil(ă)
it. = italiană (din italiană)
juxt. = juxtapunere
lat. = latină (din latină)
loc. = locuţiune
m. = (gen) masculin
n. = (gen) neutru
N. = (caz) nominativ
neacc. = neaccentuat
Np = nume predicativ
nr. = număr
num. = numeral
p. = pagina
P = (propoziţie) principală
part. = (mod) participiu
pas. = (diateza) pasivă
pers. = persoana
pl. = (număr) plural
PR = subordonată predicativă
prep. = prepoziţie
prez. = (timp) prezent
pron. = pronume
refl. impers. = reflexiv impersonal
refl. pas. = reflexiv pasiv
refl. unipers. = reflexiv unipersonal
Sb = subiect
SB = subordonată subiectivă
sec. = secol
sg. = (număr) singular
sl. = slav (din limba slavă)
s.n. = sublinirea noastră (a autorului)
subst. = substantiv
suf. = sufix
tranz. = (verb) tranzitiv
unipers. = unipersonal
v. = vezi
V. = (caz) vocativ
vb. = verb
Vc = verb copulativ
vol. = volumul (volumele).

Scanned with OKEN Scanner

I. Vocabularul[1]

Moto:
„Să nu lăsăm cuvintele nici să doarmă, nici să amorţească, nici să moară. Ele sunt comoara noastră de mare avuţie."
T. Arghezi

A. Vocabularul (lexicul)

Totalitatea *cuvintelor* existente într-o limbă formează *vocabularul* sau *lexicul* acelei limbi.

Vocabularul limbii române cuprinde peste 120.000 de cuvinte.

Disciplina care studiază lexicul (componenţa lexicală a unei limbi) poartă numele de *lexicologie* (de la gr.*lexis* = cuvânt).

Strălucirea, profunzimea unei limbi sunt date, în primul rând, de bogăţia şi varietatea vocabularului ei.

Vocabularul este considerat (pe bună dreptate) *compartimentul cel mai mobil al limbii,* supus permanent schimbării, deschis influenţelor produse de modificările ce au

---

[1] Pentru acest capitol recomandăm consultarea lucrării **Sinteze de limba română**, ediţia a treia revăzută şi din nou îmbogăţită, Coordonator şi autor principal Th. Hristea, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1984.

Scanned with OKEN Scanner

loc în societate, datorate spectaculoaselor progrese ale ştiinţei şi tehnicii contemporane. Acestea se reflectă nemijlocit şi cu prioritate în structura vocabularului fiecărei limbi. În acest sens „... orice vocabular exprimă, de fapt, o civilizaţie" (A.Meillet).

1. Cuvântul

Unitatea lexicală de bază este *cuvântul.*

Orice cuvânt este alcătuit din unul sau mai multe *sunete* şi are unul sau mai multe *înţelesuri* (sensuri). Sensul cuvintelor nu depinde de forma lor.

Ca unitate dintre *o formă* (sunete) şi *un conţinut* (sens, înţeles), cuvântul este constituit nu numai din aşa-zisa „formă-tip" pe care o găsim în dicţionare (sub care este cuvântul consemnat în dicţionare), ci şi din toate formele lui gramaticale sau flexionare.

La acestea se mai adaugă (ac. lo unde este cazul) *variantele* (ex.: *emoţiune* pentru emoţie).

2. Structura cuvintelor:

– *rădăcină* (radical)
– *temă*
– *terminaţie*

Ex.:

Cuvântul *meşteşugăresc* are rădăcina *meşteşug-*, tema *meşteşugar-* şi terminaţia *-esc;*

Cuvântul *familiariza* are rădăcina *famil-*, tema *familiar-* şi terminaţia *-iza.*

Observaţie:

La multe cuvinte tema este identică cu rădăcina: *bun, mare, frumos etc.*

Scanned with OKEN Scanner

3. Familii de cuvinte

Toate cuvintele înrudite ca sens şi formate de la acelaşi radical (rădăcină) alcătuiesc o *familie de cuvinte* (familie lexicală).

Cuvântul de la care se formează familia lexicală poartă denumirea de *cuvânt de bază*.

Cuvintele formate de la cuvântul de bază se numesc *cuvinte derivate*.

Ex.:

Cuvânt de bază	Cuvinte derivate
bun	bun*ic* bunic*uţă* *străbun* *străbunic*

Cuvânt de bază	Cuvinte derivate
(a) munci	muncit*or* muncitor*esc* muncitor*eşte* muncitor*ime* *ne*muncit

Observaţie:

Dacă avem în vedere definiţia dată familiei de cuvinte de Theodor Hristea: „o familie lexicală înglobează totalitatea

Scanned with OKEN Scanner

cuvintelor formate prin derivare, prin compunere şi prin *schimbarea valorii gramaticale*" (s.n., M.B.), atunci se pot adăuga acestor familii de cuvinte şi formele de participiu: *muncit, -ă* (pentru tabelul de sus) şi, *spălat, -ă* (pentru tabelul de mai jos), atunci când acestea au valoare adjectivală.

Cuvânt de bază	Cuvinte derivate
(a) spăla	spăl*at* *ne*spăl*at* spăl*ător* spălător*ie* spăl*ătură*

Cuvânt de bază	Cuvinte derivate
tânăr	tiner*et* tiner*el* (a) *în*tineri *în*tiner*it* tinere*şte* tiner*ime* tinere*ţe*

* Se observă că la această familie lexicală radicalul cuvintelor este *tiner-*. La el se adaugă sufixele:

-et, -el, -i, -eşte, -ime, -eţe şi prefixul *în-*.

Scanned with OKEN Scanner

B. Structura etimologică[2] a vocabularului limbii române

Cercetarea structurii vocabularului limbii române a demonstrat că, deşi ea se prezintă ca un complex de cuvinte de origini diferite (şi în proporţii diferite), *limba română este de origine latină*.

Limba română este continuatoarea limbii latine populare, limbă vorbită în partea de răsărit a Imperiului Roman, de o parte şi de alta a cursului inferior al Dunării. Ea s-a născut din încrucişarea limbii latine, vorbită de coloniştii romani, cu limba autohtonă, proces din care a ieşit învingătoare limba latină.

Acest proces a fost determinat de cucerirea şi stăpânirea romană în Dacia şi s-a prelungit şi după retragerea administraţiei şi a trupelor romane de pe teritoriul Daciei (271 e.n.).

După acest moment fundamental, limba română a suferit numeroase influenţe. Astfel, începând cu secolul VI, pe teritoriul de azi al ţării noastre au pătruns grupuri de slavi. Ei au fost asimilaţi de populaţia dacoromană.

Ca dovadă, preponderenţa elementului latin în *vocabularul de bază* al limbii române (aproximativ 66%). Faptul probează cu certitudine că la venirea slavilor *limba română era deja formată*.

Din vocabularul limbii române (pe lângă elementul latin, majoritar) fac parte şi câteva zeci de cuvinte de origine autohtonă (**dacice**): *căciulă, barză, fluier, brad, moş, mânz, mugur, buză, ceafă etc.*

La acestea se adaugă (aproximativ 36% din *masa vocabularului*) cuvinte provenind din alte limbi, după cum urmează:

---

[2] *Etimologic*, care aparţine *etimologiei*, privitor la etimologie (disciplină care studiază originea, provenienţa cuvintelor unei limbi).

Scanned with OKEN Scanner

A. Împrumuturi lexicale vechi

1. Elemente lexicale de origine slavă

Privită în ansamblul ei, influenţa slavă a fost, după latină, cea mai puternică dintre toate influenţele vechi exercitate asupra limbii române.

Cea mai mare parte a acestor influenţe a pătruns în limba română pe cale scrisă (cultă, cărturărească) datorită faptului că *slavona* a fost folosită la noi timp de câteva secole ca limbă a administraţiei, a diplomaţiei şi, mai ales, a *cultului religios*. Exemplele sunt edificatoare:*apostol, arhiereu, buche, bucoavă, candelă, cazanie, călugăr, a citi, cneaz, diacon, duh, duhovnic, episcop, evanghelie, hram, icoană, letopiseţ, liturghie, logofot, mitropolit, octoih, odăjdii, pomelnic, postelnic, pravilă, proroc, postelnic, psalm, rai, sobor, schimnic, slovă, săvârşi, stareţ, stolnic, vecernie, vlădică, voievod, vornic, zapis etc.*

Din domeniul agriculturii:

a) substantive: *babă, boier, ceas, ceată, coajă, colţ, dar, glas, grădină, grijă, groază, izvor, milă, muncă, nădejde, năravi, necaz, nisip, noroc, obicei, pagubă, plată, praf, prieten, răspântie, scârbă, spor, steag, sticlă, temei, trup, veac, veste, vârf, vârstă, vrăjmaş, zid, zvon etc.;*

b) adjective: *bogat, bolnav, calic, drag, gol, groaznic, grozav, lacom, mândru, sărac, scump, scund, slab, straşnic, ştirb, treaz, ţeapăn, vesel, voinic, vrednic etc;*

d) verbe: *a boli, a clădi, a clăti, a croi, a dărui, a dobândi, a dovedi, a goni, a grăbi, a grăi, a greşi, a hrăni, a iubi, a îndrăzni, a lipi, a lovi, a munci, a năvăli, a nimeri, a obosi, a opri, a osteni, a otrăvi, a părăsi, a păzi, a pândi, a porni, a porunci, a privi, a risipi, a sfârşi, a străduí, a topi, a trăi etc.*

Scanned with OKEN Scanner

2. **Elemente lexicale de alte origini:**

– **turcească**: acadea, agă, baclava, cafea, chef, chirie, chior, ciorbă, ciulama, ciomag, cântar, halva, iahnie, iaurt, magiun, murdar, musaca, paşă, peltea, pilaf, sarma, telemea;

– **grecească**: argat, arvună, cămin, colibă, cort, crin, drum, flamură, folos, hârtie, mătase, omidă, orez, sfeclă etc.;

– **bulgărească**: ciupercă, cârmaci, clăbuc, cuşcă, praz, a prăşi etc.;

– **sârbească**: a ciuli, cârd, plută etc.;

– **ucraineană**: cobză, prispă etc.;

– **maghiare**: belşug, cătană, chin, chip, chipeş, gingaş, gând, ham, heleşteu, gazdă, hotar, imaş, meşter, neam, oraş, răvaş, uriaş, viclean etc. (şi o serie de alte cuvinte folosite mai ales în graiurile din Transilvania: *bai* însemnând *necaz*, *bolund* = *nebun*, *chefe* = *perie*, *făgădău* = *han* sau *cârciumă* etc.);

B. Împrumuturi lexicale neologice

– **italieneşti**: acont, agenţie, ancoră, bancă, basorelief, bilanţ, cambie, capodoperă, casă (de bani), casier, chitară, duet, flaut, oncologie, reumatism, partitură, tenor, trio, scadent, stindard, valută, virament etc.;

– **germane**: bliţ, boiler, bomfaier, bormaşină,

Scanned with OKEN Scanner

diesel, gater, matriţă, rolă, glasvand, crenvurşt, abţibild, valţ, ventil, rucsac etc.;

– **franţuzeşti**: a abdica, abominabil, abil, abonament, a aborda, a abrevia, absolutism, absorbant, adjectival, anexă, angrenaj, apă de colonie, arhaic, arheolog, birocrat, bipolar, capitală, capitalist, capitonaj, clavecin, combatant, cosmetică, cosmogonie, cosmologie, focar de infecţie, egalitate, egoism, a influenţa, informaţie, infrastructură, pardonabil, recamier (şi multe altele, aproximativ 25% din fondul neologic românesc);

– **ruseşti**: activist, agregat, centrism, defectologie, cursant, instructaj, fotoaparat, general-maior, mecanizator, tovarăş etc.

De menţionat că astăzi, datorită deschiderii internaţionale şi a mijloacelor de comunicare în masă (radio, televiziune, film, video), limba română suferă influenţe lexicale neologice, cu deosebire din limbile *franceză* şi *engleză* (americană). Multe din aceste cuvinte fac parte din **fondul lexical internaţional:**

apartheid, best-seller, shop, hobby, manager, living-room, marketing, week-end, brandy, show, dispecer, display, building, chewing-gum, computer, design, stress etc.

Cu toate acestea, este foarte important de reţinut faptul că influenţele din limbile menţionate mai sus nu au alterat şi nu alterează esenţa latină a limbii noastre.

Şi astăzi, după frecvenţa utilizării lor în vorbire, cuvintele de origine latină reprezintă peste 80%, dovadă a latinităţii incontestabile a limbii române.

Scanned with OKEN Scanner

Din acest punct de vedere limba română este înrudită cu *italiana, franceza, spaniola şi portugheza,* făcând parte (alături de *catalană şi provensală*) din marea *familie a limbilor romanice.*

Câteva exemple:

latină	română	italiană	franceză	spaniolă	portugheză
homo	om	uomo	homme	hombre	homen
aqua	apă	acqua	eau	aqua	agoa

Observaţie:

Pentru a afla originea cuvintelor, *apelul la dicţionare este obligatoriu*. Numai prin folosirea dicţionarului un nespecialist va afla, spre exemplu, că *a mulţumi* provine din urarea *La mulţi ani!*, că melancolicul, duiosul cuvânt *alean* provine din maghiarul *ellen* (contra), că *a ameriza* îşi are originea în franceză, că *fascism* e un cuvânt italienesc şi nu german, că *hoţ, hoaţă* au etimologie necunoscută etc.

Ca urmare a formării sale în cea mai răsăriteană dintre provinciile romane, limba română ocupă un loc aparte printre limbile romanice. Fiind izolată în estul Europei, limba română a conservat mai bine decât celelalte limbi romanice *specificul latin* (inclusiv în fonetică şi în gramatică):

– păstrarea neschimbată a rostirii lui *u* (scurt) în cuvinte ca: *u*mbră (lat. *umbra*), pl*u*mb (lat. *plumbum*), m*u*lt (lat. *multus*) etc.;

– prezenţa sunetelor *ă* şi *î*, inexistente în limbile romanice occidentale;

– forma de vocativ masculin în *-e:* cumnat*e*, Petr*e* (lat. *cognate, Petre*) şi dativele feminine în *-e* şi *-i:* cas*e*, leg*i* etc.;

– aşezarea articolului hotărât la sfârşitul substantivelor şi

Scanned with OKEN Scanner

al adjectivelor, formând corp comun cu acestea: elevu*l*, harnicu*l* elev; mam*a*, iubit*a* mea mamă; elev*ele*, harnic*ele* eleve etc.;

– păstrarea genului neutru, larg folosit în limba latină, dar dispărut în limbile romanice occidentale.

C. Vocabularul fundamental. Masa vocabularului

Nu toate cuvintele din vocabularul limbii noastre au aceeaşi importanţă pentru vorbitori. Unele dintre ele sunt cunoscute şi întrebuinţate de către toţi vorbitorii acestei limbi, deoarece denumesc obiecte sau exprimă noţiuni de primă necesitate. Ele formează *vocabularul fundamental* al limbii.

Pentru vocabularul fundamental se mai folosesc şi următoarele denumiri: *vocabular de bază, fond principal lexical, fond principal de cuvinte, fond lexical uzual.*

Din vocabularul fundamental fac parte cuvinte care denumesc:

1. *obiecte şi acţiuni de strictă necesitate:* casă, masă, scaun, ceas, cuţit, lingură, furculiţă, maşină, televizor, radio, telefon, autobuz, tren, avion, a face, a mânca, a bea, a spăla, a merge, a se duce etc.;

2. *părţi ale corpului omenesc:* mână, picior, deget, ochi, gură, cap, nas, ureche, piele, sânge, oase, muşchi, buze, frunte etc.;

3. *alimente şi băuturi de necesitate cotidiană:* pâine, apă, carne, brânză, lapte, ouă, sare, zahăr, legume etc.;

4. *păsările şi animalele din preajma omului:* găină, cocoş, raţă, pui, gâscă, porc, oaie, câine, pisică, miel, cal, vacă, viţel, capră, porumbel etc.;

Scanned with OKEN Scanner

5. *unii arbori şi fructele lor*: măr, păr, pară, nuc, nucă, cireş, cireaşă, prun, prună, vişin, cais etc.;

6. *culorile mai importante:* alb, negru, roşu, galben, albastru, verde;

7. *gradele de rudenie:* tată, mamă, frate, soră, unchi, văr;

8. *zilele săptămânii, lunile anului*;

9. *unele părţi de vorbire:* prepoziţii, conjuncţii, substantive, pronume, numerale, verbe – în special verbele neregulate.

* După cum se poate observa, vocabularul fundamental cuprinde cuvintele cele mai des întrebuinţate de către vorbitori. Numărul lor în limba română este estimat la aproximativ 1500, din cele circa 120.000 de cuvinte câte are limba noastră în total. De aici, o primă constatare – cele aproximativ 118.500 de cuvinte (câte ar mai rămâne) formează *masa vocabularului* sau *vocabularul secundar.*

Între aceste cuvinte un loc important îl ocupă *arhaismele, regionalismele, elementele de jargon şi argou, cuvintele din limbajul tehnic şi ştiinţific, cuvinte aparţinând limbajelor profesionale.*

Cuvintele care alcătuiesc vocabularul fundamental cunosc *cea mai mare frecvenţă* în procesul comunicării. Ele sunt, de obicei, *vechi* (foarte vechi), *„trăiesc" multă vreme, au mai multe sensuri.*

Aceste cuvinte se caracterizează prin *stabilitate, prin capacitatea de a da naştere la derivate şi compuse, de a intra în combinaţii sintactice cu caracter constant.*

* Ele intră cu necesitate în manualele destinate învăţării limbii române de către străini.

Scanned with OKEN Scanner

D. Mijloace de îmbogăţire a vocabularului

1. **Mijloace interne** (care aparţin limbii române):

1.1. **Derivarea** – mijloc, procedeu de formare a unor cuvinte noi cu ajutorul *sufixelor şi prefixelor.*

1.1.0. Derivarea cu sufixe

Sunetele sau grupurile de sunete adăugate după radicalul unui cuvânt pentru a forma cuvinte noi se numesc *sufixe.*

În limba română cele mai utilizate sufixe sunt următoarele:

a) Pentru substantive comune:

-anie /-enie: păţanie, petrecanie, dârzenie, rudenie;
-ar: cireşar, fierar, rotar, tâmplar;
-ăraie /-ărie: fumăraie, rufărie, măcelărie;
-ăt: dangăt, strigăt, treacăt;
-ătate: bunătate, vecinătate;
-ătură: alergătură, afumătură, spălătură;
-că: ardeleancă, olteancă, ţărancă;
-eală: ameţeală, greşeală, oblojeală, urzeală;
-ean: bănăţean, moldovean;
-easă: bucătăreasă, croitoreasă, lenjereasă;
-eaţă: dulceaţă, fâneaţă, roşeaţă, verdeaţă;
-et: bănet, brădet, făget, răcnet;
-eţe: bătrâneţe, tinereţe;
-giu: geamgiu, macaragiu;
-ie: bucurie, câmpie, hărnicie;
-ime: desime, muncitorime, ţărănime, vechime;
-inţă: biruinţă, locuinţă, stăruinţă;
-ist; betonist, tractorist;
-iş: aluniş, mărunţiş, păpuriş;
-(ă)mânt: aşezământ, jurământ, învăţământ;
-oaică: leoaică, lupoaică, tigroaică;
-oare: ninsoare, strânsoare;
-re: adunare, trecere, venire.

Scanned with OKEN Scanner

Observaţii:

– Se pronunţă şi se scrie *a* (nu *ea*) în sufixul *-ar* după orice consoană, deci şi după *ş:* coş*ar*;

– Se pronunţă şi se scrie *-ie* în sufixul *-ăraie,* nu *e (-ărae):* fumăra*ie*;

– Sufixul *-eală* se pronunţă şi se scrie cu *ea* (nu cu *a*) la singular şi cu *e* la plural, precedat de orice consoană: tocm*eală* - tocm*eli*, îmbulz*eală* - îmbulz*eli*;

– Precedat de o vocală, sufixul *-eală* are varianta *-ială,* la singular, şi *-ieli,* la plural: cro*ială* - cro*ieli*, chibzu*ială* - chibzu*ieli*.

b) Pentru substantivele proprii:

-eanu: Câmpeanu, Olteanu;
-escu: Alexandrescu, Dumitrescu, Marinescu;
-ilă: Cocoşilă, Murgilă, Negrilă;
-oiu: Lăzăroiu, Ştefănoiu.

c) Pentru adjective:

-ător: cântător, fermecător, răsunător;
-cios: cuviincios, mâncăcios, pofticios;
-esc/-ească: frăţesc/frăţească,
românesc /românească;
-iu: albăstriu, cenuşiu, mijlociu;
-os: lemnos, osos, umbros;
-ui: gălbui, verzui;
-uriu: alburiu, fumuriu, timpuriu.

Observaţie:

Se pronunţă şi se scrie *e* (nu *ă*) în sufixul *-esc:* franţuz*esc*.

Scanned with OKEN Scanner

d) Pentru substantive şi adjective:

-an: curcan, gâscan, african, american;
-ean /-eancă: clujean/clujeancă, sătean/săteancă;
-oi: cintezoi, vulpoi;
-(i)tor: croitor, scriitor;
-ător: cântător, fermecător, dăunător.

Observaţii:

– Cu puţine excepţii, precedat de vocală, sufixul *-ean* are varianta fonetică *-ian/-ană/-iancă:* buzoian/buzoiană/buzoiancă;

– Procedeul de formare a unor substantive masculine de la cele feminine (şi invers) cu ajutorul sufixelor specifice poartă numele de *moţiune* (grupurile de sunete ce formează sufixele numindu-se în aceste situaţii *sufixe moţionale*):

gâscă-gâscan, curcă-curcan, vulpe-vulpoi.

e) Pentru verbe:

-a: a curăţa, a lucra, a îndrepta;
-ăi: a behăi, a hămăi, a lipăi;
-ăni: a clănţăni, a trăncăni;
-i: a curăţi, a roşi, a vorbi;
-ui: a bubui, a turui.

f) Pentru adverbe:

-eşte: bărbăteşte, franţuzeşte, muncitoreşte;
-iş /âş: cruciş, pieptiş, chiorâş, târâş.

Observaţii:

– Pentru o analiză corectă a derivatelor cu sufixe trebuie să se apeleze la dicţionare, altfel putându-se greşi adesea.

Ex.: *loterie* nu este un cuvânt derivat în limba română (prin

Scanned with OKEN Scanner

mijloace interne) cu sufixul *-erie*. El provine din franţuzescul *loterie* (vezi **Dicţionarul explicativ al limbii române**, Editura Academiei, Bucureşti, 1975, p. 508).

– Unele cuvinte derivate cu sufixele: *-el, -ică, -icică, -aş, -uţ, -uleţ, -işor, -iţă, -uţă etc.* denumesc obiecte (însuşiri) mai mici (inferioare) obiectelor (însuşirilor) denumite de cuvintele de la care s-au format. Astfel de derivate se numesc *diminutive,* iar sufixele cu ajutorul cărora acestea se formează se numesc *sufixe diminutivale.*

Ex.: beţ*işor*, clopoţ*el*, cuti*uţă*, tăbl*iţă*, sfor*icică*, ulc*ică*;

– Altele denumesc obiecte mai mari decât cele desemnate prin cuvintele de bază. Ele se numesc augmentative.

Ex.: băiet*an*, băieţ*andru*, băieţ*oi*, căs*oaie*, bub*oi* etc.

Grupurile de sunete: *-an, -andru, -oi, -oaie, -oacă* poartă denumirea *sufixe augmentative* (de la franţuzescul *augmentatif* = care măreşte).

1.1.1. **Derivarea cu prefixe**

Sunetele (grupurile de sunete) aşezate *înaintea* radicalului unui cuvânt pentru a forma cuvinte noi se numesc *prefixe.*

Cele mai folosite prefixe în limba română sunt următoarele:

ante- („înainte"): antebraţ, antedata, antevorbitor;
anti- („împotriva"): antiinfecţios, antiistorism, antimalaric, antimaterie, antimuncitoresc;
arhi- („foarte"): arhicunoscut, arhierarh, arhiplin;
com- : compătimi, complăcea;
co-/con- („împreună cu"): coreferent, concetăţean, confrate, consătean, constrânge;
de-/des-/dez-: deşuruba, descoase, descătuşa, dezordine,
hiper- („excesiv", „exagerat"): hiperemotiv, hiperexcibilitate;
inter- („între"): interjudeţean, interbelic, interfaţă;

Scanned with OKEN Scanner

intra- („în", între"): intracarpatic, intraglandular;
în-/îm-: încălca, înceţoşa, încătuşa, înfometa, îngălbeni, înnămoli, înnăscut, întrece, îmbătrâni;
între- (indică reciprocitatea, îmbinarea, amestecul): întredeschide, întrepătrunde, întrerupe, întreţine;
ne- (indică negaţia, lipsa): neastâmpăr, needucat, nepredicativ, nespălat, neşansă, neşters, neştiinţă;
post- („după", „ulterior"): postbelic, postfaţă, postliceal;
pre- („înainte", „anterior"): preadolescenţă, precalculat, precomprimare, preîncălzi, preîntâmpina, preziuă;
prea- („foarte", „peste măsură"): preabun, preacuvios, preaînălţat, preamărit;
ră- /răs- /răz- (indică repetarea, intensificarea): răsucire, răscroi, răscitire, răscoace, răsfoi, răstălmăci, răzgândi;
re- (indică repetarea): readapta, readuce, realimenta, reclădi, relua;
stră- (indică vechimea, trecerea prin ceva): străbun, strălucire, strămoş, străbate;
sub- (poziţie sau calitate inferioară): subcapitol, subaprecia, subgrupă;
super- („deasupra", „peste"): superfin, supergalaxie, supermagazin;
supra- („deasupra", „peste"): supraaglomerat, supraalimentaţie, supraetaja, supraîncălzi;
trans- („dincolo de", „peste"): transcarpatic, transpărea, transpune;
ultra- („foarte", „peste măsură de"): ultraprogresist, ultrarapid, ultrareacţionar, ultrasunet.

Observaţii:

Manualele, până în 1997, au continuat să perpetueze la acest capitol greşeli evidente, periculoase pentru elevi. Iată doar un exemplu din **Limba română. Manual pentru clasa a VI-a**, E.D.P., R.A., Bucureşti, 1995, p. 32., unde la capitolul derivarea

Scanned with OKEN Scanner

cu prefixe *optsprezece exemple sunt greşite*, în sensul că aceste cuvinte *nu sunt derivate în limba română, ci împrumutate*:

antepenultim (din fr. **antépénultième**);
anticiclon (din fr. **anticyclone**);
antiderapant (din fr. **antidérapant**);
antinevralgic (din fr. **antinévralgique**);
compune (din lat. **componere**);
coechipier (din fr. **coéquipier**);
context (din fr. **contexte**);
extrafin (din fr. **extra-fin**);
extraplat (din fr. **extra-plat**);
hipersensibilitate (din fr. **hypersensibilité**);
hipertensiune (din fr. **hypertension**);
interplanetar (din fr. **interplanétaire**);
intervocalic (din fr. **intervocalique**);
interşcolar (din fr. **interscolaire**);
împărţi (din lat. **impartire**);
postdata (din fr. **post-dater**);
prenume (din fr. **prénom**, lat. **praenomen**);
chiar şi *superfin* (confer fr. **superfin**).

De aici, o concluzie: manualul („cartea românească de învăţătură“) nu trebuie folosit mecanic!

Alte exemple de cuvinte româneşti derivate cu prefixe:

antebelic	*antecalculaţie*
antedeviz	*anteproiect*
antestepă	*antiatom*
anticanonic	*antichimic*
anticorosiv	*comesean*
comoştenitor	*extraşcolar*
hiperaciditate	*hipercorectitudine*
interspaţiu	*interstatal*

Scanned with OKEN Scanner

Observaţii:

– Prefixul *co-* apare atât înaintea vocalelor, cât şi înaintea consoanelor: *coexista*, *colocatar*, *coopera*, *coparticipare*, *coproducţie*;

– Se pronunţă şi se scrie *com-* (nu *con-*) înainte de *b*, *p*: *combate*, *compătimi*;

– Prefixul *în-* devine *îm-* în toate cuvintele derivate ai căror termeni de bază încep cu *b-* sau *p-*; ele se pronunţă şi se ortografiază astfel: *îmbarca*, *îmbăia*, *îmbuna*, *împăduri*, *împovăra*;

– Se scrie cu *2n* (*nn*) în cuvintele derivate cu prefixul *în-* când cuvântul de bază începe cu *n*: *înnegura*, *înnoda*, *înnora*;

– Înainte de *s* se pronunţă şi se scrie *ră-*: *răsuci*, *răsufla*;

– Prefixele *des-* şi *răs-* devin *dez-* şi, respectiv, *răz-* în toate cuvintele derivate ai căror termeni de bază încep cu *b-*, *d-*, *g-*, *r-* sau *v-*; ele se pronunţă şi se ortografiază astfel: *dezbate*, *dezdoi*, *dezgoli*, *dezrădăcina*, *dezvinovăţi*, *răzbate*, *răzgândi* etc.

– Cuvintele formate cu prefixe se despart în silabe ţinându-se seama de existenţa acestor prefixe, care formează singure una sau două silabe:

an-te-vor-bi-tor, *dez-o-biş-nu-it*, *ex-tra-şco-lar*;

– Unele cuvinte derivate cu prefixe pot fi grupate în perechi, în opoziţie de sens, datorită prefixelor:

împăduri	*despăduri*
înarma	*dezarma*
împerechea	*desperechea* etc.

Alături de derivarea propriu-zisă sau *progresivă* – care, după cum s-a putut observa, constă în adăugarea de *afixe* (sufixe şi prefixe) – există şi o derivare *regresivă* sau *inversă*, care constă în suprimare de afixe.

Scanned with OKEN Scanner

Ex.:

– De la cuvintele *pictor/pictură* s-a format (prin înlăturarea sufixelor) cuvântul *(a) picta*, de la *sculptor/sculptură* – (a) sculpta, de la *a cugeta – cuget*, de la *a juca – joc* etc.

1.2. **Compunerea** – procedeu, mijloc intern de îmbogăţire a vocabularului, prin care două sau mai multe cuvinte (unităţi lexicale diferite) se unesc şi dau naştere unui cuvânt nou.

Acest cuvânt nou format denumeşte o altă noţiune (are alt înţeles) decât cele pe care le denumesc elementele lui constituente luate separat.

1.2.0. **Tipuri de compunere:**

a) *prin alăturare:* câine-lup, floarea-soarelui, Băile Felix, ochiul-boului, ca să, Cluj-Napoca;

b) *prin contopire* (sudare): binefacere (bine + facere), untdelemn (unt+de+lemn), douăzeci (două+zeci), Câmpulung (câmpu+lung);

c) *prin abreviere* (prescurtarea unor cuvinte întregi):

– din iniţialele unite:

S.N.C.F.R. (de la **S**ocietatea **N**aţională a **C**ăilor **F**erate **R**omâne)
O.N.U. (de la **O**rganizaţia **N**aţiunilor **U**nite)
S.A. (de la **S**ocietate pe **A**cţiuni)
M.I. (de la **M**inisterul de **I**nterne)
E.D.P. (de la **E**ditura **D**idactică şi **P**edagogică)
R.A.T.B. (de la **R**egia **A**utonomă de **T**ransport **B**ucureşti).

Scanned with OKEN Scanner

– din iniţiale şi fragmente ale cuvintelor de bază:

Tarom (*T*ransporturile *A*eriene *Rom*âne)
Rompres (Presa Română; *Rom* de la „Română“ şi *pres* de la „Presa“ – *Rom*anian *Press*)
Asirom (*Asi*gurarea *Rom*ânească) etc.

Procedeul formării de noi cuvinte din abrevieri este des întâlnit în limbile *engleză, rusă* şi *franceză*. El are dezavantajul (şi în limba română) de a crea cuvinte pe care nu le înţeleg toţi vorbitorii.

Ex.:

T.F.F. (Telegrafie fără fir)
T.F. (Transport feroviar)
A.C.T.H. (adrenocorticotrophorm).

Ca oricare cuvânt unitar, cuvântul format prin abreviere *se poate articula* (C.F.R.-ul), poate avea *plural* (H.C.M.-uri), poate da naştere la *derivate* de tipul: *ceferist, orelist,* chiar *ozenist* etc.

1.2.1. **Clasificarea cuvintelor compuse**

Ţinând cont de părţile de vorbire cărora le aparţin elementele alcătuitoare ale unui cuvânt compus, precum şi de rezultatul îmbinării acestora, cuvintele compuse în limba română *se clasifică* astfel:

– *substantive* rezultate din unirea a două substantive:
câine-lup, floarea-soarelui, iarba-fiarelor, Cluj-Napoca;

– *substantive* (compuse) provenite din substantiv + adjectiv:
vorbă-lungă, gură-spartă, burtă-verde;

Scanned with OKEN Scanner

– *substantive* provenite din verb + substantiv:
papă-lapte, pierde-vară, zgârie-brânză, zgârie-nori;

– *adjective* rezultate din unirea a două adjective:
economico-social, horthysto-fascist;

– *adjective* rezultate din adverb + participiu/adjectiv:
binecunoscut, răuvoitor;

– *adverbe* provenite din prepoziţie + substantiv:
după-amiază, devreme etc.

Există, de asemenea:
– *numerale compuse*: douăzeci, cincisprezece;
– *pronume compuse:* altcineva, nici unul etc.;
– *prepoziţii şi conjuncţii compuse:* de sub, de pe, de la, pe la, ci şi, ca să etc.

Observaţii:

– Multe cuvinte compuse din limba română au fost împrumutate din alte limbi sau au fost formate în româneşte după modele străine. Astfel: *bleumarin, comis-voiajor, portţigaret etc.* provin din franceză, *capodoperă* din italiană, *bormaşină, glasvand, glaspapir* din germană.

– Altele (*binecuvânta, anotimp, nou-născut etc.*) au fost formate în limba română prin traducerea sau imitarea structurii interne a unor cuvinte compuse din alte limbi.

Slavul vechi *blagosloviti* a folosit, spre exemplu, ca model pentru românescul *binecuvânta*, germanul *Jahreszeit* pentru *anotimp* şi franţuzescul *nouveau-né* pentru *nou-născut*.

1.2.2. Ortografierea cuvintelor compuse

Cuvintele obţinute prin procedeul compunerii se scriu astfel:

– *într-un singur cuvânt:*

Scanned with OKEN Scanner

botgros, dreptunghi, scurtcircuit, dacoromân, binevoitor, cincisprezece, oricine, oricare, astfel, altfel, deodată, rareori, oriunde, despre, aşadar, deoarece, încât etc.;

– *cu cratimă:*
gură-cască, pierde-vară, proces-verbal, floarea-soarelui, nu-mă-uita, Albă-ca-Zăpada, Cluj-Napoca etc.;

– *fără cratimă* între elementele componente:
Delta Dunării, Gara de Nord, cel ce, ceea ce, nici unul, o sută patru, de pe, ci şi, ca să etc.;

– *cu iniţiale urmate sau nu de punct:*
E.D.P., ONU, O.N.U.

Ortografierea numelor proprii compuse

Numele proprii compuse se scriu astfel:

a) *cu iniţială majusculă la fiecare termen, cu excepţia articolelor şi a prepoziţiilor:*

– numele proprii de persoane sau personaje de basm:
Mihai Viteazul, Ştefan cel Mare, Vlad Ţepeş, Sfarmă-Piatră, Harap-Alb;

– numele localităţilor:
Satu Mare, Lacul Roşu, Baia Mare, Baia de Arieş, Curtea de Argeş, Vatra Dornei, Blăjenii de Sus, Timişul de Jos;

– denumirile oficiale ale statelor, denumirile oficiale ale organelor şi organizaţiilor de stat, particulare şi politice naţionale sau internaţionale, ale societăţilor comerciale şi instituţiilor:
România, Ministerul Educaţiei Naţionale, Muzeul Naţional

Scanned with OKEN Scanner

de Istorie, Ministerul Finanţelor, Partidul Unităţii Naţionale, Organizaţia Naţiunilor Unite, Societatea Comercială „Central" S.A., Centrul de Calcul şi Consultanţă Cluj, Inspectoratul Şcolar al Municipiului Bucureşti etc.

– numele sărbătorilor:
Crăciun(ul), Anul Nou, Ziua Internaţională pentru Apărarea Drepturilor Copilului, 1 (Întâi) Decembrie, 22 Decembrie etc.;

b) *cu iniţială majusculă numai la primul cuvânt:*
– numele operelor literare, ale ziarelor şi revistelor:
„Amintiri din copilărie", Tineretul liber, România literară;

Observaţii:
La scrierea numelor proprii geografice este bine să se ţină seama de următoarele criterii:

1. Substantivele: *deal, fluviu, munte, insulă, lac, râu, vale, vârf, peninsulă etc.* se scriu cu iniţială mică dacă nu fac parte din denumirea geografică respectivă:
râul Prahova, lacul Techirghiol, peninsula Florida etc.

* Aceste substantive se scriu cu majusculă atunci când fac parte integrantă din denumirea geografică, fiind însoţite de:
– un adjectiv: *Peninsula Balcanică, Lacul Sărat, Munţii Apuseni;*
– un substantiv în genitiv: *Munţii Măcinului, Valea Prahovei, Insula Şerpilor*;
– un substantiv precedat de prepoziţie: *Ţara de Piatră, Câmpia de Vest* etc.

2. Se scriu cu liniuţă de unire numele localităţilor compuse din două substantive la N-Ac.: *Cluj-Napoca, Bistriţa-Năsăud etc.*

Scanned with OKEN Scanner

1.3. **Schimbarea valorii gramaticale**

Spre deosebire de derivare şi compunere, acest mijloc intern de îmbogăţire a vocabularului *este prin execelenţă gramatical.*

În cazul acestui procedeu, formarea cuvintelor noi se face prin trecerea de la o parte de vorbire la alta, adică prin *schimbarea valorii gramaticale* (morfologice şi sintactice):

a) Prin *articulare*:

– adjectivul devine substantiv:

atr.adj.
Omul *îndrăzneţ* învinge.
adj.

Sb
Îndrăzneţul a învins.
subst.

– adverbul poate deveni, la rândul lui, substantiv:

c.m.
El învaţă *bine*.
adv.

Sb
Binele se ascunde de mine.
subst.

– pronumele devine substantiv:

Sb
Eu sunt elev.
pron.

Scanned with OKEN Scanner

Sb
Eul meu e puternic.
subst.

– infinitivele lungi şi supinul verbelor devin substantive:

Sb
Se auzea *cântare* de dor.
subst. (provenit din vb. la inf.lung)

Sb
Plimbatul este necesar.
subst.

(provenit din supinul verbului *a (se) plimba* prin articulare cu articol hotărât enclitic)

– participiile articulate (ca şi adjectivele) capătă valoare substantivală:

Sb
Un rănit se întorcea din bătălie.
subst.

b) Prin schimbarea cuvântului determinat, *adjectivul* poate deveni *adverb:*

	atr. adj.		c.c.m.
Câinele	*rău*	muşcă	*rău.*
	adj.		adv.

Scanned with OKEN Scanner

– *Pronumele* poate deveni *adjectiv pronominal:*

Sb
Ai mei merg la film.
pron.pos.

atr.adj.
Ai mei părinţi merg la film.
adj. pron.
posesiv

Sb
Acesta este campionul.
pron.dem.

atr. adj.
Campionul *acesta* este român.
adj. pron. dem.

c) *Pronumele personale* (persoanele I şi a II-a, formele neaccentuate) pot primi valori morfologice de *pronume reflexiv:*

c.ind.
Părinţii *îmi* spun să fiu cuminte.
pron. pers.

c.ind.
Îmi scriu temele cu plăcere.
pron.
reflexiv

Scanned with OKEN Scanner

d) Unele *adverbe* devin *prepoziţii* (locuţiuni prepoziţionale):

c.c.l.
A sărit *deasupra*.
adv.

fără f.s.
A zburat *deasupra* mării.
prep.

e) *Gerunziul* (acordat) poate deveni *adjectiv:*

atr.adj.
Rana *sângerândă* mă durea.
gerunziu acordat
(devenit adjectiv)

Observaţii:

– Uneori, unui cuvânt nu i se poate preciza valoarea gramaticală decât în procesul comunicării (în context). Astfel, fără a le integra în context, nu putem şti, spre exemplu, dacă *prieten, duşman, călător* sunt substantive sau adjective.

– Schimbarea valorii gramaticale, ca mijloc de îmbogăţire a vocabularului, se întâlneşte frecvent în operele literare, impusă de necesităţi stilistice, de conciziunea şi plasticitatea imaginii.

2. Mijloace externe de îmbogăţire a vocabularului

Existenţa în limba română a atâtor cuvinte împrumutate din alte limbi dovedeşte fără putinţă de tăgadă un fapt important: *cuvintele călătoresc.*

Nu sunt graniţe, nici distanţe îndeajuns de mari ca să stăvilească aceste călătorii prin care numele unor obiecte

Scanned with OKEN Scanner

importante pentru civilizaţie, nume de plante şi animale, de produse industriale şi invenţii tehnice, de obiecte de îmbrăcăminte, de alimente etc. pot să treacă de la un popor la altul, din ţară în ţară, pot chiar să facă ocolul Pământului.

Cuvintele călătoresc, în primul rând, o dată cu oamenii din limba cărora fac parte. Cuceririle romane, extinderea imperiului lui Alexandru Macedon, migrările unor popoare, deplasările slavilor, ale arabilor, mai târziu, călătoriile pe mări şi oceane, colonizările unor întinse regiuni ale lumii au purtat pe drumurile continentelor mii şi mii de cuvinte, „implantându-le", făcându-le să rodească în locuri nebănuite.

În al doilea rând, cuvintele călătoresc împreună cu obiectele (procesele, fenomenele) pe care le denumesc. Astfel s-au răspândit, de exemplu, numele unor produse alimentare ca: *piperul, ciocolata, cafeaua, bananele, nuca de cocos* etc.

Alte cuvinte s-au răspândit pe calea presei, cu ajutorul radioului, a televiziunii.

Urmarea acestor fenomene este că şi în limba noastră se întâlnesc cuvinte care au circulat mult, care au străbătut distanţe uriaşe, trecând dintr-o limbă în alta. Câteva exemple[3]:

— Asia ne-a trimis o serie de cuvinte arabe (*alcool, algebră, almanah, cifră*) şi altele ebraice (*rabin*);

— din persană au ajuns pînă la noi *azur, bazar, caravană*;

— cuvântul *polo* e tibetan, *urangutan* e malaiezian, *chimono, gheişă, harachiri* sunt japoneze.

— din **Africa** ne-a sosit marocanul *fes*, egipteanul *oază*, iar o limbă din Guineea ne-a dat *banană*.

---

[3] Cuvintele sunt reproduse după Sorin Stati, *Cuvinte româneşti. O poveste a vorbelor*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1964.

Scanned with OKEN Scanner

importante pentru civilizaţie, nume de plante şi animale, de produse industriale şi invenţii tehnice, de obiecte de îmbrăcăminte, de alimente etc. pot să treacă de la un popor la altul, din ţară în ţară, pot chiar să facă ocolul Pământului.

Cuvintele călătoresc, în primul rând, o dată cu oamenii din limba cărora fac parte. Cuceririle romane, extinderea imperiului lui Alexandru Macedon, migrările unor popoare, deplasările slavilor, ale arabilor, mai târziu, călătoriile pe mări şi oceane, colonizările unor întinse regiuni ale lumii au purtat pe drumurile continentelor mii şi mii de cuvinte, „implantându-le", făcându-le să rodească în locuri nebănuite.

În al doilea rând, cuvintele călătoresc împreună cu obiectele (procesele, fenomenele) pe care le denumesc. Astfel s-au răspândit, de exemplu, numele unor produse alimentare ca: *piperul, ciocolata, cafeaua, bananele, nuca de cocos* etc.

Alte cuvinte s-au răspândit pe calea presei, cu ajutorul radioului, a televiziunii.

Urmarea acestor fenomene este că şi în limba noastră se întâlnesc cuvinte care au circulat mult, care au străbătut distanţe uriaşe, trecând dintr-o limbă în alta. Câteva exemple[3]:

– Asia ne-a trimis o serie de cuvinte arabe (*alcool, algebră, almanah, cifră*) şi altele ebraice (*rabin*);

– din persană au ajuns pînă la noi *azur, bazar, caravană*;

– cuvântul *polo* e tibetan, *urangutan* e malaiezian, *chimono, gheişă, harachiri* sunt japoneze.

– din **Africa** ne-a sosit marocanul *fes*, egipteanul *oază*, iar o limbă din Guineea ne-a dat *banană*.

---

[3] Cuvintele sunt reproduse după Sorin Stati, *Cuvinte româneşti. O poveste a vorbelor*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1964.

Scanned with OKEN Scanner

Limbile băştinaşilor din **America** au furnizat limbilor europene numeroase denumiri:

– din Antile şi America Centrală îşi au originea *colibri, uragan, canibal;*

– din Haiti provine *hamac*, din Canada *mocasin*;

– de la azteci *cacao* şi *ciocolată*.

În proporţie redusă, Australia ne-a împrumutat şi ea câteva cuvinte printre care *cangur* şi *bumerang*.

* Întrucât despre împrumuturile mai vechi de cuvinte am discutat pe larg la subcapitolul **Structura etimologică a vocabularului**, ne vom referi în continuare doar la neologisme, atrăgând atenţia asupra pericolului *abuzului de neologisme*, a întrebuinţării improprii, a deformării acestora.

* Etimologic vorbind, prin *neologism* se înţelege orice *cuvânt nou* apărut într-o limbă, indiferent dacă acesta e un împrumut sau dacă reprezintă o creaţie internă a limbii respective (vezi grecescul *neòs* = nou şi *logos* = cuvânt, vorbă).

În lingvistica românească sunt socotite neologisme în special împrumuturile pe care româna le-a făcut din limbile apusene ori direct din latină pe cale savantă (livrescă, din cărţi).

Există însă şi neologisme create prin mijloace interne: *apoetic, nefavorabil, gândirism, sămănătorism, trăirism etc.*

Spre deosebire de împrumuturile lexicale din alte limbi (ce au contribuit în primul rând la îmbogăţirea vocabularului limbii române), neologismele de origine romanică au contribuit hotărâtor la *modernizarea* acesteia.

Fondul lexical neologic al limbii române este bogat şi variat. El cuprinde peste 40.000 de cuvinte, fără a se socoti termenii tehnico-ştiinţifici de strictă specialitate (vezi şi

Scanned with OKEN Scanner

Dicţionarul de neologisme, Ediţia a III-a, Editura Academiei, Bucureşti, 1978).

După cum se ştie, procesul de modernizare şi de îmbogăţire masivă prin mijloace externe a lexicului românesc a început în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Acest dublu proces s-a intensificat pe la mijlocul secolului al XIX-lea şi, mai ales, după Unirea Principatelor (1859).

În decursul acestui interval au dispărut din limba română o serie de cuvinte turceşti, greceşti, precum şi elemente lexicale de alte origini, locul lor fiind luat de *neologisme de proveniență romanică*, franceză în special:

olac e înlocuit de „*curier, mesager*";
ipochimen – de „*persoană*" şi „*individ*";
catagrafie – de „*inventar*" şi „*recensământ*";
ucaz – de „*ordin*", „*comandă*", „*decret*" *etc.*

Limba română şi-a îmbogăţit şi reînnoit necontenit lexicul şi prin **adaptarea unor cuvinte de circulaţie internaţională**, folosite mai ales în terminologiile disciplinelor ştiinţifice (vezi: *dicţionar, lexic, lexicografie*) şi tehnice, introduse în ţara noastră o dată cu evenimentele şi procesele sociale care au dus la apariţia României moderne.

Pe lângă vocabularul neologic ştiinţific şi tehnic, limba română s-a îmbogăţit şi cu un important număr de cuvinte din domeniul creaţiei artistice, fie sinonime ale unor cuvinte mai vechi, fie elemente exprimând noţiuni noi, vehiculate de literatura modernă românească.

În momentul introducerii lor în limbă, aceste cuvinte au fost adaptate limbii noastre (ca pronunţie şi ca forme gramaticale).

Neologismele acceptate acum de limba română sunt, aproape fără excepţie, întâlnite în toate limbile europene şi chiar şi pe celelalte continente. Acesta constituie un mare progres al limbii, în general, căci cel mai important lucru este să poţi să te înţelegi peste tot în lume cu cei pe care îi întâlneşti.

Scanned with OKEN Scanner

Pe de altă parte, **aproape toate cuvintele noi**, indiferent din ce limbă ajung în română, **sunt de origine latină**. În acest fel, *prin internaţionalizare*, româna ar fi mult mai puţin transformată decât multe alte limbi actuale.

Masiva pătrundere a elementelor neologice în limba noastră ridică şi problema *selecţiei*, dar mai ales aceea a *pronunţării* şi *scrierii* lor, a păstrării înţelesului acestor cuvinte.

Păstrarea corectitudinii, a bunului-simţ, a măsurii, atât în ceea ce priveşte forma, cât şi conţinutul acestor cuvinte (expresii), implică adesea recurgerea la **Dicţionarul de neologisme** şi chiar la dicţionarele de pronunţare şi la dicţionarele explicative ale limbilor respective. Altfel am putea fi pândiţi din nou de pericolul *jargonului*, mai ales din cauza fascinaţiei pe care o exercită la noi *limba engleză* şi varianta ei americană, deşi, după cum precizam într-un subcapitol anterior:

> *bowling, bridge, dirt-track, sportman, superman, bluf, blugi (blue-jeans), boss, campus, shop, show, drugstore, hold-up, best-seller, building, fair-play, display, chewing-gum, computer, laptop, mouse, pager, C.D., walkman, cutter, office, job, design, room, manager, management, speech* (scris şi *spici*), *supermarket, week-end etc.*

vor rămâne probabil în limbă, fie pentru că se vor dovedi realmente utile, fie pentru simplul motiv că au devenit, de mai multă vreme, *cuvinte internaţionale*.

Nu aceste neologisme sunt, în general, înţelese şi folosite impropriu, ci acelea care intră în sfera polisemiei – *paronimele* în special (multe dintre ele pătrunzând mai demult în română):

releva-revela	*inveterat-învederat*
temporar-temporal	*familial-familiar*
eminent-iminent	*emigra-imigra*
conjunctură-conjectură	*colabora-corobora*
apropia-apropria	*furori-furouri etc.*

Scanned with OKEN Scanner

şi aşa-zişii „falşi prieteni“:

fortuit, inopinat, specios, salutar, inextricabil, summum etc.

care nu înseamnă deloc ceea ce sugerează (prin analogie cu alte cuvinte româneşti).

Sensurile acestor „falşi prieteni“ sunt următoarele:

fortuit = întâmplător (şi nu „forţat, obligat“);
inopinat = pe neaşteptate (nu „fără opinie“);
specios = amăgitor, înşelător (şi nu „ceea ce se referă la o specie“);
salutar = salvator (nu „ceea ce se referă la salut“);
inextricabil = de neînţeles, extrem de complicat (nu „ceea ce nu se poate strica“);
summum = culme, gradul cel mai înalt la care se poate ajunge (nu „sumă, adunare, reunire etc.“).

E. Sensurile cuvintelor (Semantica)

Semantica este o disciplină (ramură a lingvisticii) care studiază *sensurile* cuvintelor, evoluţia acestor sensuri, schimbările de sens (*sens* = înţeles).

După sens, cuvintele se împart în *monosemantice* şi *polisemantice*.

Monosemia este calitatea unui cuvânt de a avea un singur sens. În limba română sunt relativ puţine cuvinte monosemantice (*rindea, stomac, actinie, infarct, poloniu etc.*).

Polisemia este calitatea unui cuvânt de a avea mai multe sensuri (*înţelesuri*), ca urmare a îmbogăţirii sferei semantice a acestuia.

În mod obişnuit, un cuvânt are mai multe sensuri. Bogăţia unei limbi este dată tocmai de varietatea şi complexitatea acestor sensuri.

Cuvintele pot avea, pe lângă *sensul propriu* (înţeles

Scanned with OKEN Scanner

obişnuit) şi un *sens figurat* (mai puţin obişnuit, atribuit, în special de scriitori, unor obiecte, fiinţe, acţiuni sau însuşiri, pe baza unor asemănări cu alte obiecte, fiinţe, acţiuni sau însuşiri).

Ex.:

pânză = 1. material, ţesătură – **sens propriu**;
2. **sensurile figurate**: *pânza de fum, pânza întunericului, pânza de ceaţă;*

lumină = 1. radiaţie sau complex de radiaţii electromagnetice emise de corpuri incandescente - **sens propriu**;
2. *lumina minţii, a (se) face lumină* (în mintea cuiva), *a vedea lumina tiparului* – **sensuri figurate**, însemnând: pricepere, isteţime, inteligenţă (lumina minţii), a se dumiri, a-şi da seama, a înţelege, a se tipări, a apărea, a se publica.

ocean = 1. întindere mare de apă – **sens propriu**;
2. *ocean de ninsoare, de stele, de întuneric, noian, imensitate, mulţime nemărginită* (ocean de oameni) – **sensuri figurate**.

Observaţie:

În mod obişnuit, sensurile figurate ale cuvintelor se obţin prin folosirea procedeelor de expresivitate artistică (*a figurilor de stil*): epitete, comparaţii, personificări, metafore, alegorii, hiperbole etc.

Pe de altă parte, un cuvânt poate avea *mai multe sensuri proprii*, acestea nefiind (în diferite momente) la fel de importante.

Scanned with OKEN Scanner

Dintre acestea deosebim:

– *sensul fundamental* (sens propriu de bază);

– *sensurile secundare* (derivate din cel fundamental).

Ex.: *braţ*:

1. *parte a corpului omenesc* (*sens fundamental*, pentru că acesta este cel mai vechi, constituind punctul de plecare pentru celelalte sensuri): *braţul drept, braţul stâng*;

2. *cantitate* ce se poate duce în braţe – *un braţ* de lemne;

3. *obiect* (parte a unui obiect) ce se aseamănă cu un braţ: *braţul* balanţei, *braţul* macaralei, *braţul* excavatorului *etc.*;

4. *ramificaţie* a cursului principal al unei ape curgătoare: *braţul* Sf. Gheorghe (unul din cele trei *braţe* ale Dunării, alături de braţul Chilia şi de braţul Sulina).

Alte exemple:

– *gâtul* (omului) – sens propriu de bază;
– *gâtul* sticlei – sens propriu secundar;
– *umerii* (lui Ionel) – sens propriu de bază;
– *umerii* obrajilor – sens propriu secundar;
– „Răspândind fiori de gheaţă pe ai ţării umeri dalbi" – sens figurat.

Observaţie:

În general, sensurile secundare sunt mai numeroase decât cele principale (de bază), după cum sensurile figurate sunt folosite din necesităţi de expresivitate artistică în limbajul operelor literare, limbajul comun folosind mai mult sensurile proprii ale cuvintelor.

Scanned with OKEN Scanner

După cum se poate cu uşurinţă observa şi din exemplele de mai sus, sensurile cuvintelor pot fi precizate (cele secundare şi figurate îndeosebi) numai în *context*, în procesul comunicării orale sau scrise (îmbinare de cuvinte, de propoziţii sau de fraze).

Contextul este obligatoriu în cazul analizei şi folosirii corecte a *cuvintelor polisemantice*.

F. Clasificarea cuvintelor după raportul formă-înţeles

1. Sinonimele

Sinonimele sunt cuvinte sau expresii cu formă diferită şi înţeles identic sau asemănător.

Ex.:

zăpadă
nea
omăt

Limba recurge frecvent la sinonime, din nevoia de a nuanţa şi de a preciza ideea exprimată, fiind acceptată (în general) de către vorbitori suprapunerea de cuvinte pentru aceeaşi noţiune.

Mai ales scriitorii recurg la sinonime, pentru a imprima stilului lor bogăţie, varietate, pitoresc, demonstrând astfel resursele expresivităţii limbii, bogăţia reală a acesteia.

Cuvintele şi expresiile sinonimice sunt cuprinse în dicţionarele de sinonime şi în dicţionarele explicative ale limbii noastre.

Există aşa-zisele *sinonime totale* (puţine la număr) corespunzând semantic întru totul (în toată sfera de înţelesuri).

Ex.:

cupru – aramă
exil – surghiun
lexic – vocabular
şal – fular

Scanned with OKEN Scanner

curechi – varză
ucigaş – criminal
vest – apus *etc.*

Sinonimele parţiale constituie o altă categorie vastă de cuvinte, unele sensuri ale acestora coincizând cu sensurile altor cuvinte sau chiar cu termeni diferiţi.

Ex.:

bun – valoros, preţios
a trimite – a expedia
priceput – destoinic, îndemânatic
tărie – fermitate, hotărâre, intransigenţă
teamă – frică, spaimă, groază.

Majoritatea definiţiilor din dicţionarele explicative se sprijină pe această foarte bogată categorie de sinonime parţiale. Ele formează ceea ce numim *serii sinonimice*.

Sinonimele *aproximative*, întâlnite mai ales în operele literare, stabilesc apropieri sau coincidenţe de sens, atribuind valori semantice figurate (metaforice), prin combinaţii imprevizibile, expresive: *cuibar de ape* = copcă, vârtej – la genialul nostru poet Mihai Eminescu; *arşiţă, lavă* = iubire pătimaşă – în poezia lui Lucian Blaga.

Observaţii:

Cunoaşterea temeinică a limbii, a sensurilor (înţelesurilor, semnificaţiilor) ei multiple, de fineţe, impune selecţia atentă a sinonimelor din contextele sinonimice foarte bogate ale limbii noastre.

Asupra acestui aspect atrăgeau atenţia acum un secol Titu Maiorescu, B.P. Hasdeu, Mihai Eminescu, Ioan Slavici, cunoscători în profunzime ai tezaurului nostru lexical:

„Românul are pentru *labor* (cuvânt latinesc, s.n.) – scria *Ioan Slavici* – cuvintele *lucru, muncă, robotă, clacă; lucrul* e plăcut, *munca* – truditoare, *robota* – silită şi *claca* e fără plată."

Bogdan Petriceicu Hasdeu remarca şi el: „Ce limbă are

Scanned with OKEN Scanner

norocul de a dispune de patru cuvinte pentru o însuşire care trebuie să fie mândria fiecărui popor: *voinicie, vitejie, bravură, eroism*".

În grandiosul său *Etymologicum Magnum Romaniae*, B.P. Hasdeu indică la fiecare cuvânt toată reţeaua de sinonime posibile. Ex.: „Sinonimii lui *bănat* sunt: *năcaz, mâhnire, nemulţumire,* mai ales *supărare* sau *supăr*".

Bogăţia considerabilă a acestor serii sinonimice, a sinonimelor limbii noastre are cauze istorice şi reflectă sensibilitatea reală, vie a acestui popor.

Fondul principal de cuvinte (latin) românesc a asimilat continuu elemente noi, rezultate din contactele culturale, lingvistice, din legăturile sau convieţuirea cu alte neamuri.

Au pătruns astfel în limbă multe cuvinte slave, greceşti, turceşti şi, în ultimele două secole, prin contactul strâns cu Apusul, un imens număr de cuvinte romanice, în special din franceză şi italiană, care au contribuit la „reromanizarea" limbii noastre, la îmbogăţirea şi modernizarea sinonimelor ei, pentru că – atunci când româna împrumută un cuvânt străin – ea păstrează şi cuvântul anterior care i-a servit pentru a exprima acelaşi lucru.

Ex.:

timp (de la latinescul *tempus*) şi *vreme* (slav) pentru ideea de timp;
greu (latin) şi *dificil* (francez) pentru „dificil";
repede (lat. *rapidum*), *iute* (slav) şi rapid (tot latinesc, dar reluat prin filieră franceză) pentru „rapid".

După cum se poate observa, bogata sinonimie a limbii române este de *proveniență neologică*.

Circulaţia intensă a literaturii clasicilor noştri, răspândirea cărţilor ştiinţifice şi a traducerilor, şcoala, teatrul şi presa au contribuit la continua şi rapida răspândire a neologismelor, la îmbogăţirea sinonimiei lexicale.

„Ospitalieră", limba noastră a asimilat repede şi a menţinut

Scanned with OKEN Scanner

constant în uz termeni echivalenţi, necesari exprimării precise, moderne, nuanţate.

Astăzi, cu deosebire datorită pătrunderii masive în limbă a fondului internaţional de neologisme (prin publicaţii, radio, televiziune, video) sinonimia lexicală a limbii române se îmbogăţeşte cu expresii şi cuvinte preluate în primul rând din limba engleză şi din varianta ei americană:

show – pentru *spectacol*;
shop – pentru *magazin, prăvălie*;
boss – pentru *şef*;
hobby – pentru *pasiune*.

2. **Antonimele** – cuvinte (expresii) cu formă diferită şi înţeles opus.

Ex.:

bun – rău
mare – mic
tânăr – bătrân.

Opoziţia exprimată de antonime poate fi:

– *calitativă* (exemplele de mai sus);
– *cantitativă* (mult – puţin);
– *temporală* (ieri – azi; azi – mâine);
– *spaţială* (aproape – departe) etc.

În mintea vorbitorilor antonimele se grupează de obicei sub formă de perechi (câte un termen antonimic pentru fiecare din sensurile mai importante ale cuvântului dat).

Ex.:

drept – nedrept
drept – stâng
drept – strâmb.

Scanned with OKEN Scanner

* Sunt cazuri când antonimia se realizează cu ajutorul *perifrazei* (exprimare prin mai multe cuvinte a ceea ce în mod obişnuit se redă printr-un cuvânt) sau cu ajutorul *prefixelor*:

a uita – *a-şi aduce aminte* (locuţiune)
a ascunde – *a da pe faţă* (locuţiune)
cinstit – *ne*cinstit
a împacheta – a *des*pacheta etc.

Există şi *antonime parţiale*. În această categorie intră perechile corelative de felul:

bărbat – femeie
băiat – fată
cocoş – găină

3. **Omonimele** – cuvinte cu aceeaşi formă (identitate în planul expresiei) şi cu înţeles *total* diferit (diferenţă totală în planul semantic).

Întrucât se pronunţă la fel, omonimele mai poartă denumirea de *omofone* (*homo* = egal, la fel şi *phone* = voce, sunet).

Ex.:

bancă: (de şcoală, din parc, instituţie financiară);
leu: (animal carnivor, monedă – în ţara noastră);
lac: (întindere de apă stătătoare, preparat lichid pentru lemn, pentru unghii etc.);
liliac: (arbust cu flori frumos mirositoare; animal mamifer insectivor);
lin: (uşor, încet; specie de peşti);
mare:(întins, important, valoros, de renume; întindere mare de apă (Marea Neagră).

Scanned with OKEN Scanner

Omofone sunt şi cuvintele care se pronunţă la fel, dar se scriu diferit: *unsoare* – un soare; *ea* – ia; *l-a* şi *la*; *ne-a* şi *nea* (zăpadă) *etc.*

Cuvintele care se scriu la fel, dar se pronunţă diferit poartă numele de **omografe:**

copii – copii (Am văzut copiile lucrării lui.)
acele – acele (Acele fete vor acele de cusut.)
haină – haină (Cea cu haină de blană e haină.)

* În exemplele de mai sus, scrierea îngroşată (ex.: copii) marchează accentuarea corectă.

Spre deosebire de *omonime* (care au aceeaşi formă, dar înţeles *total* diferit), *cuvintele polisemantice* au două sau mai multe sensuri *înrudite* sau cel puţin *apropiate* între ele, adică au (în ceea ce priveşte înţelesul) unele *elemente comune*.

Delimitarea sensurilor acestora se face numai cu ajutorul contextului şi, uneori, cu ajutorul dicţionarului.

Ex.:

masă are înţeles de:

– obiect de mobilier pe care se mănâncă, se scrie etc.:
Masa din cameră este nouă.

– mâncare, prânz, cină:
Mama a pregătit *masa*.

– dezbatere pe o temă dată:
Am participat la *o masă rotundă* pe teme rutiere.

– parte a zilei care precedă sau urmează după prânz:
De obicei, învăţ *înainte de masă*.

* Sesizaţi *elementul comun*: toate sunt legate de sensul de

Scanned with OKEN Scanner

bază al cuvântului *masă* (deşi expresiile *înainte de masă* şi *după masă* se îndepărtează din ce ce mai mult de sensul originar)!

Cuvântul acesta este însă *omonim* cu **masă** – cantitate mare din ceva (*masa vocabularului*); corp solid, compact, bloc; greutate (*masa atomului*) pentru că nu au nimic comun ca sens, ca înţeles.

* Polisemantice sunt şi cuvintele: *limbă, vatră, carte, pod, sare.*

* Omonimele propriu-zise (*totale*) au, de obicei, etimologii (origini) diferite.

Ex.:

ban,-i (etimologie necunoscută): a suta parte dintr-un leu;

ban, -i (din maghiarul *ban* şi din sârbo-croatul *ban*): 1. guvernator al unei regiuni de graniţă în Ungaria feudală; 2. titlu de mare dregător în Ţara Românească după secolul XV; (în Muntenia) cel mai mare rang boieresc; persoană care deţinea acest rang.

Alte exemple:

banc, bancuri (din francezul *banc*):
1. îngrămădire de nisip, de pietriş sau de nămol formată pe fundul mărilor sau al fluviilor, care ajunge uneori până la suprafaţa apei;
2. grup mare de scoici sau de peşti;

banc, bancuri (germ. *Bank*): numele unui joc de cărţi, scurtă anecdotă, povestire glumeaţă.

Scanned with OKEN Scanner

Observaţie:

Cuvintele acestea sunt *omonime totale*. Cuvântul de origine franceză *banc* este şi *polisemantic*, având înţelesurile de:

– *masă, platformă* special amenajată pentru efectuarea de lucrări caracteristice unei profesiuni manuale (*banc* de tâmplărie, *banc* de ceasornicar);

– (prin extensiune) *banc* de probă: instalaţie pentru controlul calităţilor tehnice ale unor motoare;

– *banchetă* – la ambarcaţiunile mici.

4. **Paronimele** – cuvintele cu formă asemănătoare şi înţeles diferit.

De obicei, *ca formă* (complex sonor) ele diferă printr-un sunet, maxim prin două, de aceea ele sunt *surse de confuzii şi greşeli* de limbă (cu deosebire paronimele neologice). Câteva dintre acestea:

a adopta =	a înfia (un copil), a accepta ceva;
a adapta =	a face să se potrivească, a se deprinde, a se obişnui;
complement =	parte secundară de propoziţie care determină un verb, adverb sau un adjectiv;
compliment =	laudă, stimă, preţuire;
a evolua =	a se dezvolta, a se transforma, a face progrese;
a evalua =	a stabili (preţul, valoarea, cantitatea), a calcula, a socoti;
familial =	care aparţine familiei, privitor la familie, destinat familiei;
familiar =	obişnit, prietenos, binecunoscut;

Scanned with OKEN Scanner

original = care constituie întâiul exemplar, autentic;

originar = care este de loc din ..., de origine;

temporal = care indică timpul, referitor la timp;

temporar = de scurtă durată, vremelnic, trecător, provizoriu;

eminent = care se distinge prin calităţi deosebite, excepţional, superior, remarcabil, excelent;

iminent = care este gata să se producă, să se întâmple şi nu poate fi amânat sau evitat, inevitabil;

lector = grad universitar între conferenţiar şi asistent, persoană care are acest grad; membru al unui lectorat; cititor;

lictor = (în Roma antică) persoană care însoţea, în anumite ocazii, pe înalţii demnitari, mergând înaintea lor şi purtând fasciile (mănunchi de nuiele de mesteacăn, legat cu o curea, având la mijloc o secure);

albastru = culoare (culoarea cerului senin);

alabastru = varietate de ghips cu aspect de marmură albă străbătută de vinişoare transparente, întrebuinţată la fabricarea unor obiecte ornamentale;

a releva = a pune în lumină, a evidenţia, a remarca;

a revela = a dezvălui un adevăr ascuns, a

Scanned with OKEN Scanner

surprinde în chip neaşteptat, a depăşi aşteptările;

adagiu = maximă, sentinţă, aforism;

adagio = în tempo lent, indică modul de executare a unei bucăţi muzicale; parte dintr-o compoziţie muzicală care se cântă (se execută) într-un tempo lent;

atlas = colecţie de hărţi geografice, sistematizate după anumite criterii; colecţie de imagini folosită ca material documentar ilustrativ într-un anumit domeniu ştiinţific;

atlaz = ţesătură pentru căptuşeli şi feţe de plapumă lucioasă pe o singură faţă;

flagrant = care sare în ochi, izbitor, evident (*flagrant delict* – infracţiune descoperită în momentul săvârşirii ei sau înainte ca efectele ei să se fi consumat);

fragrant = mirositor, parfumat;

manej = loc special amenajat unde se dresează sau se antrenează caii, unde se învaţă călăria; arenă pe care evoluează (la circ) animalele dresate;

menaj = activitatea gospodinei, gospodărie, conducerea treburilor casnice;

peremptoriu = care nu poate fi tăgăduit, care nu poate fi combătut, evident, vădit;

Scanned with OKEN Scanner

promontoriu = fâşie de pământ înaltă şi stâncoasă care înaintează în mare;

preleva = a detaşa, a extrage, a lua (cu anticipaţie) o parte dintr-un ansamblu;

prevala = a predomina, a avea preponderenţă;

glacial = rece, de gheaţă (care este ca gheaţa), care îngheaţă;

glaciar = care aparţine *perioadei glaciare* (perioadă în care gheţarii ocupau regiuni foarte întinse pe pământ);

tramă = *1.* fir de mătase (obţinut prin răsucirea a cel puţin două fire care nu au mai fost răsucite);
2. subiect propriu-zis al unei opere literare epice sau dramatice, al unui film;
3. intrigă, uneltire, complot;

dramă = *1.* operă aparţinând genului dramatic; *2.* nenorocire; *3.* frământare sufletească puternică;

a elida = a face o eliziune (a suprima vocala finală a unui cuvânt, când cuvântul următor începe tot cu o vocală);

a eluda = a evita, a ocoli voit şi stângaci pe cineva, a ascunde;

deferent = plin de deferenţă, respectuos;

diferend = neînţelegere, dispută, nepotrivire de păreri;

Scanned with OKEN Scanner

claritate = însuşirea de a fi clar (limpede), puritate;

caritate = generozitate izvorâtă din milă, filantropie;

conjunctură = stare de lucruri la un moment dat, totalitatea condiţiilor şi împrejurărilor care influenţează asupra unui fenomen (asupra unei situaţii); concurs de împrejurări;

conjectură = supoziţie, părere întemeiată pe presupuneri, prezumţie;

a enerva = a (se) înfuria, a (se) indispune, a (se) irita;

a inerva = a forma o reţea de nervi a unui organ, a unui ţesut;

cazual = care se referă la caz (categorie gramaticală);

cauzal = care se referă la cauză;

miner = lucrător în mină;

minier = referitor la mină (la minerit);

petrolier = referitor la petrol; navă specială, construită pentru transportul petrolului;

petrolifer = (despre terenuri, zăcăminte) care conţin, care produc petrol, bogat în petrol;

preceptor = (în trecut) educator particular al unui copil sau al unui tânăr, meditator, pedagog;

Scanned with OKEN Scanner

perceptor = (în trecut) funcţionar care încasa impozitele;

numeral = parte de vorbire care denumeşte numărul obiectelor, determinarea numerică sau ordinea lor prin numărare;

numerar = sumă de bani în monedă sau în hârtie–monedă, bani gheaţă, bani lichizi;

stradă = drum (pavat) care trece printre case, prin interiorul unui oraş, al unei localităţi;

estradă = scenă improvizată într-o sală sau în aer liber pe care au loc reprezentaţii artistice (*concert de estradă* – spectacol variat, distractiv);

orar = care indică orele, referitor la ore; program de lucru; tabel de desfăşurare pe ore a unei activităţi;

oral = transmis prin viu grai, din gură în gură; care se face verbal, care nu este scris;

literar = care se referă la literatură;

literal = literă cu literă, cuvânt cu cuvânt, textual;

a colabora = a participa la înfăptuirea unei acţiuni, a unei opere comune, a publica o lucrare într-o culegere, într-o revistă;

a corobora = a întări, a sprijini, a consolida;

Scanned with OKEN Scanner

imersiune = scufundare (afundare) a unui corp într-un lichid, submersiune;

emersiune = stare a unui corp ieşit dintr-un lichid, procesul ieşirii dintr-un lichid;

prepoziţie = parte de vorbire neflexibilă (instrument gramatical) prin care se realizează subordonarea în propoziţie (leagă *atributul* de substantiv şi *complementul* de verb, adjectiv sau adverb);

propoziţie = unitate sintactică de bază, comunicare cu un singur predicat;

mortal = care provoacă moartea;

mortar = amestec de var, ciment, nisip şi apă, folosit în zidărie;

a erupe = a ţâşni, a izbucni (din vulcani, din sonde);

a irupe = a năvăli, a intra cu violenţă;

pronume = parte de vorbire flexibilă care înlocuieşte un nume;

prenume = nume (particular) dat cuiva la naştere, deosebit de cel de familie, nume unic;

comunicare = acţiunea de a comunica şi rezultatul ei, înştiinţare, informaţie, ştire, raport;

comunicaţie = mijloc de legătură între două puncte, contact;

solitar = singur, izolat, pustiu, neumblat;

Scanned with OKEN Scanner

solidar = care leagă mai multe persoane, strâns unit;

arbitral = hotărât de arbitru, format din arbitri;
arbitrar = după bunul plac, samavolnic;

ordinar = obişnuit, normal, comun;
ordinal = care indică ordinea, locul;

corectare = acţiunea de a corecta, îndreptare, corecţie;
colectare = acţiunea de a colecta, de a aduna, de a strânge;

a însera = a se face seară;
a insera = a introduce, a adăuga;

geantă = obiect din piele (din pânză, din material plastic), cu despărţituri în interior, folosit pentru a transporta acte, cărţi etc.;
jantă = parte superioară a unei roţi pe care se fixează pneul;

a recuza = a respinge pe cineva (un judecător, un martor etc.), nerecunoscându-i autoritatea, a nu recunoaşte ceva (termen juridic);
a refuza = a nu primi, a nu accepta, a renunţa la ceva;

fisiune = reacţie nucleară în care are loc ruperea unui nucleu atomic greu în fragmente de masă egale (cu degajare mare de energie);

Scanned with OKEN Scanner

fuziune = contopire a două nuclee uşoare într-unul greu, printr-o reacţie nucleară.

Observaţie:

Paronimele, prin insuficienta asimilare a sensurilor şi formei, *pot genera* cu uşurinţă *grave greşeli de limbă, de comunicare*. Aceasta, deoarece vorbitorul (cu deosebire cel mai puţin instruit) este tentat să înlocuiască în procesul comunicării cuvântul insuficient asimilat cu cel care îi este lui mai bine cunoscut.

Numai aşa se poate explica de ce unii vorbitori spun *concert de stradă*, în loc de *concert de estradă*, *a face furouri*, în loc de *a face furori* (a provoca admiraţie) sau înlocuiesc printr-o falsă analogie pe *adagiu* cu *adaos*, pe *forţat* cu *fortuit*, pe *reporta* cu *repurta* etc. Structura complexă paronimică a unei limbi e semn de bogăţie şi varietate. Paronimia ioacă un rol esenţial şi în învăţarea limbilor străine.

5. Dispariţii de cuvinte. Schimbări de sens

Pe parcursul evoluţiei societăţii româneşti şi a limbii române unele cuvinte (expresii) au dispărut, dispărând obiectele, funcţiile, instituţiile sau îndeletnicirile denumite de ele. În această situaţie se găsesc, în primul rând, *arhaismele*.

Înţelegem prin *arhaisme* cuvintele, expresiile, formele fonetice şi gramaticale – construcţiile sintactice – care au dispărut ori au încetat să mai fie folosite.

Ex.:

caimacam – locţiitor al vizirului;
capuchehaie – reprezentant al domnitorilor români la Poarta Otomană;
cneaz – conducător al unui *cnezat* – formă de

Scanned with OKEN Scanner

organizare politică de tip statal la români şi la slavi, în evul mediu timpuriu;

işlic – căciulă de blană scumpă sau de postav, purtată de domni, de boieri şi, uneori, de soţiile lor;

vornic – demnitar la curtea domnească;

polcovnic – colonel;

vistavoi – ordonanţă;

cinovnic – funcţionar;

plasă – unitate administrativă în trecut;

pretor – şeful administrativ şi al poliţiei unei plase;

pretură – reşedinţă a pretorului;

tăbliţă – placă de ardezie pe care şcolarii scriau, folosind un condei de piatră.

Sensurile multor arhaisme (mult mai numeroase decât ne-am putea închipui) s-au schimbat, *au evoluat semantic*.

Astfel cuvântul *a săruta* însemna în româna veche *a saluta* (asemenea latinescului *saluto,-are*, din care provine).

În *„Umbra lui Mircea. La Cozia"* Gr. Alexandrescu foloseşte substantivul provenit de la acest înţeles primar (dispărut din limba actuală) al acestui verb:

„*Sărutare*, umbră veche! priimeşte-nchinăciune
De la fiii României care tu o ai cinstit."

A tăbărî a însemnat, la început, *a-şi instala tabăra*.

Astăzi el are sensul de:
a da năvală asupra cuiva
a se năpusti.

Mândru a însemnat înţelept. Înţelesul lui s-a diversificat, însemnând apoi *fudul, trufaş, falnic, frumos, îngâmfat*.

Scanned with OKEN Scanner

Mişel însemna *sărman, sărac, nenorocit*, astăzi – *om de nimic, ticălos, nemernic.*

Vornic, denumind un mare demnitar la curtea domnească, însărcinat cu conducerea treburilor interne ale ţării.

Acest cuvânt însemna în trecut (în Moldova) primarul satului.

Modificându-şi sensul, *vornic* a însemnat apoi micul *funcţionar comunal* cu atribuţii neînsemnate (distribuirea corespondenţei, aducerea la cunoştinţa cetăţenilor a ştirilor oficiale) fiind, în continuare, sinonim cu *crainic* sau *pristav* (flăcăul care la nunţile ţărăneşti invita şi cinstea oaspeţii):

„Iată vine nunta-ntreagă – *vornicel* e-un greierel"
(Mihai Eminescu)

O interesantă evoluţie cunoaşte şi sensul cuvântului *rost*.

Iniţial, *rost* însemna *gură*. Sensul lui primordial, etimologic (cuvântul provine de la lat. *rostum* = cioc, gură) se mai păstrează şi astăzi în derivatul *a rosti* şi în expresiile:

a spune pe de rost
a şti pe de rost
a învăţa pe de rost.

Însuşi substantivul *cuvânt* a avut în limba veche, printre alte sensuri, şi pe acela de motiv.

Cu acest înţeles apare – spre exemplu – şi în nuvela lui Costache Negruzzi - *„Alexandru Lăpuşneanul"*:

„Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari *cuvinte* a fi îngrijiţi (îngrijoraţi, n.n.); ştiau că norodul îi urăşte şi pre domn că nu-i iubeşte."

O atestare a acestui sens al substantivului *cuvânt* („motiv") este făcută şi de către Mihai Eminescu:

Scanned with OKEN Scanner

„Dacă tu ştiai problema astei vieţi cu care lupt,
Ai vedea că am *cuvinte* pana chiar să o fi rupt."

Nu mai puţin interesantă este şi „degradarea" semantică a cuvântului *mitocan*, folosit astăzi cu sens profund peiorativ[4] şi primind astfel înţelesul de *om cu comportări grosolane, vulgare; bădăran*.

La început *mitocan* (format din cuvântul *mitoc,* la care s-a adăugat sufixul *-an*) a însemnat exclusiv „locuitor al unui *mitoc*". *Mitocul* reprezenta o variantă a cuvântului *metoc* – „mănăstire mică, subordonată administrativ unei mănăstiri mai mari" şi „clădire care aparţine unei mănăstiri şi care serveşte ca locuinţă pentru călugări".

Cu timpul, *mitocan* şi-a lărgit sensul, ajungând să însemne nu numai „locuitor al unui *mitoc*", ci şi „locuitor de pe lângă un oraş sau de la periferia unui oraş", adică *mahalagiu*. De aici şi până la actualul sens trecerea s-a făcut uşor. Însemnând azi *golan, bădăran, mârlan, ţopârlan etc.*, cuvântul *mitocan* şi-a schimbat total sensul iniţial.

Semnificative din punct de vedere al istoriei limbii, aceste transformări probează varietatea şi complexitatea evoluţiei semantice a limbii române, legătura intimă dintre aceasta şi viaţa socială a celor care o vorbesc.

Desigur, evoluţia semantică a cuvintelor ce formează vocabularul actual al limbii române continuă, dincolo de puternica înrâurire pe care *fondul lexical internaţional* (preponderent englez, american) o exercită permanent asupra sa.

---

[4] *Peiorativ* _ despre cuvinte, expresii, afirmaţii _ care au un sens depreciativ, defavorabil, dispreţuitor.

Scanned with OKEN Scanner

II. Gramatica

(morfologia, sintaxa propoziţiei şi a frazei)

Moto:

„Gramatica e lumina limbii. Fără ea cuvintele ar fi cu ochii arşi de uitare şi şi-ar pierde potecile."

Fănuş Neagu

A. Morfologia

Morfologia este partea gramaticii care cuprinde regulile privitoare la *forma cuvintelor* şi la *modificările* acestor forme ale cuvintelor studiate pe *părţi de vorbire*.

Morfologia se ocupă, aşadar, de clasificarea cuvintelor în părţi de vorbire, de modificările formei acestor părţi de vorbire în diferite întrebuinţări (în *flexiune*) şi de structura (organizarea) cuvintelor din punctul de vedere al valorii elementelor componente.

1. Din punct de vedere morfologic *părţile de vorbire* se clasifică în:

– **flexibile** (îşi schimbă forma pentru a exprima diferite raporturi şi valori, funcţii gramaticale);

– **neflexibile** (nu-şi schimbă forma).

În gramatica limbii române există *zece* părţi de vorbire. Dintre acestea: *substantivul, articolul, adjectivul, pronumele, numeralul* şi *verbul* sunt **flexibile**, iar *prepoziţia, conjuncţia* şi *interjecţia* sunt **neflexibile.**

Scanned with OKEN Scanner

Adverbul ocupă o poziţie de mijloc, este *neflexibil*, dar prin categoria gradelor de comparaţie se apropie de părţile de vorbire flexibile.

2. În cadrul părţilor de vorbire flexibile deosebirea dintre ele se face prin *categoriile gramaticale*[1] întâlnite la fiecare.

Substantivul, articolul şi *numeralul* au categoriile gramaticale de:

- **gen**
- **număr**
- **caz.**

Adjectivul are în plus **gradele de comparaţie**, iar unele *pronume* au, pe lângă **gen, număr** şi **caz**, categoria **persoanei** (cu forme *accentuate* şi *neaccentuate*).

Verbul are următoarele categorii gramaticale:

- **conjugare**
- **diateză**
- **mod**
- **timp**
- **persoană**
- **număr.**

La un singur mod, nepersonal (participiul), verbul are şi categoriile de **gen** şi **caz** (gerunziul cu forme de gen şi caz este, de fapt, adjectiv).

3. Datorită deosebirilor flexionare, există o *flexiune nominală* (substantiv, articol, adjectiv, pronume, numeral), în opoziţie cu *flexiunea verbală*.

4. O caracteristică morfologică a *substantivului, adjectivului, numeralului* şi a *pronumelui* este şi faptul că toate *se pot articula*, articolul având deci caracteristici comune cu aceste părţi

---

[1] *Categorie* _ noţiune fundamentală, de maximă generalitate, care exprimă proprietăţile şi relaţiile esenţiale şi generale ale obiectelor şi fenomenelor realităţii. *Categoriile gramaticale* _ modificările formei părţilor de vorbire (exprimând noţiunile morfologice fundamentale).

Scanned with OKEN Scanner

de vorbire (forme de gen, număr, caz) şi, în acelaşi timp, servind la caracterizarea lor în opoziţie cu alte părţi de vorbire.

5. Din punct de vedere *sintactic* părţile de vorbire se clasifică după funcţiile pe care le îndeplinesc. Acest criteriu este unicul în definirea *prepoziţiei* şi *conjuncţiei*, părţi de vorbire care nu au sens lexical de sine stătător şi nici flexiune (nu-şi schimbă forma). *Prepoziţia* se defineşte (sintactic) ca partea de vorbire neflexibilă care leagă *părţi de propoziţie* aflate într-un *raport de determinare* (subordonare). *Conjuncţia* este definită şi ea tot sintactic – partea de vorbire (neflexibilă) care exprimă în propoziţie *raporturi de coordonare*, iar în frază *raporturi de coordonare* şi de *subordonare*.

Observaţii:

Alteori, criteriul sintactic se uneşte în definiţie cu cel lexical sau cu cel morfologic. Aşa se face deosebirea dintre *adjectiv* şi *substantiv* (substantivul exprimă nume de obiecte în sens larg, adică de fiinţe, de lucruri, acţiuni, stări, însuşiri), adjectivul exprimând şi el, prin definiţie, *însuşiri*.

Pentru a le deosebi, în acest caz, criteriul lexical nu este suficient. Se apelează şi la caracteristici de ordin sintactic: *substantivul* exprimă însuşirea considerată *ca obiect de sine stătător* (ex: **bunătate, înţelepciune, frumuseţe**), pe când *adjectivul* exprimă o *însuşire* a unui obiect, *însoţeşte* şi *determină* substantivul (pronumele). La fel se întâmplă cu *substantivele nume de acţiuni* (vânzare, explicaţie, citire etc.) care, pentru a fi deosebite de *verbe* (a vinde, a explica, a goni, a citi etc.) e necesară referirea la *caracteristici de ordin morfologic*: gen, număr, caz – *la substantive*, diateză, mod, timp, persoană şi număr – *la verbe*.

Tot pe baza acestor criterii (sintactic, lexical şi morfologic) se face deosebirea dintre *adjectiv* şi *adverb*. Adjectivele se deosebesc de adverbe (de mod), care exprimă tot însuşiri şi cu care au în comun categoria gradelor de comparaţie, *prin termenul determinat*: adjectivele determină *substantive, pronume* sau

Scanned with OKEN Scanner

numerale, pe când adverbele (de mod) determină *verbe, adjective* sau alte *adverbe*. Să se compare, spre exemplu, „frumos“ din sintagma *caiet* **frumos** şi din propoziţia: Ea *scrie* **frumos**.

Atunci când termenul determinat pare a fi acelaşi, adjectivul se deosebeşte de adverb prin *flexiune* (prin **acord**).

Ex.:

Apa curge *lină*. (adjectiv)
Apa curge *lin*. (adverb)

6. Două dintre cele zece părţi de vorbire din limba română pun probleme în legătură cu recunoaşterea lor ca părţi de vorbire. În această situaţie sunt *articolul* şi *numeralul*.

La articol, probleme speciale pune *articolul hotărât* (enclitic), ce face corp comun cu partea de vorbire care se articulează, putând fi confundat (la o primă analiză) cu un *afix* (sufix). De altfel, în limba română contemporană, articolul hotărât enclitic **-l** nici nu se mai pronunţă de obicei, locul lui fiind luat de vocala *-u* precedentă: *omul* - **omu**, *lucrul* - **lucru**.

În asemenea împrejurări e greu de identificat (pentru elevi îndeosebi) articolul ca şi cuvânt aparte.

Cu toate acestea, nu se poate nega caracterul de cuvânt al articolului, date fiind celelalte situaţii în care el nu este lipsit de independenţă formală (*formal* – referitor la formă, care aparţine formei): articol nehotărât, articolul posesiv, articolul demonstrativ şi cel hotărât proclitic, la care se adaugă şi caracterul analizabil al structurii sale interne în rădăcina unor cuvinte.

Articolul este un cuvânt şi, prin aceasta, *o parte de vorbire*. Întrucât are un conţinut *exclusiv gramatical* (substantivul şi adjectivul au adesea *flexiune cazuală* numai datorită articolului hotărât, nehotărât sau demonstrativ), articolul face parte din categoria *cuvintelor ajutătoare*, a părţilor de vorbire cu rol de *instrument gramatical*.

În ceea ce priveşte *numeralele* nu se pune problema definirii (considerării) lor ca şi cuvinte, ci aceea de *a nu constitui* o clasă cu caracteristici unitare şi specifice pentru a se putea vorbi de

Scanned with OKEN Scanner

numeral ca parte de vorbire distinctă. Ele au valoarea *altor părţi de vorbire* (substantiv, adjectiv, adverb).

Ex.:

Trei învăţau la latină.
trei – numeral cu valoare substantivală;

Al doilea elev era absent.
al doilea – numeral cu valoare adjectivală;

A plătit *înzecit*.
înzecit – numeral cu valoare adverbială.

Trăsăturile morfologice şi chiar cele semantice (exprimarea ideii de număr, de cantitate) ale numeralelor nu sunt exclusive, ele întâlnindu-se şi la alte părţi de vorbire (adjectiv, adverb).

Totuşi, cuvintele grupate în clasa numeralului constituie *serii organizate* (unu, doi, trei, o doime, o treime, primul, al doilea, al treilea, îndoit, întreit, o dată, de două ori etc.) având şi *caracteristici formale* (lipsa articulării cu articol enclitic aproape la toate numeralele, construcţiile prepoziţionale cu **a** şi **la**, echivalente cu genitivul şi dativul la numeralele cardinale propriu-zise şi la cele colective).

Ex.:

Trupurile **a** trei viteji ...
Am strigat **la** amândoi să se oprească.

Toate justifică gruparea acestora într-o clasă a numeralului ca *parte de vorbire distinctă*.

7. Graniţele dintre părţile de vorbire nu sunt fixe, nici foarte stricte. Cu toate că fiecare parte de vorbire are caracteristicile ei semantice, morfologice şi sintactice, se întâlnesc treceri de la o parte de vorbire la alta, la care se adaugă uneori dificultăţi de încadrare şi de distingere.

Scanned with OKEN Scanner

* Întrucât în ciclul gimnazial *programa* de limba română *nu se referă la aceste dificultăţi*, atragem atenţia doar asupra *trecerii* de la o parte de vorbire la alta, subiect tratat pe larg în subcapitolul *Schimbarea valorii gramaticale a cuvintelor* (cap. I, **Vocabularul**).

8. Într-o măsură mai mică, în definirea şi caracterizarea (clasificarea) unor părţi de vorbire pot intra şi *mijloacele de formare a cuvintelor*. Este vorba de:

– *sufixele adverbiale*: **- eşte, -iş, - âş** (româneşte, frăţeşte, bărbăteşte, târâş.);
– *sufixul* **-ime** (pătrime) pentru numeralele fracţionare;
– *prefixul* **în-** (**îm-**) şi *de sufixul* **-it** (împătrit) la numeralele multiplicative etc.

La rândul lor, pronumele de întărire sunt compuse din *însul* şi din formele de dativ ale pronumelui reflexiv sau personal (*însumi, însuşi, înşine etc*), iar cele mai multe *pronume nehotărâte* sunt compuse pe baza unor *pronume relative*: fie*care*, ori*care*, oare*care*, ori*cine* etc.

O problemă în legătură cu formarea cuvintelor o reprezintă şi *clasificarea după formă* a prepoziţiilor şi conjuncţiilor în *simple* şi *compuse*.

9. *Locuţiunile*

Cu valoarea unor părţi de vorbire se pot folosi şi *grupurile de cuvinte* mai mult sau mai puţin sudate între ele care au înţeles unitar şi se comportă din punct de vedere gramatical ca o singură parte de vorbire. Ele poartă denumirea de *locuţiuni*.

Există locuţiuni echivalente cu toate părţile de vorbire (*în afară de articol*):

– *aducere-aminte, băgare de seamă etc.* - pentru substantive;

Scanned with OKEN Scanner

– *cu stare, de geniu, bun de gură, de frunte, în vârstă etc.* – pentru adjective;

– *cine ştie ce, cine ştie cine, ce fel de, domnia-voastră etc.* – pentru pronume;

– *câte doi, de nouă ori etc.* – pentru numeral;
– *a-şi aduce aminte, a tăia frunze la câini, a băga de seamă, a o lua la fugă etc.* – pentru verbe;

– *din când în când, zi de zi, pe de rost, din nou, cu totul etc.* – pentru adverbe;

– *în faţa, în spatele, în afară de, înainte de, cu privire la, din pricina* – pentru prepoziţii;

– *din cauză că, măcar că, de vreme ce, numai cât etc.* – pentru conjuncţii;

– *Auzi colo! Păcatele mele!* – pentru interjecţii (cu valoare apropiată de interjecţie – în fapt sunt *constucţii incidente!*).

Observaţie:
În general locuţiunile se caracterizează din punct de vedere lexical prin *contopirea semantică* a elementelor alcătuitoare:

a tăia frunze la câini, a-şi bate joc, a băga de seamă etc.

Gradele de sudură merg până la îmbinarea liberă dintre elementele aflate la limita încadrării lor în categoria locuţiunilor:

a se duce la fund = a se scufunda
scăldat în soare = însorit.

Scanned with OKEN Scanner

Aceste *grupuri sinonimice* sunt analizabile fiecare.

Multe locuţiuni *nu au echivalente simple* (nu pot fi înlocuite cu un singur cuvânt):

în loc să, ca şi cum, de-a lungul etc.

Din punct de vedere gramatical locuţiunile se caracterizează, de obicei, prin *ordinea fixă* a elementelor alcătuitoare şi prin *posibilităţile reduse de disociere* şi de intercalare a altor cuvinte.

Ex.:

În locuţiunea verbală *a o lua la fugă* substantivul *fugă* nu are şi nici nu poate accepta un determinant (adjectiv).

Locuţiunile formate pe baza unui cuvânt care aparţine aceleiaşi părţi de vorbire reprezentate de locuţiune *păstrează trăsăturile şi categoriile gramaticale* ale părţii de vorbire respective.

Ex.:

Locuţiunile verbale au forme de *persoană, număr, timp, mod* şi *diateză*, caracter *personal* sau *impersonal*, pot fi *tranzitive* (pot primi complement direct) sau *intranzitive* (nu pot primi complement direct) etc.

O altă caracteristică a locuţiunilor este aceea că unele dintre ele *conservă cuvinte de mult uitate* (arhaisme):

a nu avea *habar*
a se da de-a *valma*/de-a *dura*
a se duce de-a *berbeleacu* etc.

Acest tip de locuţiuni (ca şi cele care conservă regionalisme şi arhaisme fonetice) constituie inepuizabile resurse utilizate de scriitori pentru sporirea valorii expresive a limbii noastre literare.

Scanned with OKEN Scanner

B. Analiza morfologică a cuvintelor[2]. Categorii gramaticale. Algoritmii analizei (schiţă recapitulativă)

1. Pentru **substantiv:**
   - felul (simplu, compus, comun, propriu);
   - *genul* (masculin, feminin, neutru);
   - *numărul* (singular, plural);
   - articulat/nearticulat;
   - *cazul* (N.,Ac.,D.,G.,V./funcţia sintactică);

* Sunt categorii gramaticale numai cele scrise cu *italice*.

Observaţii:

– Unele substantive au *numai forme de singular* (miere, secară, fasole, aur, var, foame, sete, cinste, baschet, box, fotbal, oină, şah, tenis, chimie, geografie, Dunărea, Alba Iulia, Olt, Roma, bade, taică, vodă etc.), iar altele au *numai forme de plural* (tăieţei, Bucegi, şale, zori, icre etc.);

– Alte substantive au mai multe forme de plural:

aripă – *aripi, aripe*
barbă – *bărbi, barbe*
bortă – *borte, borţi*
cămin – *căminuri, cămine*
chibrit – *chibrituri, chibrite*
coală – *coli, coale*
groapă – *gropi, groape*
regulă – *reguli, regule*
stradă – *străzi, strade*

---

[2] Întrucât **morfologia** nu face, în detaliu, obiectul studiului limbii române în ciclul gimnazial, ne vom limita la a menţiona părţile de vorbire, formele lor, categoriile gramaticale şi algoritmii analizei morfologice pentru fiecare.

Scanned with OKEN Scanner

tufiş – *tufişuri, tufişe*
uliţă – *uliţe, uliţi*
vreme – *vremuri, vremi.*

În aceste perechi (de plural) prima formă este recomandabilă: *aripi, bărbi, borte, căminuri, chibrituri, coli, gropi, reguli, străzi, tufişuri, uliţe, vremuri;*

– Substantivele: *cap, corn, cot, ochi, umăr* au mai multe forme de plural cu sensuri diferite:

capete = extremitatea superioară a corpului omenesc sau cea anterioară la animale, unde se află creierul, principalele organe de simţ şi orificiul bucal; minte, gândire, judecată; vârf al unui obiect sau instrument etc.;
capi = căpetenie, şef, conducător;
capuri = proeminenţe ale uscatului care înaintează în mare;

corni = arbuşti cu lemnul foarte tare, cu fructe roşii, comestibile;
coarne = fructele comestibile ale cornului;
cornuri = excrescenţe osoase la animale; organe tactile şi vizuale la melc; produse de panificaţie în formă de semicerc; mânere ale plugului;

coate = articulaţia dintre braţ şi antebraţ, partea exterioară a acestei articulaţii;
coturi = cotituri ale drumurilor, văilor etc.; tuburi curbate care fac legătura între conducte cu direcţii diferite;

Scanned with OKEN Scanner

coţi = veche unitate de măsură pentru lungimi, aproximativ 60 de centimetri;

ochi = organe ale vederii;
ochiuri = părţi dintr-o fereastră în care se pun geamuri; vârtej de ape; mâncare făcută din ouă prăjite sau fierte fără coajă, astfel ca gălbenuşul să rămână întreg etc.;

umeri = parte a corpului corespunzătoare articulaţiei dintre braţe şi trunchi; parte a unui obiect de îmbrăcăminte care acoperă umărul;
umere = umeraşe, obiecte pe care se atârnă hainele.

– Câteva substantive au la plural înţeles diferit de al singularului:

bucată – bucăţi, *bucate* (cereale şi mâncăruri);
frig – friguri (boală cu acest nume);
grâu – grâne (cereale);
lapte – lapţi (produse ale organelor sexuale masculine la peşti) etc.

Pentru a exprima deosebirea de sex la oameni şi animale, limba română procedează în două feluri:

– întrebuinţează cuvinte diferite pentru fiecare dintre cele două fiinţe de sex opus: *bărbat - femeie, frate - soră etc.*;
– creează cuvinte noi, prin adăugarea de sufixe la substantivele de gen opus. Procedeul acesta este denumit *moţiune*, iar substantivele astfel obţinute poartă numele de **substantive mobile.**

Scanned with OKEN Scanner

Ex.:

prieten – prietenă
nepot – nepoată
curcă – curcan
vulpe – vulpoi etc.

La altele se foloseşte aceeaşi formă pentru desemnarea ambelor sexe. Astfel de substantive poartă numele de **epicene**.

Ex.:

cocostârc, dihor, greier, liliac,
cămilă, privighetoare, veveriţă etc.

1.1. Cazurile substantivelor[3]

Valorile cazurilor se definesc sintactic.

a) **Nominativul**

– întrebări: *cine?, ce?*

Substantivele în cazul nominativ pot avea funcţii sintactice de:

a1 – *subiect*: *Cerul* se înnourase brusc.
Harap-Alb era trimisul împăratului.
Ca marea se deschide *viaţa*.

---

[3] **Cazul** este o categorie gramaticală specifică numelui prin care se exprimă raporturile dintre acesta şi celelalte cuvinte din propoziţie. Pentru elevi, definiţia „Forma pe care o ia substantivul după funcţia sa în propoziţie se numeşte *caz*" ni se pare acceptabilă.

Mai au această categorie gramaticală şi *pronumele, articolul, adjectivul* şi *numeralul*. Totalitatea formelor cazuale, la singular şi la plural, reprezintă *declinarea*.

Scanned with OKEN Scanner

a2 – *nume predicativ*:

Meseria este *brăţară* de aur.
Eu sunt *câştigătorul* concursului.
Ioana a devenit *studentă*.
Omul acela a rămas *poliţist*.
Viaţa înseamnă *sacrificiu*.

Observaţie:
În *nominativ* numele predicativ apare întotdeauna *fără prepoziţie* (nominativul nu admite prepoziţii).

a3 – *atribut* (apoziţie în nominativ):

Colega mea *Paula* este premiantă.
Bat la uşa amicului meu Popescu, *profesorul*.

Ştefan, *domnul preaiubit al Moldovei*, a dus patruzeci şi şapte de bătălii. (apoziţie dezvoltată)

* Acestea sunt apoziţii simple, în primul exemplu neizolată, izolată de restul comunicării prin virgulă în al doilea exemplu.

Apoziţia dezvoltată este analizabilă:

– *domnul* – atribut substantival (în nominativ);
– *preaiubit* – atribut adjectival (determină substantivul „domnul“);
– *al Moldovei* – atribut substantival genitival (determină tot substantivul „domnul“).

Observaţie:
Nominativul *cu o anumită intonaţie* înlocuieşte adesea vocativul:

Ofiţerul (bătând în masă): *Chelner* !
Haide, *hamal, hamal* ! ...

Scanned with OKEN Scanner

b) **Acuzativul**

Acuzativul este cazul:

b1. *complementului direct* (*pe cine?, ce?*), cu sau fără *pe*:

Îl aşteptam *pe bunicul*.
Dan cumpără *o carte*.

Observaţie:

Pe în această situaţie nu este prepoziţie, ci *semn* (morfem) al cazului Ac.

* Din raţiuni sintactice, vom sublinia (când e vorba de funcţia substantivului în propoziţie) o dată cu substantivul şi prepoziţiile sau locuţiunile prepoziţionale care preced substantivele şi cer cazul respectiv.

b2. *complementului indirect* (*cu cine?, cu ce?, pentru cine?, pentru ce?, despre cine?, despre ce?, de cine?, de ce? etc.*):

M-am întâlnit *cu prietenii* mei.
Cadoul l-am adus *pentru mama*.
Vorbeam *despre Ioana*.
A întrebat *de caietul* de teză.

* A se observa prezenţa *obligatorie* a prepoziţiei în aceste structuri gramaticale!

b3. *complementului de agent* (pe lângă verbe la diateza pasivă):

Băiatul acesta a fost accidentat *de o maşină*.
Florile au fost rupte *de furtună*.

Scanned with OKEN Scanner

b4. *complementului circumstanţial*:

– *de mod* (*cum?, în ce fel?, în ce mod?, cât?*):

Învaţă *cu speranţă* în reuşita lui la examen.
Vorbeşte *ca Ionel*.
A crescut *cât un munte*. (c.c.m. comparativ)
Căzu la pat bolnavă *de moarte*. (c.c.m. consecutiv)

– *de loc* (*unde?, de unde?, până unde?, încotro?*):

Mergem *la film*.
Se îndrepta *spre gară*.
A venit *de la râu*.
A ajuns *până la graniţă*.

– *de timp* (*când?, de când?, până când?, cât timp?*):

Plecăm *peste o săptămână*.
A plâns *ore* întregi.

– *instrumental* (*cu ce?, la ce?*):

Cară apa *cu ulciorul*.
Pocneşte *din bici*.
Cântă *la pian*.

– *de relaţie*:

Era scump *la tărâţe* şi ieftin *la făină*.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru un alpinist Clăbucetul e deal.
Referitor la examen, nici o problemă.

– *sociativ* (*cu cine?, cu ce?*):

A mers la mare *cu prietenul* lui.
Eu învăţ *împreună cu Ioana*.

– *de scop* (*în ce scop?, cu ce scop?*):

A plecat *după cumpărături*.
Luptăm *pentru pace*.

– *de cauză* (*din ce cauză?, din ce pricină?*):

După examen vei plânge *de bucurie*.
Omul acesta moare *de foame*.

– *condiţional* (*cu ce condiţie ?*):

În caz de pericol, trageţi de mâner!

– *concesiv* (*în ciuda cărui fapt?*):

N-a reuşit, *cu toate relaţiile* lui.

– *cumulativ*:

Pe lângă Mihai a mai venit şi Elena.

– *opoziţional*:

În loc de maşină şi-a cumpărat o motocicletă.

Scanned with OKEN Scanner

– *de excepţie*: Toţi cântam, *afară de Otilia*.

Observaţie:

Complementele circumstanţiale *de relaţie, instrumental, sociativ, circumstanţial de mod consecutiv, opoziţional, cumulativ* şi *de excepţie* nu se studiază în ciclul gimnazial.

b5. *atributului substantival prepoziţional* (*care?, ce fel de?*):

Ora *de dirigenţie* nu s-a ţinut.
Marcela avea un lănţişor *de aur*.
Am văzut-o pe patroană, *pe doamna* Ionescu.

Observaţie:

În ultimul exemplu este vorba de atributul substantival apoziţional în acuzativ *pe doamna*.

Ionescu este o falsă apoziţie în acuzativ (substantivul *Ionescu* fiind în nominativ!).

b6. *numelui predicativ* (cu prepoziţiile: *de, cu, din, pentru*):

Geamul este *de plastic*.
Ei sunt *dintre autorii* de povestiri S.F.

c) **Dativul** (*cui?*)

Dativul este cazul:

c1. *complementului indirect* (**cui?**):

I-am dat *lui Emil* o carte. (*lui* – art. hot. proclitic)
Mihaelei i se adresase domnul profesor.
Bravo *fruntaşilor* la învăţătură!
Onoare *fotbaliştilor* noştri! (c.i. al unui substantiv, verbul din această propoziţie fiind subînţeles).

Scanned with OKEN Scanner

c2. (mai rar) *complementului circumstanţial de loc* (dativul locului, dativ locativ):

Aşterne-te *drumului* ...
Stai *locului*.

c3. *complementului circumstanţial instrumental* (după prepoziţiile *datorită, graţie, mulţumită*):

Graţie electricităţii a reuşit.
Datorită somnului este din nou odihnit.

c4. *atributului substantival*:

Nepoată *mamei* mele îi era Felicia.
„Preot *deşteptării* noastre..."
(M. Eminescu)

d) **Genitivul**

Genitivul este cazul:

d1. *atributului substantival genitival* (**a, al, ai, ale cui ?**) – funcţie sintactică de bază:

A citit din poeziile *lui Mihai Eminescu*.
Cartea *elevei* era nouă.
El era omul *datoriei*.
S-a oprit la apa *Bistriţei*.
Al Giocondei surâs m-a fermecat.

d2. *atributului substantival prepoziţional* (cu prepoziţiile/locuţiunile prepoziţionale care cer genitivul: *înaintea, în spatele, împotriva, în faţa)*:

Copacul *din faţa casei* a fost tăiat.
Hotărârea *împotriva fetei* este nedreaptă.

Scanned with OKEN Scanner

Băiatul *din dreptul magazinului* este Mihai.

Observaţie:

Unii cercetători consideră locuţiunea prepoziţională ca îndeplinind ea însăşi funcţia sintactică de atribut substantival prepoziţional, ceea ce înseamnă că celui de-al doilea termen al locuţiunii prepoziţionale i se atribuie valoare substantivală, aceasta şi datorită faptului că acest termen este articulat hotărât: *faţa*, *dreptul*, *spatele* etc.

Este limpede că, acceptând această interpretare, va trebui să observăm că aceste structuri morfologice *nu mai sunt locuţiuni prepoziţionale*, ci *substantive cu prepoziţie*.

d3. *complementului indirect* (cu prepoziţiile: *contra, asupra, împotriva, înaintea*):

Luptăm *împotriva fumatului*.
Trăgea *asupra mulţimii*.

d4. *numelui predicativ* (cu articol posesiv sau cu prepoziţiile *contra, împotriva*):

Creioanele sunt *ale elevului*.
Suntem *împotriva forţei*.
Era *contra violenţei*.

d5. *complementului circumstanţial* (însoţit de prepoziţiile şi de locuţiunile prepoziţionale specifice cazului genitiv):

– *de loc* : Ne învârtim *în jurul parcului*.
– *de timp*: A sosit *înaintea mamei* sale.
– *de cauză*: N-a venit *din cauza frigului*.
– *concesiv*: *În ciuda ploii*, totuşi a plecat.
– *condiţional*: *În cazul achitării* sumei, eşti liber.

Scanned with OKEN Scanner

Observaţie:

Există astăzi tendinţa (aşa cum s-a menţionat anterior) ca în analiza gramaticală locuţiunile prepoziţionale să fie considerate ele însele complemente (*de loc, de cauză, concesiv, condiţional*), atribuindu-i-se celui de-al doilea termen al locuţiunii o valoare substantivală. În acest caz c.c. de cauză ar fi (în exemplul *N-a venit din cauza frigului*) **din cauza**, iar substantivul în genitiv *frigului* ar avea funcţie sintactică de atribut substantival genitival.

e) **Vocativul**

Vocativul exprimă o chemare (o strigare), adresată cuiva în scopul de a-i atrage atenţia asupra unei comunicări.

Caracteristica generală a acestui caz este *intonaţia*.

Substantivul în cazul vocativ *nu are funcţie sintactică*.

Ex.:

Mihai, vino la mine!
(*Mihai* – substantiv fără funcţie sintactică)
Prieten drag, te aştept cu nerăbdare...

Observaţii:

– În exemplul de mai sus substantivul *prieten* (fiind în vocativ) nu are funcţie sintactică, în timp ce adjectivul *drag* (deşi este în vocativ), acordându-se în gen, număr şi caz cu substantivul determinat *prieten*, are funcţie sintactică de *atribut adjectival* (Observaţi că acordul nu se face la nivelul funcţiei sintactice!).

– Vocativul are forme specifice (terminate în *-e* şi *-ule*) pentru masculin singular, în *-o* pentru feminin singular şi în *-lor* pentru ambele genuri la plural.

Ex.:

Băiete, ia-ţi geanta!
Băiatule, cântă mai tare!
Fetiţo, vino mai aproape!
Fetelor, mergeţi mai frumos!

Scanned with OKEN Scanner

– În limba contemporană există tendinţa *ca nominativul să ia locul vocativului*. Aceasta se explică, probabil, prin faptul că vocativul e marcat prin intonaţie, iar în scris prin virgulă (semnul exclamării), aşa că nu mai are nevoie *de desinenţe* (de terminaţii, de forme specifice):

Simion, ce faci ? (în loc de *Simioane*)

– De asemenea, în vorbirea familiară, substantivul în vocativ apare deseori însoţit de interjecţii: *Măi Ioane*, nu vii ?

Punctuaţia vocativului

Substantivele în cazul vocativ *se despart prin virgulă* de restul comunicării, indiferent de locul unde se află:

– la început:

Sandule, dă-mi cartea!

– la mijloc:

Ia te uită, *frate*, înapoi...

– la sfârşit:

E grea problema, *copile*?

Când pentru adresare se folosesc două substantive în vocativ, dintre care al doilea – cu formă de nominativ – este un nume propriu sau un titlu, virgula se pune după întregul grup:

Doamnă Maria Ionescu, am citit romanul în întregime.
Domnule profesor, am obţinut premiul al treilea la Concursul de literatura română "Mihai Eminescu".

Scanned with OKEN Scanner

Nu se despart prin virgulă termenii unei formule de adresare alcătuite dintr-un substantiv şi un adjectiv:

Mamă dragă, în tabără este foarte bine.

Într-o enumerare de chemări, între substantivele în vocativ se pune virgulă:

Lilo, *fată*, o să mai mergi tu şi pe jos.
Ioane, *băiete*, vino repede!

Uneori, substantivele în vocativ sunt urmate de semnul exclamării:

– *Mamiţo*! *mam-maree*! *tantii*! (I.L. Caragiale, *D-l Goe...*)

2. Pentru **articol**:

Categoriile gramaticale ale articolului sunt: *genul, numărul şi cazul.*

Articolul are genul, numărul şi cazul substantivului (adjectivului) pe care îl însoţeşte (cu care face corp comun).

O situaţie aparte se întâlneşte la articolul posesiv (genitival), după cum se va observa mai jos.

* Fiind *instrument gramatical*, articolul nu are funcţie sintactică.

Clasificare:

2.1. *Articol hotărât:*

– *enclitic* (aşezat *după* substantiv/adj./pronume/numeral): elevu*l*, fetiţ*a*, fete*i*, fete*le*, elevi*lor*, copii*i*;

– *proclitic*: *lui* Ionel, *lui* Carmen, *lui* Catrinel

Scanned with OKEN Scanner

(în general se foloseşte în faţa substantivelor proprii masculiune sau feminine neologice, cu rezonanţă de masculin);

Observaţie:

Pentru a sprijini elevii în recunoaşterea *articolului hotărât enclitic* le recomandăm aplicarea următorilor algoritmi:

a) Identificarea formei de dicţionar a substantivului analizat (formă nearticulată) ori numărarea lui la singular (plural) – în funcţie de numărul substantivului din text;

b) Compararea acestei forme cu forma substantivului din text (din exemplul de analizat), cu precizarea că ceea ce este în plus faţă de forma de dicţionar (faţă de numărare) reprezintă formele articolului hotărât enclitic respectiv. Iată câteva exemple: În textul:

Copiii căpitanului Nemo se jucau cu fetiţele vecinului din oraşul subacvatic.

aplicând algoritmii mai sus-menţionaţi, vom observa că primul substantiv este la plural (*copiii*). Numărat, acesta are forma (doi) *copii*. Rezultă că al treilea **i** este articol hotărât (enclitic). Dacă s-ar cere explicarea folosirii celor trei **i**, ar trebui observat că primul **i** face parte din rădăcina cuvântului (cop**i**l), al doilea **i** este semnul pluralului (cop*ii*), iar al treilea **i** este, după cum am precizat, *articol hotărât enclitic*.

Al doilea substantiv (*căpitanului*), faţă de numărarea la singular (un *căpitan*) are în plus vocala *u* de legătură (**u** eufonic) şi grupul *-lui*, care este articol hotărât enclitic, forma de genitiv singular.

Substantivul *fetiţele* are în plus faţă de forma numărată de plural (două *fetiţe*) particula *-le*, articol hotărât enclitic (genul, numărul şi cazul substantivului la care s-a adăugat: feminin, plural, acuzativ).

Scanned with OKEN Scanner

Substantivul *vecinului*, având formă de singular, are în plus vocala de legătură *u* şi articolul hotărât enclitic *-lui*.

Substantivul (din) *oraşul*, numărat la singular (*un oraş*), este articulat cu articolul hotărât enclitic *-l*.

Procedeul se aplică întocmai şi substantivelor feminine sau neutre. Spre exemplu: substantivul *bunica* este articulat cu articolul hotărât enclitic *-a* (forma de singular este *bunică*, deci are în plus *-a*); substantivul *creioanele* este articulat cu articolul hotărât *-le* (numărat la plural are forma *două creioane*, are în plus *-le*).

2.2. *Articol nehotărât* (întotdeauna *proclitic*, adică aşezat *înaintea* substantivului): **un, o, nişte** (cu formele cazuale: *unui, unei, unor*):

o minge, **unor** elevi, **nişte** caiete etc.

Observaţii:

A nu se confunda **articolul nehotărât** cu:

a) *numeralul cardinal*:

Am cules *o* floare şi *două* mere.

b) cu *pronumele personal* în acuzativ, formă neaccentuată:

Am văzut-*o* pe Ioana.

c) cu *adjectivul pronominal nehotărât:*

O elevă citea, alta îşi scria temele.
Un băiat privea, celălalt alerga după un căţeluş.

Observaţi că în această situaţie **o** şi **un** intră în relaţie cu un **pronume nehotărât** (alta, celălalt)!

d) şi chiar cu *interjecţia* (*O*, ce mare te-ai făcut!, deşi **o** se

Scanned with OKEN Scanner

multiplică, se repetă în interjecţii: *Ooo*, ce mare te-ai făcut!).

Ca regulă, reţinem că *un* şi *o* sunt articole nehotărâte atunci când în propoziţie (în comunicare) nu le corespunde nimic sau le corespund formele *nişte, unor*:

A cumpărat *o* minge. (*o* – articol nehotărât)
A găsit *un* stilou şi nişte bani. (lui *un* – articol nehotărât îi corespunde *nişte*)

2.3. *Articol posesiv* (genitival): **a, al, ai, ale, alor.**

Observaţie:
Atenţie la acord!
Ex.:

carte *a* elevului
caiete *ale* elevilor
părinţi *ai* fetei.

În toate cazurile *articolul posesiv se acordă cu substantivul determinat* (aflat, de obicei, înaintea lui) şi nu cu substantivul sau cu pronumele în genitiv ori cu adjectivul posesiv pe care îl precedă:

nepot al mamei
mătuşă a ei (a lui)
caietul acesta *al* nostru etc.

A, al, ai, ale nu sunt întotdeauna *semne ale cazului genitiv*.
Ex.:

Băncile sunt *ale clasei* noastre. (substantiv în G., *ale* fiind în această situaţie semn al cazului genitiv)

Cartea este *a lui*.(pronume personal în genitiv, *a* fiind acest caz marcă a genitivului)

Scanned with OKEN Scanner

Ai noştri sunt mai frumoşi.(pronume posesiv în N.; *ai* nemaifiind semn al cazului genitiv)

Ai noştri tineri sunt mai frumoşi. (adj. pronominal posesiv în N. şi nu în genitiv)

I-am văzut *pe ai tăi*. (pronume posesiv în Ac.)

În *al patrulea* ceas a sosit şi regele.(numeral ordinal cu valoare adjectivală, genul, nr. şi cazul substantivului *ceas*, aşadar cazul Ac., *al* nefiind în această situaţie semn al cazului genitiv).

* De aici şi observaţia că, pe lângă faptul că însoţeşte substantivele şi pronumele în genitiv (uneori însoţeşte şi adjectivele pronominale posesive), articolul posesiv intră în componenţa pronumelor posesive şi a numeralelor ordinale.

* Forma de genitiv-dativ plural *alor* nu se foloseşte decât împreună cu un pronume posesiv:

Le-a vorbit *alor săi* despre spectacol.

* Şi în cazul articolului posesiv, pentru analiză, se poate ţine seama de următorul *procedeu de verificare a folosirii lui corecte* (în problema *acordului*):

– Se observă că toate articolele posesive îl au în structura lor pe **a** (**a**, **al**, **ai**, **ale**, **alor**);

– Se va mai observa apoi că, pe lângă **a**-ul iniţial, articolele posesive îşi adaugă în fapt articolul hotărât enclitic al substantivului cu care se acordă (aşezat, de obicei, înaintea articolului posesiv).

Ex.:

creion *al* meu

Scanned with OKEN Scanner

Observaţi că forma articulată a substantivului este *creionul*, în care *-l* este articolul hotărât enclitic, transferat acum particulei **a**, comună tuturor articolelor posesive.

Alt exemplu:

caiete *ale* elevilor
(caiet*ele* elevilor; **a**+*le*).

2.4. *Articol demonstrativ* (adjectival):

cel, cea, cei, cele – cu formele flexionare (*celui, celei, celor*)

Articolul demonstrativ leagă un substantiv articulat cu articol hotărât enclitic sau un nume propriu de persoană de determinantul său, de adjectiv (omul *cel* bun, Ştefan *cel* Mare), substantivizează un adjectiv sau un numeral (*cei* buni, *cei* trei) sau ajută la formarea gradului superlativ al adjectivelor şi adverbelor.

Ex.:

Cel mai tânăr concurent cânta *cel* mai frumos.

Fiindcă de cele mai multe ori stau pe lângă un adjectiv, articolele *cel*, *cea*, *cei*, *cele* se numesc **adjectivale**.

Articolele *cel*, *cea*, *cei*, *cele*, fiind înrudite ca formă şi sens cu pronumele *acel, acea, acei, acele* se mai numesc şi **demonstrative**. Valoarea demonstrativă apare cu deosebire în construcţii cu nume proprii de persoană:

Ştefan *cel* Mare – adică *acel* Ştefan pe care toată lumea îl recunoaşte ca „mare, extraordinar".

Articolul este un *element fundamental al substantivizării* tuturor celorlalte părţi de vorbire.

Scanned with OKEN Scanner

Ex.:

– pronumele „eu“ + articol hotărât devine *eul* (substantiv):
Eul poetului este inconfundabil.

– numeralul „doi“ + articol hotărât devine *doiul* (substantiv):
Doiul de la română l-ai primit pe merit.

– interjecţia „of“ devine *oful* (substantiv):
Oful Emiliei era mare.

– adjectivul „mare“ devine *marele* (*cel mare*):
Cel mare este baschetbalist.

3. Pentru **adjectiv**:
– felul
– *genul, numărul* şi *cazul* (prin acord)
– *gradele de comparaţie*

În clasificarea adjectivului se va ţine seama de faptul că există *adjective propriu-zise,* precum şi *adjective provenite din alte părţi de vorbire.*

Adjectivele propriu-zise se clasifică astfel:

– *variabile* (cu una-două terminaţii): *bun, bună, buni, bune*;
– *invariabile*: *aşa, asemenea, gri, maro etc.*;

– *simple* (*compuse*): *frumos (cumsecade);*

– *locuţiuni adjectivale*: *de folos, în vârstă, de bună credinţă, de nimic, fără de lege, cu picioarele pe pământ, de geniu etc.*

Scanned with OKEN Scanner

* După unii cercetători, adjectivele variabile au în realitate, nu *una/două* terminaţii, ci *două/patru*:

două – una pentru singular şi alta pentru plural:
mar*e* – mar*i*;
patru – două pentru singular şi două pentru plural la cele trei genuri, avându-se în vedere că neutrul singular are aceeaşi formă cu masculinul, iar neutrul plural cu femininul plural: înalt – înalt*ă*, înalţ*i* – înalt*e*.

3.1. Gradele de comparaţie ale adjectivelor

Majoritatea adjectivelor propriu-zise au următoarele grade de comparaţie:

– **pozitiv:** frumos

– **comparativ:**
  – de superioritate: *mai* frumos
  – de egalitate : *tot atât de (la fel de, tot aşa de)* frumos
  – de inferioritate : *mai puţin* frumos

– **superlativ:**
  – *relativ de* :
    – superioritate: *cel mai* frumos
    – inferioritate: *cel mai puţin* frumos
  – *absolut* : *foarte (grozav, tare, prea, nespus de)* frumos.

Observaţie:

Credem că *pozitivul* nu este, în fapt, grad de comparaţie, pentru că nu presupune o comparaţie propriu-zisă, subînţelegând, eventual, doar o opoziţie, o antinomie (*alb* – în opoziţie cu *negru*). Asupra acestui aspect gramaticile şcolare vor trebui să reflecteze în continuare.

Scanned with OKEN Scanner

3.2. Mijloace expresive pentru redarea superlativului adjectivelor

Din punct de vedere lexical numărul adverbelor cu valoare expresivă cu care se poate construi superlativul absolut este foarte mare:

admirabil, colosal, extraordinar, extrem, grozav, înfricoşător, îngrozitor, înspăimântător, minunat, nemaipomenit, nesfârşit, nespus, uluitor etc.

* Toate aceste adverbe sunt legate de adjectiv prin prepoziţia *de*.

Şi unele locuţiuni adverbiale pot reda superlativul absolut al adjectivelor (fie că sunt aşezate înainte, fie după adjectiv):

Eram *din cale-afară* de obosit.
Eram obosit *din cale-afară*.
Avea faţa *cu totul şi cu totul* albă.

Locuţiunea adverbială *de tot* stă de obicei după adjectivul pe care-l determină: Omul acesta e nebun *de tot*.

Multe adjective, adverbe şi substantive care exprimă noţiuni dezagreabile în unele expresii şi-au pierdut sensul originar, servind pentru a intensifica înţelesul cuvintelor pe care le determină, fie în sens bun, fie în sens rău. În asemenea construcţii adjectivul cu valoare afectivă de superlativ precedă adjectivul pe care-l determină, fiind legat de acesta prin prepoziţia *de*:

Boierul era *putred de bogat*.
(*putred de bogat* = foarte bogat)

Adverbele care imprimă adjectivului valoare de superlativ sunt juxtapuse faţă de acesta şi aşezate după el:

Ea era frumoasă *rău*.

Scanned with OKEN Scanner

Expresiile cu valoare de superlativ care conţin un substantiv (singur sau urmat de determinări) sunt construite diferit:

a) în unele cazuri ele determină un adjectiv şi îi dau valoare de superlativ:

supărat *foc*; frumos *de mama focului*;
frumoasă *nevoie* mare; *foc* de harnic etc.

b) alteori întreaga construcţie cu substantiv înlocuieşte un adjectiv la superlativ prin lungirea şi repetarea vocalelor:

B*uuuuu*nă treabă!
Om acr-*u-u-u-u*!

sau prin *geminarea* (împerecherea, lungirea) consoanelor:

un copil *rrr*ău!; Eşti un *mmm*izerabil!

Valori expresive de superlativ absolut se obţin şi prin repetarea adjectivului:

Avea ochi *albaştri, albaştri*.

Repetarea substantivului în cazul genitiv plural exprimă şi ea superlativul adjectivelor (substantivizate):

Făt-Frumos era *voinicul voinicilor*, iar Ileana *frumoasa frumoaselor*.

Unele construcţii exclamative sunt echivalente cu superlativul:

„O paşă, *cât de darnic* eşti!“ (G. Coşbuc)

Şi interjecţiile sunt des folosite pentru redarea ideii de superlativ absolut:

Vai, ce frumos tablou!

Scanned with OKEN Scanner

O serie de prefixe (dintre care *prea- , răz-, stră-* sunt prefixe vechi, iar *arhi-, extra-, hiper-, super-, supra-, ultra-* sunt prefixe noi) ajută la exprimarea superlativului adjectivelor:

codri *străvechi*
copil *supradotat*
politician *ultrademagog*
băutură *extrafină*
sală *arhiplină* etc.

3.3. **Adjective fără grade de comparaţie**

Unele adjective ca:

superior	*obligatoriu*
inferior	*anume*
exterior	*anterior*
optim	*posterior*
viu	*major*
mort	*ultim*
perfect	*suprem*
veşnic	*complet*
exact	*oral*
întreg	*general*
deplin	*desăvârşit*
total	*principal*
asemenea	*petrolifer etc.*

nu au grade de comparaţie.

În general vorbind, există două categorii de adjective care nu au grade de comparaţie:

a) Adjective care prin *originea* lor sunt vechi comparative sau superlative:

Scanned with OKEN Scanner

major = mai mare (comparativul adjectivului latinesc *magnus* = mare; forma de superlativ absolut *maximus*);

inferior = mai jos, mai mic (comparativul latinescului *inferus*);

superior = mai sus, mai înalt (comparativul latinescului *superus*);

exterior = mai din afară (comparativul lui *exter/exterus*);

ulterior = de dincolo, mai depărtat (lat. *ulterior*);

anterior = mai înainte (lat. *anterior*);

posterior = mai înapoi, mai târziu, mai prejos (lat. *posterior*);

optim = foarte bun, cel mai bun (superlativul latinescului *bonus*);

ultim = cel mai îndepărtat, cel din urmă (lat. *ultimus*);

suprem = cel mai înalt, cel mai mare (superlativul adj. latinesc *superus*).

Aceste adjective au pătruns în limba română pe cale savantă, de aceea astăzi ele nu mai sunt simţite în vorbirea obişnuită (familiară, şi nu numai!) ca superlative sau comparative, putând avea grade de comparaţie.

Totuşi, construcţii ca: *mai superior*, *foarte inferior*,

Scanned with OKEN Scanner

condiţiile cele mai optime etc. sunt nerecomandabile.

b) Unele adjective prin sensul lor nu pot fi supuse comparaţiei, însuşirea exprimată de ele neputând avea grade diferite:

asemenea, complet, întreg, oral, unic, veşnic, general, perfect, principal, desăvârşit, pulmonar, popesc, viu, muncitoresc, mort.

De exemplu: o pasăre poate fi *moartă* sau *vie*, dar nu *mai moartă* sau *mai vie* (eventual *mai vioaie*).

3.4. **Alte probleme importante la adjectiv:**

– Prin articulare adjectivele pot deveni substantive (în acest caz ele nu determină, ci *au valoare morfologică* de substantive).

Spre exemplu, adjectivul *tânăr* prin articulare devine substantiv:

Un tânăr *mă aştepta la ieşirea din parc.*
Tânărul *acesta este fratele mamei.*
Cel tânăr a câştigat întrecerea.

– Când însoţesc verbe, determinându-le, unele adjective îşi schimbă valoarea gramaticală, devenind adverbe:

Băiatul *frumos* cântă **frumos** la vioară.
(adj.) (adv.)

– Pentru *adjectivele* provenite din alte părţi de vorbire (pronume, numeral, verb la participiu sau gerunziu acordat) există numai categoriile de *gen, număr* şi *caz* – **prin acord** cu substantivul determinat. Ele nu au grade de comparaţie. *Funcţia lor sintactică* este de atribut adjectival.

Ex.:

Copacul *acesta* este foarte bătrân. (*adj. pronominal*)

Scanned with OKEN Scanner

Doi elevi au fost premiaţi.	(numeral cu valoare adjectivală)
Camera *zugrăvită* arăta bine.	(adjectiv provenit din vb. la participiu)
Rănile *sângerânde* îl dureau încă.	(gerunziu acordat)

– Spre deosebire de acestea, adjectivele propriu-zise pot avea (pe lângă f.s. de atr. adjectival) şi funcţie sintactică de:

– *nume predicativ*: Ioana pare *frumoasă*.

– *complement indirect* (adjectivul fiind însoţit de prepoziţii):

Din galben s-a făcut roşu.

– *complement circumstanţial de mod comparativ*:

Era mai mult mort *decât viu*.

– *complement circumstanţial de timp*:

Îl ştiam *de mic*.

– *complement circumstanţial de cauză*:

S-a trezit *de flămând*.

– *complement circumstanţial de relaţie*:

De frumoasă era frumoasă.

Scanned with OKEN Scanner

4. Pentru **numeral**:

– *genul*
– *numărul*
– *cazul* (funcţia sintactică)

* Se vor preciza, de asemenea, felul numeralului şi valoarea lui morfologică

4.1. Numeralul **cardinal**:

– *propriu-zis*: *unu, cinci, o sută*;
– *multiplicativ*: *îndoit, înzecit*;
– *distributiv*: *câte unu, câte cinci*;
– *colectiv*: *amândoi, tustrei*;
– *fracţionar*: *o doime, două pătrimi*;
– *adverbial* (pe bază de numeral cardinal): *o dată, de două ori;*
(pe bază de numeral ordinal): *prima dată, a doua oară.*

Observaţii:

– Numeralele cardinale exprimă un număr sau determinarea numerică a obiectelor denumite de substantivele folosite în comunicare;

– Numeralele cardinale propriu-zise sunt:

a) *simple* (de la *unu* la *zece* inclusiv, *sută*, *mie*, *milion*, *miliard*, *bilion* – număr egal cu o mie de miliarde, *trilion* – număr format dintr-un miliard de miliarde) etc.;
b) *compuse* (de la *unsprezece* în sus, cu excepţia celor menţionate anterior).

Scanned with OKEN Scanner

Între *unsprezece* şi *nouăsprezece*, inclusiv, numeralele se formează din *zece* precedat de numărul care exprimă unitatea şi legat de el prin prepoziţia *spre* (şapte*spre*zece); ele se scriu împreună.

De la *douăzeci* la *nouăzeci*, inclusiv, numeralele se formează din *zeci* precedat de unitatea care arată numărul zecilor (trei*zeci*, patru*zeci*, opt*zeci*); ele se scriu într-un singur cuvânt.

Între *douăzeci* şi *treizeci*, *treizeci* şi *patruzeci* etc. numeralele se formează din cuvântul *zeci* precedat de unitatea care arată numărul lor, cuvântul *zeci* fiind urmat apoi de o altă unitate. Unitatea care arată numărul zecilor se scrie într-un cuvânt cu substantivul *zeci*, iar ultima unitate se scrie separat.

Legătura dintre *zeci* şi unitate se face cu ajutorul conjuncţiei *şi* (treizeci *şi* cinci);

Unele numerale cardinale ce exprimă unităţi îşi modifică aspectul fonetic când se combină cu *zece* sau cu *zeci*.

Observaţii:

– Se scrie şi se pronunţă *paisprezece, şaisprezece, şaizeci* şi nu „patrusprezece“, „şasesprezece“, „şasezeci“;

– Numeralele *cincisprezece* şi *cincizeci* se pronunţă *cinsprezece* şi *cinzeci*, dar se scriu *cincisprezece* şi *cincizeci*;

– Rostirile *optâsprezece*, *optisprezece*, *optusprezece* sunt greşite. Se scrie şi se spune corect *optsprezece*;

– Până la *nouăsprezece*, inclusiv, numeralul cardinal se comportă ca un adjectiv, legându-se direct de substantivul pe care îl însoţeşte (*şapte* creioane, *paisprezece* elevi);

– De la *douăzeci* în sus, numeralul se comportă ca un substantiv şi de aceea se leagă prin prepoziţie de substantivul pe care îl însoţeşte: douăzeci **de** elevi; o mie **de** lei; cincizeci **de** dolari etc.

4.2. Numeralul **ordinal**: *primul, prima, al zecelea etc.*
Exprimă prin numărare *ordinea/locul* în spaţiu/timp pe care obiectele şi acţiunile îl ocupă într-o înşirare.

Scanned with OKEN Scanner

Seria numeralelor ordinale începe cu *întâiul/întâia* (*primul/prima*) şi se continuă cu *al doilea/a doua* ...

Observaţii:

– Din cauze fonetice (de pronunţare), în structura numeralelor ordinale formate cu *opt* şi *milion* se intercalează un **u** de legătură (eufonic) între numeralul cardinal şi *-lea* (*-le*, articol hotărât enclitic, *-a*, marcă adverbială):

*al opt**u**lea, al milion**u**lea*

– Scrierea numeralelor ordinale fără articol posesiv nu este, în general, recomandată, deşi în limba actuală există tendinţa de a se înlocui numeralele ordinale cu cele cardinale.

– În cazul când numeralul exprimă o cifră mare, întrebuinţarea numeralului cardinal în locul celui ordinal este mai des întâlnită, deoarece forma numeralului cardinal este mai scurtă:

Am ajuns până la pagina trei sute doi.

în loc de

Am ajuns până la *a trei sute doua* pagină.

sau

Răspunsul se întemeiază pe *articolul 115*.

în loc de

Răspunsul se întemeiază pe *al o sută cinci-sprezecelea* articol.

– Folosirea articolului posesiv şi prescurtarea corectă sunt obligatorii şi în cazul scrierii numeralelor ordinale cu cifre romane. Aceste cifre sunt următoarele:

I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV,

Scanned with OKEN Scanner

XV, XVI, XVII, XVIII,XIX, XX, XXX = 30; *XL* = 40; *L* =50; *LX* = 60; *LXX* = 70; *LXXX* = 80; *XC*= 90; *C* =100; *CC* = 200; *CCC* = 300; *CD* = 400; *D* = 500; *M* = 1000.

– În prescurtări se va scrie: *cl. I* (Se va citi *clasa întâi*); *cl. II-a* (*cl.* sau *cls.* – prescurtarea de la „clasa", *a* – articolul posesiv, *II* – cifra romană pentru „doi/două", *-a*, terminaţia cuvântului doua).

* Se foloseşte liniuţa înaintea lui a, pentru a arăta că cifra romană (*II*) şi a fac parte din acelaşi cuvânt (mai precis, *din aceeaşi silabă*).

– Fiind o parte de vorbire flexibilă, numeralul *se declină*, prezentând anumite caracteristici cazuale:

a) numeralul cardinal formează *genitivul* cu ajutorul prepoziţiei **a** (efortul **a** *doi* elevi), iar *dativul* cu ajutorul prepoziţiei **la** (A cumpărat caiete *la doi* copii.) sau cu ajutorul articolului demonstrativ/adjectival (A cumpărat caiete *celor doi* copii.). În realitate, articolele nu exprimă în aceste exemple (şi nici în majoritatea exemplelor din manualele ciclului gimnazial) formele cazuale de genitiv şi dativ ale numeralului cardinal, ci formele cazuale ale substantivelor *elevi* şi *copii*, numeralul *doi* având valoare adjectivală şi marcând forma de genitiv sau dativ prin *acord*. Aceste „construcţii echivalente cu genitivul/dativul" ca structură sunt discutabile, în sensul că unii cercetători interpretează prepoziţiile *a* şi *la* din aceste exemple ca *morfeme* (genitiv/dativ analitic), dându-se prioritate înţelesului gramatical.

b) numeralul ordinal formează *genitivul* cu ajutorul articolului demonstrativ (adjectival) *cel* urmat de prepoziţia *de*:

Maşina *celui de*-al doilea s-a răsturnat.

c) *dativul* se formează şi el după acelaşi model:

I se dă ajutor *celui de*-al doilea.

Scanned with OKEN Scanner

4.3. *Valori morfologice ale numeralului*

Numeralul poate avea următoarele *valori morfologice* (fiecare cu categorii gramaticale specifice):

– *de adjectiv*: **Trei** elevi învaţă. (categorii gramaticale: *gen, nr., caz*, prin acord cu substantivul *elevi*; f.s. de atribut adjectival);

– *de substantiv*: **Primul** n-a sosit încă. (Numeralul este folosit singur în comunicare, având şi articol – marcă a substantivizării – categorii gramaticale: *gen, nr., caz*; f.s. de subiect);

Douăzeci de elevi au fost premiaţi.

* În grupările de tip „numeral cardinal+*de*+ substantiv“ numeralul este *termen regent* (având valoare substantivală), iar substantivul în acuzativ cu prepoziţia *de* este atribut substantival prepoziţional:

– *douăzeci* = subiect exprimat prin numeral cu valoare substantivală;

– *de elevi* = atribut substantival prepoziţional (*douăzeci* fiind termenul regent al acestui atribut).

– Numeralul mai poate avea valoare morfologică *de adverb*:

Mănâncă *înzecit*. (f.s. de c.c. de mod)

M-a căutat *de trei ori*. (f.s. de c.c. de timp)

Scanned with OKEN Scanner

În propoziţii, numeralul are funcţii sintactice de: *atribut adjectival, subiect, complement direct, complement indirect, nume predicativ, complement circumstanţial de mod, complement circumstanţial de cauză, complement circumstanţional instrumen-tal, c.c. opoziţional, c.c. cumulativ etc.* – în funcţie de valorile morfologice şi de relaţiile sintactice pe care acestea le stabilesc (A se vedea şi subcapitolul *Cazurile substantivului*).

5. Pentru **pronume:**

– (felul)
– *(persoana)*
– (forma accentuată/neaccentuată)
– *genul*
– *numărul*
– *cazul* (funcţia sintactică)

Observaţie:
Întrucât funcţiile sintactice ale pronumelui sunt apropiate de cele ale substantivelor (A se vedea subcapitolul *Cazurile substantivului*), vom insista în continuare asupra *clasificării pronumelor* în limba română:

5.1. **Pronumele personal:**

– pronume personal propriu-zis:
eu, tu, el, ea, dânsul, dânsa, noi, voi, ei, ele, dânşii, dânsele (*dânsul, dânsa, dânşii, dânsele* fiind considerate şi *pronume de semipoliteţe*);

– pronume personal de politeţe sau de reverenţă:
dumneata, dumnealui, dumneaei (mai rar, *dumneasa*, cu genitivul *dumisale*), *dumneavoastră, dumnealor, Domnia ta, Domnia sa, Domnia voastră, Măria ta, Luminăţia ta*

Scanned with OKEN Scanner

(ultimele cinci aparţinând stilului solemn, ceremonios, folosite mai rar);

– pronume personal de întărire[4]:

	singular	
	m.	f.
pers.I	*însumi*	*însămi* (G.D. *însemi*)
pers.a II-a	*însuţi*	*însăţi* (G.D. *înseţi*)
pers. a III-a	*însuşi*	*însăşi* (G.D. *înseşi*)

	plural	
	m.	f.
pers.I	*înşine*	*însene*
pers.a II-a	*înşivă*	*însevă*
pers. a III-a	*înşişi*	*înseşi, însele*

Observaţii:

1. În ciclul gimnazial se întâmpină dificultăţi evidente în declinarea pronumelui personal. Pentru a evita învăţarea mecanică vă propunem următorii *algoritmi* de abordare a declinării:

a) Conştientizarea faptului că *declinarea* presupune *trecerea* părţii de vorbire la *toate cazurile*, singular şi plural;

b) Evidenţierea *sincretismului* cazual, respectiv a faptului că

---

[4] Adjectivele pronominale sunt tratate independent, vezi subcapitolul **5.9. Adjective pronominale**, pagina 111.

Scanned with OKEN Scanner

forma de acuzativ se aseamănă cu cea de nominativ, iar genitivul cu dativul (în mod concret că *formele de acuzativ se obţin de la cele de nominativ, iar genitivul din dativ*, având în faţă articolul posesiv-genital *a, al, ai, ale*);

c) Memorarea întrebărilor cazurilor, ele reprezentând în fapt declinarea pronumelor interogative *cine? (ce?)*:

N.: *cine?, ce?*
Ac.: *pe cine?, ce ?*
D.: *cui?*
G.: *a* (al, ai, ale) *cui?*
V.: –

d) Observarea că *vocativul* nu are întrebări, el marcând o adresare directă ce se poate face în cazul pronumelui personal *numai la persoana a II-a* (cea cu care se vorbeşte), presupunând că, în mod normal, nu vorbeşti cu tine însuţi şi, chiar dacă ai face acest lucru, cel cu care vorbeşti – indiferent la ce persoană este – devine *tu* sau *dumneata* (*dumneavoastră*). De aici *regula* că *nu va avea forme de vocativ decât pronumele personal de persoana a II-a.*

e) Învăţarea formelor de nominativ pentru fiecare persoană a pronumelui personal (*eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele*);

f) Reţinerea observaţiei că *pronumele personal are forme neaccentuate numai la cazurile dativ şi acuzativ*. Pentru a le reţine mai uşor vă sugerăm ca declinarea, la fiecare din aceste două cazuri (**D.**, **Ac.**, singular şi plural) să se facă în propoziţii cu verbul la *indicativ prezent, la perfectul compus* şi într-o propoziţie în care *pronumele să urmeze după acelaşi verb la gerunziu.*

Aplicând aceşti algoritmi, veţi reţine uşor formele neaccentuate.

Iată un exemplu:

Care vor fi formele neaccentuate ale pronumelui personal de persoana a II-a singular?

Ştim că pronumele personal de persoana a doua singular este **tu**. Mai ştim că forme neaccentuate are doar la cazurile **Ac.** şi **D.** De asemenea, **ne amintim** că pentru a le găsi cu uşurinţă va trebui să declinăm acest pronume în propoziţii cu verbul la indicativ prezent, la perfect compus şi cu acelaşi verb la gerunziu.

Aşadar:

Scanned with OKEN Scanner

N. *Tu* citeşti o carte.

Ac. *Pe tine* **te** invit la noi.
Pe tine **te**-am invitat la noi.
Invitându-**te** la noi...

D. *Ţie* **îţi** dau o carte.
Ţie **ţi**-am dat o carte.
Dându-**ţi** o carte...

G. – (Nu are, pentru că – după cum am precizat – el se formează de la **D.**, având în faţă articolul posesiv, or nu putem spune în limba română **al ţie, a ţie, ai ţie, ale ţie**)

V. *Tu*, vino la mine!

* Formele marcate cu **bold** (litere mai groase) sunt *neaccentuate*.

2. Deşi folosite mai rar, cu deosebire în relaţiile oficiale, formele pronumelui de politeţe sunt preferabile celor ale pronumelui personal (atunci când adresarea se face unui necunoscut, unei persoane mai în vârstă, unui superior etc.).

3. Pronumele de întărire este întrebuinţat mai rar, în mod obişnuit apelându-se la adjectivele pronominale de întărire:

„Mircea *însuşi* mână-n luptă vijelia-ngrozitoare".
(M. Eminescu)

5.2. **Pronumele posesiv** (unul sau mai mulţi posesori, unul sau mai multe obiecte posedate) – cu următoarele categorii gramaticale:

– *persoană*
– *gen*
– *număr*
– *caz*

Scanned with OKEN Scanner

Forme: *al meu* (*a mea*), *al tău* (*a ta*), *al său* (*a sa*), *al nostru* (*a noastră*), *al vostru* (*a voastră*), *ai mei* (*ale mele*), *ai tăi* (*ale tale*), *ai săi* (*ale sale*), *ai noştri* (*ale noastre*), *ai voştri* (*ale voastre*).

Observaţii:

– Pronumele posesiv înlocuieşte atât numele obiectului posedat, cât şi numele posesorului;

– Pronumele posesiv este *întotdeauna* însoţit de articolul posesiv *a, al, ai, ale* (în Moldova, de forma invariabilă *a*);

– El are forme diferite pentru cele trei persoane, după genul şi numărul obiectului posedat şi după numărul posesorilor;

– La persoana a III-a plural se foloseşte ca posesiv pronumele personal, forma de genitiv, (a, al, ai, ale) *lor*;

– A *lui* şi a *ei* sunt pronume personale, nu posesive; pentru persoana a III-a masculin şi feminin pronumele posesiv foloseşte formele *a sa, al său* (*ai săi*, *ale sale*);

– Când înlocuieşte un substantiv de genul neutru, pronumele posesiv are la singular forma masculină, iar la plural forma feminină;

* Atenţie la cazul pronumelor posesive!

Ex.:

Al nostru este nou. (cazul *nominativ*)
Am vorbit *despre ai săi*. (*acuzativ*)

– Pronumele posesiv are genul, numărul şi (parţial) cazul substantivului căruia îi ţine locul (se acordă în gen, număr şi caz cu numele obiectului posedat, în timp ce cu posesorul se acordă în persoană şi număr):

Tatăl lui este profesor, *al meu* este patron.
(*Tatăl* meu este patron.)

Scanned with OKEN Scanner

5.3. **Pronumele demonstrativ** – cu următoarele categorii gramaticale:

– *gen*
– *număr*
– *caz*

Clasificare:

– pronume demonstrativ de apropiere:
acesta, aceasta, ăsta (formă populară), *aista* (formă regională), *aceştia, acestea, ăştia, ăstea* (forme regionale, graiul muntenesc);

– pronume demonstrativ de depărtare:
acela, aceea, aceia, acelea (*ăla, aia, ăia, ălea*);

– pronume demonstrativ de diferenţiere:
cestălalt, ceastălaltă (întâlnit mai rar), *celălalt, cealaltă, ceilalţi, celelalte*;

– pronume demonstrativ de identitate:
acelaşi, aceeaşi, aceiaşi, aceleaşi.

* Aceste pronume au forme flexionare (*se declină*).
Ex.: N.- Ac.: *acesta*; D.- G.: *acestuia*; V. –

5.4. **Pronumele reflexiv**

Are forme specifice numai pentru cazurile dativ şi acuzativ, persoana a III-a:

	forme accentuate	forme neaccentuate
D.	*sie, sieşi*	*îşi, şi-, -şi, -şi-*
Ac.	(pe) *sine* (*sineşi*)	*se, se-, -se, s-, -s-,*

Scanned with OKEN Scanner

restul împrumutându-le de la pronumele personale de persoana I şi a II-a, cazurile Ac. şi D., însă *numai formele neaccentuate*: *mă, m-, -mă, îmi, -mi, mi-, te, te-, -te, îţi, -ţi.*

Categorii gramaticale: *persoană, nr., caz.*

Observaţii:

– Pentru a deosebi pronumele personale (formele neaccentuate) de cele reflexive (la pers. I şi a II-a), se verifică *persoana* pronumelui în cauză şi persoana *verbului* (de cele mai multe ori, verbul având funcţie de predicat). Dacă persoana este *identică*, pronumele formă neaccentuată este reflexiv, în caz contrar el este pronume personal.

Ex.:

Tu *te* porţi foarte frumos.
(aceeaşi persoană, a II-a, deci *pronume reflexiv*)

Mama *mă* iubeşte mult.
(diferenţă de persoană: a III-a, la verb şi I la forma neaccentuată *mă*, rezultă că **mă** este *pronume personal*)

* Preferăm referirea *la persoana verbului* pentru a verifica dacă pronumele împrumutat este sau nu reflexiv, pentru că verbul *are categoria gramaticală de persoană*, pe când „obiectul asupra căruia se răsfrânge în mod direct sau indirect acţiunea verbului şi care este identic cu subiectul" – cum ne învaţă manualele – *nu este de fapt identic* (cel puţin ca şi caz) cu subiectul care, de cele mai multe ori este exprimat prin substantiv, fiind o greşeală să se discute despre persoană la substantiv.

– Pronumele reflexiv propriu-zis este *semnul diatezei reflexive* la verbe, sitaţie în care, deşi are categoriile gramaticale cunoscute, *nu are funcţie sintactică*, rolul său fiind de a marca diateza.

Scanned with OKEN Scanner

Ex.:

El se gândeşte să plece.

(**se** = pron. refl. propriu-zis, gen m.,nr. sg., caz Ac., fără funcţie sintactică – marcă a diatezei reflexive la verbul „a se gândi")

Mi-am dat seama de greşeală.
(**mi-** = pron. refl. propriu-zis, sg., caz D., fără f.s.)

Mi-am cumpărat un costum nou.
(**mi-** = pron. refl., sg., D., f.s. de c. ind.)

Mi-ai telefonat ieri?
(**mi-** = pron. pers., pers.I, sg.,formă neacc., caz D., f.s. de c. ind.)

* Pentru alte detalii şi opinii a se vedea subcapitolul *Verbul*.

5.5. **Pronumele nehotărât:**

Categorii gramaticale: *(gen), număr, caz*

Forme:

cineva, careva, ceva, altcineva, altceva, unul, una, altul, alta, fiecare, oricare (orişicare), oricine (orişicine), orice (orişice), oarecare, cutare, atât, atâta, vreunul, vreuna, câtva, tot, toţi, toate etc.

* Pronumele *cineva, careva, altcineva, oricine* înlocuiesc numai nume de persoane, iar *ceva, altceva* numai nume de lucruri. Celelalte pronume nehotărâte se referă atât la persoane, cât şi la lucruri.

* Când pronumele nehotărâte însoţesc substantivele determinându-le, ele devin adjective pronominale nehotărâte.

Scanned with OKEN Scanner

Ex.:

Orice bărbat are *ceva* parale în buzunar.

* Dintre pronumele nehotărâte se întrebuinţează ca adjective pronominale următoarele:

ceva, fiecare, oricare, orice, oricât, oarecare, cutare, tot, atât, atâta, câtva.

Important!

– Sunt numai pronume: *cineva, careva, altcineva, oricine.*

– Sunt numai adjective pronominale: *alde, fiece, niscai, niscaiva.*

– Pronumele *unul, altul, vreunul*, când sunt adjective pronominale, au formele: *un, alt, vreun.*

– Pronumele *fiecare, oricare, cutare* la genitiv-dativ singular au formele: *fiecăruia-fiecăreia, oricăruia-oricăreia, cutăruia-cutăreia*, iar la plural: *oricărora, cutărora.*

– Spre deosebire de acestea, adjectivele pronominale *fiecare, oricare, cutare* au genitiv-dativul singular şi plural fără *-a*: *fiecărui-fiecărei, oricărui-oricărei, cutărui-cutărei.*

– Adjectivele pronominale nehotărâte stau de obicei înaintea substantivului determinat.

5.6. **Pronumele negativ:**

Categorii gramaticale: *(gen), număr, caz*
Forme: *nimeni (nimenea), nimic, nici unul, nici una etc.*
Nimeni, nimenea se declină, fără să aibă forme deosebite

Scanned with OKEN Scanner

pentru cele două genuri şi pentru cele două numere:

N.A. *nimeni, nimenea*
D.G. *nimănui, nimănuia*

Nimic, nimica sunt invariabile. Când sunt adjective pronominale, *nici unul/nici una* au formele *nici un/nici o*.

Adjectivul pronominal negativ stă întotdeauna înaintea substantivului determinat.

* Împreună cu prepoziţii, *nimic* formează locuţiuni adverbiale şi adjectivale: *pe nimic* (aproape gratuit); *întru nimic/cu nimic* (în nici un fel, de fel); *de nimic* (fără valoare, şters, netrebnic).

5.7. **Pronumele interogativ:**

Se întâlneşte numai în construcţii interogative, ţinând locul cuvântului aşteptat ca răspuns: *Cine* a venit la noi?

Forme: *care?, cine?, ce?, cât?, câţi?, câte?*

Categorii gramaticale:

– *(gen)*
– *număr*
– *caz*

Observaţii:

– Întrebările cazurilor (*cine?, ce?*, a, al, ai, ale *cui?*, pe *cine?*) sunt forme flexionare rezultate din declinarea pronumelor interogative *cine?* şi *ce?*.

– *Ce?* este invariabil.

– *Cine?* are forme de nominativ-acuzativ şi de genitiv-dativ numai la singular, lui *cât?* îi lipseşte genitivul şi dativul singular, iar *care?* are forme flexionare după gen, număr şi caz:

Scanned with OKEN Scanner

sing.

N.A. *care?*
D.G. *cărui(a)?, cărei(a)?*

plural

N.A. *care?*
D.G. *căror(a)?*

* *Care?, ce?* şi *cât?* pot însoţi substantive determinându-le, devenind astfel adjective pronominale (*care* om?, *ce* vânt?, *câţi* voinici? *etc.*).

5.8. **Pronumele relativ:**

Forme:

cine, care, ce, cât, câţi, câte (aceleaşi ca şi formele pronumelui interogativ, mai puţin semnul întrebării);

* Tot în această categorie trebuie inclus şi relativul compus *ceea ce* (echivalent cu *ce*), în care cele două componente formează o unitate cu sens neutru.

Ex.:

S-a scris **ceea ce** ai prevăzut.

Categorii gramaticale: *gen, număr* şi *caz.*

Observaţii:

– Pronumele relative *se întâlnesc numai în frază*, apropiindu-se *ca rol* de conjuncţiile subordonatoare.

Scanned with OKEN Scanner

– Pronumele relative au *dublu rol*:

a) *de elemente de legătură subordonatoare* (în frază);

b) **de pronume**, având *gen, număr, caz* şi *funcţie sintactică* în propoziţia subordonată pe care o introduc.

Ex.:

Am vorbit **cu cine** mi-ai spus.

cu *cine* = 1. *element de legătură subordonator* în frază;

2. **pronume relativ**, gen -, nr. – , caz Ac., f.s. de c. ind. în propoziţia subordonată [*cu cine mi-ai spus*].

1 2

/Nu ştiu/ **care** elev a răspuns/.

care = 1. element de legătură subordonator în frază;
2. adjectiv pronominal relativ, genul, nr. şi cazul subst. *elev* (masc., sing., N.), f.s. atr. adj. în propoziţia subordonată nr.2.

– În exemple de genul:

L-am văzut pe **cel ce** a comis infracţiunea.

formele **cel** şi **ce** trebuie analizate separat: *cel* ca făcând parte din propoziţia numărul 1 (L-am văzut *pe cel/pe acela*), iar *ce* ca element introductiv al subordonatei următoare (subordonată având ca termen regent pe **cel**).

Scanned with OKEN Scanner

5.9. Adjectivele pronominale

Din cele zece feluri de pronume, şapte (*de întărire, posesiv, demonstrativ, nehotărât, negativ, interogativ* şi *relativ*) pot deveni **adjective pronominale**, atunci când *determină* substantive (pronume) şi *se acordă* cu acestea.

Ex.:

Eu *însumi* am telefonat.

Proba acordului se face mai uşor schimbând fie numărul, fie genul substantivului (pronumelui). Dacă forma (cuvântului, pronumelui în discuţie) nu se schimbă, atunci – acordul nerealizându-se – acesta va fi *pronume*.

Observaţi schimbările:

Creionul *meu* este roşu. (Creioanele *mele* ...)
Banca *aceea* este nouă (Băncile *acelea* ...)
Altă elevă a întârziat. (*Alte* eleve ...)
N-a lipsit *nici un* obiect. (Schimbând numărul, se schimbă şi valoarea construcţiei – specifică singularului, adjectivul pronominal *nici un* neavând forme pentru plural)
Care elev n-a răspuns? *Căror* elevi li s-au dat note? (Proba acordului s-a făcut de această dată prin *caz*)
Nu ştiu *despre care* film vorbeşti. Nu ştiu despre acţiunea *căror filme* vorbiţi.

Nimeni, nimic, cine, oricine etc. nu pot fi adjective pronominale (Nu pot sta pe lângă substantive acordându-se cu ele). *Ele sunt întotdeauna pronume.*

Adjectivele pronominale au categoriile gramaticale de: *gen, număr* şi *caz* (prin *acord* cu substantivul determinat) şi funcţie sintactică de *atribut adjectival.*

Ex.: *Nici un* fir din iarba *aceea* nu se mişca, deşi privirea *mea* urmărea *orice* adiere.

Scanned with OKEN Scanner

nici un – adj. pronominal negativ (determină substantivul *fir* şi se acordă în gen, număr şi caz cu acesta, deci va avea genul neutru, nr. singular, cazul N., f. sintactică de atribut adjectival);

aceea – adjectiv pronominal demonstrativ de depărtare, genul feminin (ca şi substantivul *iarba*), nr. singular, cazul Ac., f. sintactică de atribut adjectival;

mea – adj. pron. posesiv, genul f., nr. sg., cazul N. (ca şi substantivul *privirea*), f. s. atribut adjectival;

orice – adjectiv pronominal nehotărât (determină substantivul *adiere*, cu care se acordă), gen feminin, nr. singular, cazul Ac., f. s. atr. adj.

Atenţie la cazul adjectivelor pronominale (îndeosebi la adjectivele posesive), în sensul că forma lor nu trebuie să ne ducă în eroare (*obligatoriu* ele se acordă cu substantivul determinat în *gen, în număr* şi *în caz*; vezi exemplele de mai sus).

6. Pentru **verb**

Alături de substantiv, *verbul* este o parte de vorbire esenţială, exprimând *acţiunea, starea.*

Ex.: *a munci, a şedea, a înflori, a aduna etc.*

În clasa verbului sunt cuprinse şi *locuţiunile verbale* (a se vedea subcapitolul *Locuţiuni*) – grupuri de cuvinte (între care în mod obligatoriu şi *un verb*) care au un sens unitar, precum şi trăsăturile morfologice şi comportarea sintactică a unui verb:

Scanned with OKEN Scanner

– *a face cu ochiul*
– *a pune la cale*
– *a o lua la fugă*
– *a duce dorul*
– *a spăla putina*
– *a o lăsa baltă*
– *a da bir cu fugiţii*
– *a se da de-a dura*
– *a o lua razna*
– *a da năvală*
– *a avea de gând*
– *a-şi bate joc etc.*

Observaţie:
În structura locuţiunilor verbale, pe lângă verb (care este *obligatoriu*), intră diferite părţi de vorbire:

– verb (+ pronume) + substantiv:

a-*şi* lua *câmpii*,
a ţine *piept*;

– verb (+ pronume) + substantiv + prepoziţie + substantiv:

a-*şi* băga *minţile în cap*,
a da *bir cu fugiţii*;

– verb (+ pronume) + adverb (locuţiune adverbială):

a *se* da *de-a dura*;

– verb (+ pronume) + adjectiv:

a *o* face *lată*.

Scanned with OKEN Scanner

6.1. **Clasificarea verbelor**:

6.1.0. *Verbe predicative* – care care pot avea, la un mod personal, funcţia sintactică de *predicat*. În această categorie intră majoritatea verbelor din limba română.

6.1.1. *Verbe auxiliare*[5] *(morfologice şi sintactice)* – care nu au înţeles de sine stătător şi *nu pot forma singure predicatul*. La rândul lor, acestea se clasifică în:

a) **auxiliare morfologice** – verbe care ajută la formarea diatezei pasive, a modurilor şi timpurilor compuse ale altor verbe;

Auxiliare morfologice: *a fi, a avea, a vrea (a voi)*.

Observaţii:

– Trebuie întărită precizarea că verbele *a fi, a avea, a vrea (a voi)* sunt auxiliare **numai când ajută la formarea modurilor şi timpurilor compuse sau a diatezei pasive**. Când sunt folosite de sine stătător, aceste verbe nu mai sunt auxiliare, ci *predicative*.

– Conjugarea verbelor auxiliare, luate singure (aşa cum apar ele în manuale şi uneori în gramatici), este o greşeală. Chiar şi **Gramatica Academiei**, ediţia a II-a, vol. I, pp. 279-288, face această greşeală, pe care nu o putem trece cu vederea, pentru că nu putem accepta că, spre exemplu, *avui, avuşi, avu, avurăm, avurăţi, avură etc.* sunt forme ale verbului auxiliar *a avea*. Ele sunt formele de indicativ, timpul perfect simplu, ale verbului personal (predicativ) *a avea*.

– Când are rolul de auxiliar al perfectului, verbul *a avea* are următoarele forme: **am, ai, a, am, aţi, au** şi nu îşi exercită rolul ajutător (de auxiliar) decât în procesul morfologic al formării timpului *perfect compus* la alte verbe sau al lui însuşi, dacă este folosit ca verb predicativ.

---

[5] *Verb auxiliar* = verb ajutător

Scanned with OKEN Scanner

Trăsături ale verbelor auxiliare morfologice

– Au sens abstract, gramatical, foarte diferit de sensul pe care îl au atunci când nu au rolul de verbe auxiliare. Astfel, formele pentru perfectul compus ale auxiliarului *a avea* au următorul conţinut semantic: *arată că acţiunea verbului de conjugat s-a terminat în trecut;* acest sens este foarte depărtat de înţelesul *a poseda* pe care îl are verbul *a avea* când e predicativ;

– Unele dintre ele *au forme scurtate* (în timp ce formele lui *a avea* predicativ, pentru indicativ prezent, persoanele a III-a sg., I şi a II-a pl. sunt: *are, avem, aveţi;* la aceleaşi persoane formele auxiliarului *a avea* pentru perfectul compus sunt: **a, am, aţi**.

– Formele verbale compuse cu verbele auxiliare oferă posibilităţi reduse de intercalare a altor cuvinte între părţile lor componente (cu excepţia unor adverbe: *mai, tot, cam, şi*);

Ex.:

Am *tot* mâncat.

Întrebuinţarea verbelor auxiliare:

– Verbul *a avea* se foloseşte ca auxiliar la formarea perfectului compus, a viitorului popular al modului indicativ (*am* învăţat, *am* să merg = *voi* merge) şi la formarea condiţionalului-optativ (mod compus): *aş* merge, *ai* fi avut etc.;

- Ca auxiliar, verbul *a fi* se foloseşte pentru formarea următoarelor timpuri şi moduri:

a. *viitorul anterior*: voi *fi* scris, va *fi* fost;
b. *conjunctivul perfect*: să *fi* scris, să *fi* fost;
* Verbul *a fi*, când serveşte ca auxiliar al conjunctivului perfect, are forma invariabilă **fi** la toate persoanele;
c. *condiţionalul-optativ perfect*: aş *fi* scris, aş *fi* fost;
d. *infinitivul perfect*: a *fi* scris, a *fi* fost;
e. la formarea *diatezei pasive*.

Scanned with OKEN Scanner

Ex.: Temele *au fost* controlate de către domnul profesor.

au fost controlate – vb. la diateza pasivă

– Verbul *a vrea* (*a voi*) se foloseşte ca auxiliar la formarea timpului viitor (*voi* scrie, *va* învăţa) şi a *viitorului anterior* (*voi* fi scris, *va* fi învăţat).

Alte exemple (verbele scrise cu *italice* sunt auxiliare):

– *am* avut – verb la indicativ, perfect compus;
– *aş* avea – verb la condiţional-optativ, prezent;
– *voi* avea – verb la indicativ, timpul viitor;
– *voi fi* avut – verb la indicativ, viitor anterior;
– *ar fi* vrut – verb la condiţional-optativ, perfect;
– să *fi* fost – verb la conjunctiv, timpul perfect;
– a *fi* scris – verb la infinitiv, perfect;
– Maria *a fost* lăudată de colegi. (Verbul auxiliar *a fi* ajută aici la formarea *diatezei pasive* a verbului *a lăuda*).

b) **auxiliare sintactice** (verbe copulative) – leagă numele predicativ de subiectul propoziţiei.

Ex.:

El *este* campion.
Mihai *a devenit* şomer.
Tata *a ajuns* senator.
Fratele meu *a ieşit* medic.
Vecinul *s-a făcut* popă.
Gigel *a rămas* repetent.
Munca *înseamnă* efort.
Ion *pare* inteligent.

Notă: Verbele copulative sunt tratate pe larg în capitolul **Sintaxa propoziţiei** (*predicatul nominal*).

Scanned with OKEN Scanner

6.2. **Propuneri pentru o nouă clasificare a verbelor**

Ne exprimăm reţinerea în legătură cu aprecierea verbelor copulative ca *nepredicative*, din moment ce ele constituie nucleul predicatului nominal.

Pentru înlăturarea „dilemei", propunem următorul sistem de clasificare a verbelor:

a) din punct de vedere **morfologic**:

- *verbe personale*: a lucra, a privi, a crede etc.;
- *verbe impersonale*: a ninge, a tuna, a fulgera, a se însera, a se părea, a se zice, a se spune;
- *verbe unipersonale*: a măcăi, a grohăi, a se oua;
- *verbe auxiliare*: a avea, a vrea (a voi), a fi.

b) din punct de vedere **sintactic**:

- verbe *predicative propriu-zise* (autonome) – acele verbe care, la un mod personal, pot forma singure predicatul (*majoritatea verbelor din română*);
- *auxiliare sintactice* (verbe *predicative copulative*), acele verbe care, împreună cu *numele predicativ*, formează un *predicat nominal* – dacă sunt folosite la un mod personal;
- verbe *nepredicative*, respectiv cele care, nefiind la un mod personal, nu pot avea funcţia sintactică de predicat.

Observaţie:

Clasificarea propusă nu este una generică, ci una *practică* (aplicativă), în sensul că un verb (uneori acelaşi verb) poate fi clasificat diferit, în funcţie de criteriile la care se face apel (criterii morfologice sau sintactice) şi de realitatea textului gramatical, de forma concretă a comunicării.

Scanned with OKEN Scanner

6.3. **Categoriile gramaticale ale verbului:**

a) *Conjugarea*[6] (categorie a verbelor identificată prin sufixul verbului la modul infinitiv prezent):

– Verbele de *conjugarea I* se termină la infinitiv prezent în **-a** (sufix gramatical):

a mânc**a**, a învăţ**a**, a spăl**a**;

– Verbele de *conjugarea a II-a* au terminaţia **-ea**:

a b**ea**, a ved**ea**, a tăc**ea**;

– Verbele de *conjugarea a III-a* au terminaţia **-e**:

a zic**e**, a scri**e**, a spun**e**, a ajung**e**;

– Verbele de *conjugarea a IV-a*, se termină la infinitiv prezent în **-i** sau **-î**:

a porn**i**, a iub**i**, a ur**î**, a cobor**î**, a dobor**î** etc.

b) *Diateza*

Diateza este forma pe care o ia verbul pentru a arăta *în ce raport se află acţiunea pe care o exprimă cu autorul acestei acţiuni*.

În limba română verbele au *trei diateze*:

b1. diateza **activă** – arată că acţiunea este făcută de subiectul gramatical al propoziţiei (în majoritatea comunicărilor se folosesc verbe la o asemenea diateză);

---

[6] La verb prin **conjugare** se înţelege şi *schimbarea formei acestuia după diateză, mod, timp, număr şi persoană.*

Scanned with OKEN Scanner

Ex.:

Ionel *citeşte*.
Mama *pleacă* în oraş.
Zidarul *repară* casa.

Observaţie:
În cazul verbelor *tranzitive* (care pot avea c. direct), acţiunea făcută de subiectul gramatical al propoziţiei este suferită de complementul direct, diferit de subiectul gramatical (Vezi exemplul: Zidarul repară *casa*.).

b2. diateza **pasivă** – arată că subiectul gramatical suferă acţiunea făcută de către *complementul de agent* (subiect logic al propoziţiei):

Cabana **a fost acoperită** *de zăpadă*.
Sb. gramatical — vb. la diat. pasivă — c.de agent

* *Complementul de agent* este subiectul logic al propoziţiei pentru că, de fapt, el face acţiunea (*zăpada* a acoperit cabana).

Structura diatezei pasive este următoarea: *verbul auxiliar* **a fi** + *participiul trecut al verbului de conjugat* + (sau subînţeles) *complementul de agent*. Un exemplu cu c. de agent subînţeles:

Răspunsul elevului *a fost notat* cu zece.
(Se subînţelege: notat *de către profesor*)

Observaţii:
1. Numai verbele *tranzitive* pot avea forme pentru diateza pasivă.
2. A nu se confunda verbul la diateza pasivă (cu f.s. de *predicat verbal*) cu *predicatul nominal* (cu verbul copulativ *a fi*). Pentru a nu greşi, se va identifica întâi *complementul de agent* (exprimat sau subînţeles), urmărind în acest scop cu atenţie şi

Scanned with OKEN Scanner

contextul gramatical şi logic în care apare acest verb.

Ex.:

Cartea **este deschisă** de către elev.
vb. la diateza pasivă — c. de agent

spre deosebire de

Cărţile erau vraişte; unele deschise, altele închise.
Cartea aceasta *este deschisă* (vb. diat. activă, Pn.)

Contextul (dar şi lipsa complementului de agent) ne ajută în acest caz să identificăm *predicatul nominal* (este deschisă), accentul nepunându-se în comunicare pe *acţiunea de a deschide*, ci pe *însuşirea* cărţii de *a fi deschisă* (Putea fi *albă, neagră, portocalie* etc.).

b3. diateza **reflexivă** – se caracterizează prin prezenţa în conjugarea verbului a *pronumelui reflexiv* în acuzativ sau în dativ:

Bunicul **s**-*a spălat* pe mâini.
Tata **s**-*a păcălit* cumpărând această maşină.
Eu **mă** *gândesc să* **ne** *retragem*.
Găina **se** *ouase* o mărgică.
Închipuieşte-**ţi** fastul sărbătorii...!
Se *pare* că el a uitat. (*reflexiv impersonal*)
Se *spune* că regele **şi**-*a dat seama* de situaţie.
El încă **îşi** mai *aminteşte* de tragedia lor.

Observaţii:

– Când verbul împreună cu pronumele reflexiv poate fi înlocuit cu acelaşi verb la diateza pasivă, el este un *pasiv reflexiv* (şi aparţine diatezei pasive):

Cartea *se citeşte* uşor.
(Cartea *este citită* uşor de către public.)
Undiţa *se ţine* deasupra apei.

Scanned with OKEN Scanner

(Undiţa *este ţinută* deasupra apei de către pescar.)

– Când pronumele reflexiv de lângă verb poate fi înlocuit printr-un pronume personal sau printr-un substantiv în acelaşi caz cu el, *pronumele reflexiv are funcţia de complement direct sau indirect*, este deci *o parte de propoziţie*. În această situaţie nu este vorba de verbe la diateza reflexivă, ci de *verbe la diateza activă* însoţite de complemente exprimate prin pronume reflexive.

Ex.:

c.d
Nu ştiu când **m**-am trezit.
pron. reflexiv

(Permite înlocuirea: când **l**-am trezit/când **te**-am trezit etc.)

Şi-a făcut drum prin mulţime.
(*mi*-a făcut/*i*-a făcut ...)
Bunicul **îşi** dădu pălăria pe ceafă.
(*îmi* dădu/*îi* dădu ...)

c) *Modurile şi timpurile verbului*

c1. *Moduri personale* (exprimă persoana, la aceste moduri verbele având funcţia sintactică de predicat autonom sau de verb copulativ/auxiliar sintactic):

c1.1. **indicativ** (exprimă o acţiune prezentată de vorbitor ca reală):

– timp *prezent*: învăţ
– timp *imperfect*: învăţam
– timp *perfect simplu*: învăţai
– timp *perfect compus*: am învăţat
– timp *mai mult ca perfect*: învăţasem

Scanned with OKEN Scanner

– timp *viitor*: voi învăţa
– timp *viitor anterior*: voi fi învăţat;

* Indicativul este singurul mod la care verbele au toate cele şapte timpuri.

c1.2. **conjunctiv** (acţiune posibilă, realizabilă):

– timp *prezent*: *să* învăţ
– timp *perfect*: *să fi* învăţat;

c1.3. **condiţional-optativ** (acţiune dorită, a cărei realizare depinde în general de îndeplinirea unei condiţii):

– timp *prezent*: *aş* învăţa
– timp *perfect*: *aş fi* învăţat;

c1.4. **imperativ** (poruncă, îndemn, rugăminte, urare)

* Are forme numai pentru persoana a II-a singular şi plural.

– formă *pozitivă*: învaţă! învăţaţi!
– formă *negativă*: nu învăţa! nu învăţaţi!

c1.5. **prezumtiv** (prezintă o acţiune ca presupusă, bănuită):

O fi mirosind frumos floarea aceea!
Oare *să fi existând* stafii?!

c2. *Modurile nepersonale* (nu exprimă categoria gramaticală de persoană), la aceste moduri verbele neavând funcţie sintactică de predicat.

c2.1. **infinitivul** (arată numele acţiunii):

Scanned with OKEN Scanner

	afirmativ	negativ
– timp *prezent*:	*a* învăţa	*a nu* învăţa
– timp *perfect*:	*a fi* învăţat;	*a nu fi* învăţat

c2.2. **gerunziul** (exprimă acţiunea în desfăşurare, fără referire precisă la momentul vorbirii):

învăţ*ând*, iub*ind*;

c2.3. **participiul** (sub formă unui adjectiv) denumeşte acţiunea suferită de un obiect:

învăţ*at*/învăţ*ată*; învăţ*aţi*/învăţ*ate*;

c2.4. **supinul** (scopul, destinaţia, proveniența acţiunii):

de învăţat, *la* învăţat.

Câteva precizări necesare:

– Modurile nepersonale nu au forme flexionare care să indice persoana şi numărul; ele corespund sintactic părţilor secundare de propoziţie.

– Dintre cele patru moduri nepredicative, *nepersonale propriu-zise* sunt *participiul* şi *supinul*. Gerunziul şi infinitivul au o situaţie intermediară în ceea ce priveşte caracterul nepersonal.

– Fără a avea forme flexionare care să marcheze persoana şi numărul, gerunziul şi infinitivul au uneori posibilitatea de a exprima aceste categorii cu ajutorul subiectului sau al pronumelui reflexiv:

ducându-*mă*	ducându-*ne*
ducându-*te*	ducându-*vă*
ducându-*se*	ducându-*se*

Scanned with OKEN Scanner

a *mă* duce
a *te* duce
a *se* duce

„Odată, **venind** *noi* de la Piatra...“ (M. Sadoveanu)
A se plânge *cineva* de el e cu neputinţă.

– În construcţii cu valoare de imperativ, *infinitivul* este, în mod excepţional, *predicativ:*

A nu se coborî din tren în timpul mersului!

d) *Numărul şi persoana*

Considerăm că *persoana* şi *numărul verbelor* nu constituie pentru elevi o problemă, acestea fiind categorii gramaticale comune verbelor şi pronumelor, aşadar, bine cunoscute (persoana I, a II-a, a III-a singular şi plural).

6.4. **Flexiunea verbului**

La verb flexiunea se numeşte **conjugare**.

După cum s-a observat, verbul are forme deosebite pentru a exprima *diateza, modul, timpul, persoana* şi *numărul*.

Aceste variaţii (schimbări) sunt realizate prin *sufixe, desinenţe şi alternanţe,* prin *conjuncţia* **să** şi prin prepoziţia **a,** ca şi prin formele compuse.

În conjugarea verbelor **sufixele** exprimă **modul** şi **timpul**, iar *desinenţele* exprimă *persoana* şi *numărul*.

Spre deosebire de sufixele modale şi temporale, desinenţele sunt (cu puţine excepţii) comune timpurilor şi modurilor tuturor verbelor.

Pentru a ajuta elevii ciclului gimnazial, vom sugera mai jos un tablou al *formării* modurilor şi timpurilor, *al conjugării verbelor*, fără a separa desinenţele de sufixe (numindu-le împreună *terminaţii*).

Scanned with OKEN Scanner

* Facem necesara precizare că elevii vor trebui, în funcţie de conjugarea verbelor, să identifice *radicalul/rădăcina* la care se vor adăuga *terminaţiile* (*sufixe* + *desinenţe*) următoare:

a. La modul **indicativ,** timpul *prezent*, spre exemplu, pentru verbul *a afla* (radicalul fiind „afl"): **-u, -i, -ă, ăm, -aţi, -ă**

Conjugat, verbul va avea următoarele forme:

	singular	plural
I	*aflu* (afl-**0**-**u**[7])	*aflăm* (afl-**ă**-**m**)
II	*afli* (afl-**0**-**i**)	*aflaţi* (afl-**a**-**ţi**)
III	*află* (afl-**0**-**ă**)	*află* (afl-**0**-**ă**)

– pentru verbe de tipul **a lucra**:

	singular	plural
I	**-ez**	**-ăm**
II	**-ezi**	**-aţi**
III	**-ează**	**-ează**

* După modelul lui *a lucra* se conjugă şi **a crea** (rădăcina **cre-**) şi **a agrea** (rădăcina **agre-**) la care se adaugă terminaţiile de mai sus (*a crea* şi *a agrea* fiind verbe de conjugarea I). Aşadar:

	singular	plural
I	**creez**	**creăm**
II	**creezi**	**creaţi**
III	**creează**	**creează**

[7] Se va „citi" în felul următor: **afl _** radicalul verbului de conjugat, sufix **0** (zero, adică sufix inexistent), **-u _** desinenţă pentru persoana I singular, spre deosebire de pers. I pl., spre exemplu, unde sufixul verbal este **-ă-**, iar desinenţa **-m**.

Scanned with OKEN Scanner

Observaţie:
A conjuga vebul după modelul:

eu creez	*noi creăm*
tu creezi	*voi creaţi*
el (ea) creează	*ei (ele) creează*

înseamnă a face cel puţin *trei greşeli*:

1. A introduce pronumele personal în conjugarea verbului, or se ştie că verbul are categoria gramaticală de *persoană*, nu de pronume; corect este deci *persoana I, a II-a, a III-a*, singular şi plural (şi nu *eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele*).

2. Dacă folosim pronumele-subiect, înseamnă că ne exprimăm *în propoziţii*. Ca urmare, va trebui să ţinem cont că orice propoziţie începe cu majusculă (se scrie cu literă mare).

3. Dacă este o propoziţie şi începe cu literă mare, rezultă că la sfârşitul ei va trebui să punem punct.

b. pentru timpul *imperfect*:

	singular	plural
I	**-am**	**-am**
II	**-ai**	**-aţi**
III	**-a**	**-au**

Terminaţiile acestea (**a**, fiind sufix, iar **-m**, **-i**, **-m**, **-ţi**, **-u**, desinenţe) se adaugă la radicalul (rădăcina) verbului:

cream	**cream**
creai	**creaţi**
crea	**creau**

Scanned with OKEN Scanner

c. pentru timpul *perfect simplu*:

	singular	plural
I	**-ai**	**-arăm**
II	**-aşi**	**-arăţi**
III	**-ă**	**-ară**

* **A** (**ă**) sunt *sufixe*, **-i**, **-şi**, **-răm, -răţi**, **-ră** sunt *desinenţe*.

creai	**crearăm**
creaşi	**crearăţi**
creă	**creară**

d. pentru timpul *perfect compus* (cu auxiliarul morfologic *a avea*):

	singular	plural
I	**am** + part. vb.	**am** + part. vb.
II	**ai** + part. vb.	**aţi** + part. vb.
III	**a** + part. vb.	**au** + part. vb.

am creat	**am** creat
ai creat	**aţi** creat
a creat	**au** creat

e. pentru timpul *mai mult ca perfect:*

	singular	plural
I	**-asem**[8]	**-aserăm**

[8] Sufixul caracteristic pentru mai mult ca perfectul este **-se-**. El se adaugă radicalului verbal *după sufixul de perfect* **-a-**.

Scanned with OKEN Scanner

II	**-aseşi**	**-aserăţi**
III	**-ase**	**-aseră**
	creasem	**creserăm**
	creaseşi	**creserăţi**
	crease	**creaseră**

f. pentru timpul *viitor* (cu auxiliarul *a vrea/a voi*):

	singular	plural
I	**voi** + vb. la inf.[9]	**vom** + vb. la inf.
II	**vei** + -"-	**veţi** + -"-
III	**va** + -"-	**vor** + -"-
	voi crea	**vom** crea
	vei crea	**veţi** crea
	va crea	**vor** crea

g. pentru timpul *viitor anterior* (cu auxiluarul *a fi*):

	singular	plural
I	*voi* **fi** + part. vb.	*vom* **fi** + part. vb.
II	*vei* **fi** + part. vb.	*veţi* **fi** + part. vb.
III	*va* **fi** + part. vb.	*vor* **fi** + part. vb.
	voi **fi** creat	*vom* **fi** creat
	vei **fi** creat	*veţi* **fi** creat
	va **fi** creat	*vor* **fi** creat

[9] Verbul se va folosi la forma de infinitiv, *fără particula* **a** (deci, în loc de **a crea** se va scrie doar **crea**).

Scanned with OKEN Scanner

2. pentru modul **conjunctiv**, timpul prezent: *conjucţia* **să** (de aici îi vine şi numele) plus formele de indicativ prezent ale verbului de conjugat (mai puţin la persoana a III-a):

	singular	plural
I	**să** creez	**să** creăm
II	**să** creezi	**să** creaţi
III	**să** creeze	**să** creeze

– pentru **conjunctiv perfect** (din conjunctiv prezent plus auxiliarul *a fi*, aşezat între conjuncţia **să** şi participiul trecut al verbului de conjugat):

	singular	plural
I	să **fi** creat	să **fi** creat
II	să **fi** creat	să **fi** creat
III	să **fi** creat	să **fi** creat

* Verbul la participiu şi auxiliarul nu-şi schimbă forma!

3. pentru **condiţional-optativ** prezent: se formează din auxiliarul *a avea,* plus infinitivul verbului de conjugat (fără particula/prepoziţia **a**):

	singular	plural
I	**aş** crea	**am** crea
II	**ai** crea	**aţi** crea
III	**ar** crea	**ar** crea

– condiţionalul-optativ **perfect** are în plus *auxiliarul* **fi**, aşezat între auxiliarul *a vrea* şi participiul verbului de conjugat:

Scanned with OKEN Scanner

	singular	plural
I	*aş* **fi** creat	*am* **fi** creat
II	*ai* **fi** creat	*aţi* **fi** creat
III	*ar* **fi** creat	*ar* **fi** creat

6.5. **Funcţiile sintactice ale verbelor**

La **modurile personale** verbele au funcţie sintactctică de:

a) *Predicat verbal* – pentru verbe sau pentru locuţiuni verbale ce au în componenţa lor verbe predicative propriu-zise (autonome) la moduri personale, indiferent de diateză.

Ex.:

(*Pv*) (*Pv*) (*Pv*)
Se gândea că *ar fi învins*, dacă *ar fi fost ajutat* de cineva.
vb. diateza vb. diateza vb. diateza
reflexivă activă pasivă

(*Pv*)
Nu-mi aduc aminte de nimic.
loc.verbală

Observaţii:

– Luate independent, verbele auxiliare morfologice *nu au funcţie sintactică*:

Aseară **am** fost la teatru.

– Atunci când sunt folosite de sine stătător, ele (*nemaifiind auxiliare*) sunt *verbe predicative* propriu-zise (formează predicat verbal):

Scanned with OKEN Scanner

Ex.:

Eu **am** un calculator performant.

(Aici *a avea* nu mai este auxiliar, ci predicativ - are funcţia sintactică de *predicat verbal*)

– La **modurile nepersonale** (nepredicative) verbele pot avea următoarele funcţii sintactice:

a) *subiect:*

A învăţa este o plăcere.
„Oare glorie să fie *a vorbi* într-un pustiu?“
(M. Eminescu)
Este interzis *a intra* aici!

b) *atribut (verbal)*:

Apreciez mult dorinţa lui *de a citi*.
A cumpărat un aparat *de stors* struguri.
Coşurile *fumegând* se văd de departe.
Veni vremea *a merge* la război.

c) *complement* (necircumstanţial):
– *complement direct:*

I-am interzis *a intra* aici.
El poate *merge* pe gheaţă.
Auzim *povestindu-se* despre războiul din Golf.

– *complement indirect*:

Suntem datori *a* ne *ajuta*.
Ne poftiră *la dezbateri*.

Scanned with OKEN Scanner

d) *nume predicativ:*

A planifica înseamnă *a discuta* posibilităţile şi *a cântări* şansele. (*nume predicativ multiplu*)
Scopul este *de a lăsa* omului şansa opţiunii libere.
Vlăduţ era *aşezat, potolit* de felul său.
Ferestrele erau *căptuşite* bine cu rogojini groase.
* După cum se ştie, participiul verbelor are, de cele mai multe ori, valoare adjectivală.

e) *complement circumstanţial*:

– *de mod*: Privea *zâmbind* la necazul lor.
Scriu *fără a face* mult efort.

– *de timp*: *Înainte de a pleca* a salutat.
Venind oamenii şi *văzând* ce s-a întâmplat, s-au mirat.

– *de loc*: – Unde ai fost?
– Am fost *la scăldat*.

– *de cauză*: *Neştiind* ce să fac, am spus şi eu aşa.
Strigă enervat *de a fi chemat* înapoi.

– *de scop*: N-am venit *pentru a* vă *ruga*, ci *pentru a* vă *anunţa* teribila veste.
Îl cheamase *pentru adunat* fân.
Au fost invitaţi *la cules* de struguri.

– *instrumental*: Au început *prin a se împrumuta*.

– *opoziţional*: *În loc de a scrie*, s-a apucat de citit.
– *de relaţie*: *De văzut* nu l-a văzut nimeni.

Scanned with OKEN Scanner

Observaţii:

– Infinitivul apare deseori precedat de prepoziţii sau de locuţiunile prepoziţionale: *de, pentru, spre, fără de, prin, înainte, în loc de, departe de etc.*

– Pe lângă acestea, infinitivul mai este precedat şi de prepoziţia *a* care în această situaţie are rol de *semn* al acestui mod.

– Datorită naturii sale verbale, verbul la modul infinitiv poate fi determinat de un:

– *complement direct*:

Nu se încumenta a p r i n d e *pe hoţi.*

– *complement indirect*:

Îi era mai lesne de a v o r b i *despre alţii.*

– *complement circumstanţial de loc*:

Părăsiseră satul lor spre a v e n i *în Capitală.*

– *complement circumstanţial de mod*:

Era gata a-i f a c e *pe plac.*

– Există cazuri când subiectul propoziţiei este identic cu subiectul infinitivului:

Mama a venit cu intenţia de *a* vă *invita* la ea.

– Alteori, acesta este diferit:

Vine *vremea* de a p r i c e p e *omul* ce-i bine.
(*Omul* – subiect al infinitivului *a pricepe*)

Scanned with OKEN Scanner

– *Infinitivul* poate avea valoarea altui mod:

– a *imperativului*:

A nu se apleca în afară!
A se păstra curăţenia!
A nu se frâna!
A nu rupe florile!

– a *gerunziului*:

Referatul începe *prin a arăta* cauzele...(*arătând* cauzele)

– a *conjunctivului*:

Vă invităm *a face* o inspecţie la şcoala noastră.

– Infinitivul lung *s-a substantivizat* (fiind articulat), având ca determinant specific *atributul*:

După *plecarea* lui nu s-a mai vorbit nimic.
(*lui* fiind atributul infinitivului lung *plecarea*)

– Deşi trăsăturile *participiului* (trăsăturile morfologice) ţin de natura sa de adjectiv, de natura de verb a acestui mod ţine faptul că *poate fi determinat de un complement de agent şi de complemente circumstanţiale*:

– *complement de agent*:
Îşi simţeau inima s t r â n s ă *de o* puternică *emoţie*.

– *complement circumstanţial de loc*:

Turcii stăteau î n f i p ţ i *în mlaştină*.

Scanned with OKEN Scanner

– *complement circumstanţial de scop*:

Oamenii v e n i ţ i *întru întâmpinarea* lor...

– Şi verbul la *gerunziu poate avea subiect*:

„Căci *voi* m u r i n d în sânge, ei pot să fie mari."
(M. Eminescu)

– Deseori, *verbele la gerunziu* pot fi determinate de un:

– *complement direct*:

P i e r z â n d u - şi *banii*, s-a dus supărat acasă.

– *complement indirect*:

Mama, p r i v i n d *la Dănuţ,* l-a întrebat de tine.

– *complement circumstanţial de cauză* sau *de loc*:

„Sta z â m b i n d *de-o amintire*..."(M. Eminescu)

– Uneori, *gerunziul* (*având valoarea de adjectiv*) capătă forme deosebite după gen şi număr şi de aceea se poate acorda cu substantivul pe care îl determină. *În această situaţie gerunziul e adjectiv propriu-zis.*

Ex.:

Tăietura *sângerândă* arăta rău.
Mâinile *tremurânde* ale bunicului nu-şi găseau locul.

– Ca şi *infinitivul* (construindu-se cu prepoziţii), *supinul* îndeplineşte în propoziţie *funcţii sintactice specifice substantivului*:

– *atribut* (*verbal*):

Era cal *de furat*.

Scanned with OKEN Scanner

– *complement indirect* (*circumstanţial de loc*):

Ne poftiră *la scăldat*.

– Ca verb, *supinul* poate avea un *complement direct*:

Nici de purtat *oile* nu eşti bun.

– Datorită întrebuinţării lor ca substantive sau ca adjective, *infinitivul*, *participiul* şi *supinul* sunt numite şi *forme nominale* ale verbului. Totuşi, aşa cum s-a văzut, ele pot primi, cel puţin parţial, complinirile verbului.

7. Pentru **adverb**

Adverbul este partea de vorbire *neflexibilă* care *arată o caracteristică a unei acţiuni, stări sau însuşiri*.

Adverbele determină *verbe, adjective (locuţiuni adjectivale) sau alte adverbe (locuţiuni adverbiale)*.

Ex.:

Ea a d o r m i *târziu*.

„*Atât* d e f r a g e d ă, te-asemeni…“

(M. Eminescu)

Îi încredinţase *strict* p e r s o n a l misiunea.

Adverbele pot determina uneori şi substantive care denumesc acţiuni, stări sau însuşiri:

Îi dispăruse orice dorinţă de p l e c a r e *acasă*.

Adverbul este *neflexibil*, în sensul că *nu se declină* şi *nu se conjugă*. Cu toate acestea, el este legat de părţile de propoziţie flexibile prin *posibilitatea de a avea grade de comparaţie* (ca adjectivul).

Scanned with OKEN Scanner

7.1. **Clasificarea adverbelor:**

a) după **formă**:

– *simple*: aşa, aici, acasă, ba, bine etc.

– *compuse*: devreme, niciodată, deocamdată etc.

– *locuţiuni adverbiale*: în faţă, în spate, la dreapta, la stânga, din când în când, cu chiu cu vai, zi şi noapte, de unde până unde, calea-valea, aşa şi aşa.

b) după **înţeles**:

– *adverbe de mod*: abia, alene, adică, aşa, bine, da, nu, mai, prea;

– *adverbe de loc*: aici, afară, aiurea, aproape, departe, înainte, sus, jos;

– *adverbe de timp*: acum, apoi, aseară, ieri, cândva etc.

– *adverbe nehotărâte*: undeva, cândva, cumva, oriunde, oricând, oricum, odată, uneori;

– *adverbe negative*: nu, ba, nicidecum, deloc, nicăieri, niciunde, nicicând, niciodată, nicicum etc.

– *adverbe demonstrative*: acolo, acum, aici, aşa.

Scanned with OKEN Scanner

În această clasificare ar putea intra şi grupa adverbelor şi a locuţiunilor adverbiale de mod cuprinzând *adverbele de cantitate* (atât, cam, destul, mult, puţin), *de distribuţie* (*câte* – făcând parte din structura numeralelor distributive şi colective), *de comparaţie* (ca, asemenea, cât, precum etc.) *care indică durata, continuitatea* (mereu, necontenit, încă, tot, mai etc.), *revenirea* (iar, iarăşi, din nou), *frecvenţa* (adesea, arareori), *afirmaţia* (da, desigur, fireşte, negreşit etc.), *negaţia* (nu, ba, nici, nicidecum, deloc, defel), *îndoiala/probabilitatea* (parcă, pesemne, poate), *precizarea, întărirea* (chiar, tocmai, taman), *restricţia* (măcar, cel puţin), *exclusivitatea* (doar, numai), *proximitatea* (aproape, mai, cât pe ce, gata-gata), *explicaţia* (adică, anume, bunăoară), *concluzia* (aşadar, prin urmare), *concesia* (totuşi, cu toate acestea etc.).

* Adverbele *interogativ-relative, demonstrative* şi *nehotărâte* se mai numesc şi *pronominale.*

Observaţii:

– *Unele substantive devin adverbe prin schimbarea valorii gramaticale*:

Toamna este anotimpul recoltelor. (*substantiv*)
Toamna se numără bobocii. (*adverb*)
Marţi se întoarce fratele meu. (*adverb*)

– *Locuţiunile adverbiale nu trebuie confundate cu adverbele compuse* (niciodată, devreme etc.) *sau cu adverbele precedate de prepoziţii* (de acolo, de aici, de sus, de aproape);

– Cuvintele care intră în alcătuirea locuţiunilor adverbiale *se scriu separat* (la dreapta, de jur împrejur) sau *cu liniuţă de unire* (de-a dura, astă-seară, târâş-grăpiş etc.);

– Când introduc propoziţii interogative, *cum, unde, când, cât, încotro* sunt *adverbele interogative*:

Unde mergi ?
Cât a nins ?
Când vii la noi ?
Cum rezolvi problema ?

Scanned with OKEN Scanner

* Se observă că *adverbele interogative corespund întocmai întrebărilor complementelor circumstanţiale!*

– Atunci *când introduc propoziţii subordonate*, legându-le de regentele lor, adverbele *cum, când, unde, încotro, cât* (şi compusele lor cu „ori") *devin elemente de legătură subordonatoare* având **dublu rol**:

a) *de element de legătură subordonator în frază*;

b) *de adverbe* (de mod, de loc, de timp) *cu funcţie sintactică în propoziţia subordonată pe care o introduc*:

A întrebat *unde* te duci.

unde – *element de legătură subordonator în frază* (*adv. relativ*);

– *adverb de loc*, funcţie sintactică de *c.c. de loc* în propoziţia subordonată [*unde te duci*].

Nu ştia *cum* este Ionel.

cum – *element de legătură subordonator în frază* (*adv. relativ*);

– *adverb de mod*, funcţie sintactică de nume predicativ în propoziţia [*cum este Ionel*].

– *Pot avea grade de comparaţie* adverbele de mod identice ca formă cu adjectivele, ca şi cele derivate de la adjective sau obţinute din acestea prin schimbarea valorii gramaticale (*tare, bine, departe, repede, târziu, frumos* etc.).

Scanned with OKEN Scanner

Ex.:

Maria cântă *frumos*.
Ionel cântă *mai frumos* decât Mihai.
Otilia cântă *la fel de frumos* ca Daniela.
Dan cântă *mai puţin frumos* decât Vlad.
Ioana cântă *cel mai frumos* (dintre toţi).
Gabriela cântă *cel mai puţin frumos* dintre noi.
Mama cântă *foarte frumos*.
Mihaela desenează *extrem de (nemaipomenit de) frumos*.

7.2. **Funcţiile sintactice ale adverbului:**

a) Funcţia caracteristică pentru adverbe este aceea de *complement (circumstanţial):*

– *de loc*: S-a oprit *aici*.
– *de mod:* Vorbeşte *corect*.
– *de timp*: A sosit *ieri*.
– *de relaţie*: Populaţia a crescut *numeric*.
– *consecutiv* (locuţiunile adverbiale formate cu prepoziţia *de*): Era rănit *de moarte*. Lucrurile s-au potrivit *de minune*.

b) Când se referă la substantivele nume de acţiuni sau de stări, adverbul are funcţie sintactică de *atribut adverbial*:

Drumul *înainte* nu este cel bun.
Excursia *de azi* a fost reuşită.

c) Adverbele *bine, frumos, necesar, sigur, uşor, greu, posibil, imposibil etc.* pot intra în componenţa *predicatelor nominale* exprimate prin cuvinte (expresii) unipersonale ca formă şi impersonale prin conţinut construite cu verbul copulativ *a fi*.

Ex.:

„*E uşor* a scrie versuri...“ (M. Eminescu)
E imposibil să o conving.

Scanned with OKEN Scanner

Aceste construcţii au ca subiect un verb la infinitiv/supin sau o propoziţie subiectivă (A se vedea mai sus).

d) Uneori însă adverbele (locuţiunile adverbiale) *constituie singure predicatul regentei unei propoziţii subiective*. În această situaţie ele se numesc *adverbe predicative*.

Acestea exprimă necesitatea, siguranţa, probabilitatea: *firește, negreşit, poate, desigur, cu siguranţă, cu certitudine* etc.

În acest caz ele nu acceptă asocierea cu verbul copulativ *este*.

Ex.: *Fireşte* că va veni.
(că va veni = *propoziţie subiectivă*)

* Observaţi că nu se poate spune *E fireşte* că va veni.!

Cu certitudine că spune adevărul.
(că spune adevărul = *propoziţie subiectivă*)

e) Adverbele predicative apar uneori izolate, *cu rol de propoziţie incidentă*:

Ei vor aplauda, *desigur*, performanţa lui.

f) *Numeroase adverbe nepredicative apar cu funcţia de predicat ca urmare a lipsei verbului*:

„*Jos* din cui acum, oglindă.“ (G. Coşbuc)

g) Adverbele de afirmaţie şi de negaţie *pot avea valoarea unei propoziţii independente, neanalizabile*.

Ex.:
– Aşa a spus ?
– *Da*.
– Te întorci la prânz ?
– *Nu*.

Scanned with OKEN Scanner

h) Adverbele relative au *dublu rol*: de element de legătură subordonator (conjuncţie), dar şi de parte de propoziţie în subordonata pe care o introduc: Am văzut *cum* s-a întâmplat.

cum — *element de legătură subordonator în frază*;

— *adverb de mod*, funcţie sintactică de *complement circumstanţial de mod* în propoziţia [*cum s-a întâmplat*].

Observaţii:

— Unele adverbe *îşi pierd sensul originar* când sunt folosite ca elemente de legătură: Bucuria tatălui era mare *unde* vedea că el şi-a regăsit fiul.; *unde* = deoarece, pentru că, din cauză că ...

— Numeroase adverbe *intră în componenţa locuţiunilor prepoziţionale* (afară de, alături de, împreună cu, odată cu etc.) şi *a locuţiunilor conjuncţionale* (chiar dacă, măcar că etc.).

8. Pentru **prepoziţie**

Prepoziţia este o parte de vorbire neflexibilă ce *exprimă raportul sintactic de dependenţă în propoziţie*.

Element de legătură subordonator în propoziţie, prepoziţia leagă atributul de substantiv/pronume/numeral şi complementul de verb/adverb, adjectiv sau interjecţie.

Prepozţia *nu are rol sintactic independent şi nu constituie ea însăşi o parte de propoziţie*, ci intră în componenţa atributului sau complementului, ca *element introductiv* (de legătură).

Clasificare:

— *simple*: la, cu, de, pe, fără, în, întru, până, pentru, sub, spre etc.;

— *compuse*: înspre, dinspre, de la, de către, de pe, pe la, de pe la etc.;

Scanned with OKEN Scanner

– *locuţiuni prepoziţionale*:
în faţa, în spatele, din pricina, din cauza, cu excepţia, împreună cu, alături de, în afară de, în jos de, pe dinafara...

Observaţii:

– Unele locuţiuni prepoziţionale s-au format prin articularea ultimului termen al locuţiunilor adverbiale sau prin adăugarea unei prepoziţii:

loc. adverbială	*loc. prepoziţională*
în afară	în afara, în afară de
în sus	în susul, în sus de

– Unele locuţiuni prepoziţionale au *aceeaşi formă* ca locuţiunile adverbiale:

S-a aşezat *de-a curmezişul*. (*loc. adverbială*)

* Observaţi că locuţiunea adverbială poate încheia o comunicare, ea nu presupune neapărat o continuare!

S-a aşezat *de-a curmezişul* pârtiei.

(*loc. prep.* – leagă complementul *pârtie* de verbul *s-a aşezat*)

– Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale *cer anumite cazuri* (au regim cazual):

a) majoritatea prepoziţiilor şi locuţiunilor prepoziţionale cer cazul **acuzativ** (*în, pe, sub, la, către, până, pentru, afară de* etc.):

S-a aşezat *pe* bancă. (*pe* – semn al cazului Ac.).

Scanned with OKEN Scanner

b) altele cer cazul **dativ** (*datorită, graţie, mulţumită, conform, contrar, potrivit*):

Datorită lui a ajuns la timp.
(Pronumele *lui* este în cazul dativ)

* *Graţie* şi *mulţumită* sunt provenite din substantive, *datorită* din verb (la participiu), *conform, contrar, potrivit*, din adverbe.

c) *asupra, în contra, în faţa, în spatele, deasupra, împotriva, în susul, în josul* etc. cer cazul **genitiv**:

Mihai este *împotriva* leneşilor.
(*leneşilor* – substantiv în cazul G.)

9. Pentru **conjuncţie**

Conjuncţia este partea de vorbire neflexibilă ce *exprimă raportul de coordonare în propoziţie şi în frază şi de subordonare în frază.*

Fiind cuvinte de legătură, ca şi prepoziţiile, conjuncţiile *nu au funcţie sintactică.*

Clasificare:

a. *după formă*:

– simple: *că, şi, să, ci, dacă, dar, fie, iar, ori, sau etc.*;

– compuse: *ca să, ci şi* (*căci, fiindcă, deşi, întrucât etc.* sunt şi ele la origine conjuncţii compuse);

Scanned with OKEN Scanner

– locuţiuni conjuncţionale:

pentru că, din cauză că, măcar că, cu toate că, fără să, în caz că, chiar dacă, în vreme ce, în timp ce, o dată ce, pe măsură ce, ori de câte ori, numai ce, numai cât etc.

b. după rolul lor:

b1. *conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale coordonatoare* (exprimă raporturi de coordonare între două părţi de propoziţie de acelaşi fel, între două propoziţii de acelaşi fel – fie principale, fie secundare – sau între o parte de propoziţie şi o propoziţie cu aceeaşi funcţie sintactică):

Sb Sb cd cd
Ionel **şi** *Ioana* au cumpărat *caiete* **şi** *creioane*.

Np. *Np.*
Mihai era *inteligent* **şi** *harnic*.

atr. *atr.*
Doreşti o cutie *de bomboane* **sau** *de ciocolată*?

prop. principală *prop. principală*
/Maria învaţă la istorie/, **iar**/ fratele ei se joacă/.

subordonată CD *subordonată CD*
Elevul susţinea [că va rezolva problema] **şi** [că va lua 10].

Scanned with OKEN Scanner

Sb. *prop. subiectivă*
Ileana şi [cine mai doreşte] să vină în sala de sport.

Clasificarea conjuncţiilor şi a locuţiunilor conjuncţionale coordonatoare:

– *copulative*: şi, nici, precum şi;
– *adversative*: dar, iar, însă, ci;
– *conclusive*: deci, aşadar, prin urmare;
– *disjunctive*: fie, sau, ori, sau ...sau, ori ... ori.

Trăsături ale conjuncţiilor şi locuţiunilor conjuncţionale coordonatoare:

– funcţionează atât în propoziţie, cât şi în frază;
– nu intră în structura părţilor de propoziţie sau a propoziţiilor pe care le leagă;
– nu au funcţie sintactică nici în propoziţie, nici în frază.

b2. *conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale subordonatoare*:

că, să, ca să, deoarece, pentru că, din cauză că, dacă, de (când poate fi înlocuit cu *dacă* sau cu *încât*), căci, fiindcă, întrucât, măcar că, măcar să, deşi, cu toate că, chiar dacă etc.

* Cu rol de conjuncţii subordonatoare se folosesc în frază şi adverbele şi pronumele relative: *unde, când, cum, încotro, care, cine, ce, cât, câţi, câte* şi compusele lor cu *ori* (scrise într-un singur cuvânt): *oriunde, oricând, oricum, oriîncotro, oricare, oricine, orice, oricât, oricâţi, oricâte.*

Trăsături ale conjuncţiilor şi locuţiunilor conjuncţionale subordonatoare:

– funcţionează numai în frază;
– intră în structura propoziţiilor subordonate pe

Scanned with OKEN Scanner

care le leagă de regentele lor;
– nu au funcţie sintactică în aceste propoziţii.

* Fac excepţie adverbele şi pronumele relative şi nehotărâte care au şi funcţie sintactică în subordonatele pe care le introduc – nefiind vorba de fapt de o excepţie propriu-zisă, din moment ce adverbele şi pronumele relative şi nehotărâte nu sunt conjuncţii propriu-zise).

Observaţii:

– **iar, nici, şi** sunt *adverbe* când sunt accentuate, având înţeles de sine stătător:

S-a supărat **iar** pe noi. (iar = din nou)
N-a învăţat **nici** astăzi.
Se spune **şi** la noi la fel.

– este total greşită o construcţie de genul:

Aflaţi despre noi **căci** suntem bine...

– conjuncţiile **dar** şi **însă** nu e recomandat să fie folosite în aceeaşi propoziţie, fiind *sinonime*;

– conjuncţiile *aşadar, deoarece, deşi, fiindcă, încât, întrucât, precum, vasăzică* se scriu într-un cuvânt.

* Pentru alte detalii în legătură cu *conjuncţiile* a se vedea subcapitolul **Raporturile de coordonare şi de subordonare în propoziţie şi în frază**.

10. Pentru **interjecţie**

Partea de vorbire neflexibilă cu valoare exclamativă, prin care se exprimă senzaţii, sentimente, manifestări de voinţă sau se reproduc (se imită) sunete şi zgomote din natură se numeşte *interjecţie*.

Scanned with OKEN Scanner

Ex.:

Of! ce bine-mi pare.
Brrr! e frig.

Hai, omule, mai repede !
Creanga, *buf!* căzu din copac.

* Interjecţiile cuprind două clase de unităţi:

– *interjecţii propriu-zise*, care sunt emisiuni fonice cu intonaţie exclamativă prin care se exteriorizează sentimente, senzaţii, manifestări de voinţă etc.:

vai!, of!, uf!, ah! etc.

– *onomatopeele* – care reprezintă tentativa de reproducere a sunetelor şi zgomotelor din natură:

cucuriguu! cot-cot-cotcodac!, cu-cu! cu-cu!

Interjecţiile care reproduc sunete sau zgomote însoţitoare ale unor acte fiziologice sau sunete şi zgomote din natură poartă denumirea de *onomatopee*.

De obicei interjecţiile *nu au funcţie sintactică*. Ele nu se leagă sintactic de celelalte părţi de propoziţie, de aceea *se şi despart de acestea prin virgulă*. Deseori, după ele se pune semnul exclamării.

În legătură cu punctuaţia în cazul interjecţiilor sunt câteva excepţii:

a) interjecţiile *nu se despart de substantivul în vocativ* cu care formează o unitate:

„*Ei* Cătălin, acu-i acu...“ (M. Eminescu)
„*O* Doamne! Da greu am dormit!“ (P. Ispirescu)
„*Bre* Ilie, vină-ncoace.“ (M. Sadoveanu)

Scanned with OKEN Scanner

b) interjecţia *ia* nu se desparte de verbul următor cu care formează o unitate:

„*Ia* lasă-mă, monşer." (I.L. Caragiale)

– Uneori interjecţiile *pot avea funcţie sintactică de predicat verbal* sau *de nume predicativ, primind diferite compliniri*:

Pupăza *zbrrr!* pe o dugheană.
Dracul *huştiuluc!* în iaz.
E *vai* de mine !
Hai acasă!
Na doi lei!
Vai de voi!
Trosc! o palmă.

– Interjecţiile pot avea şi alte funcţii sintactice.
Ex.:

c.m.
Porni răţuşca *lipa-lipa*.

c.d.
Am auzit *puff!*

– Interjecţiile pot apărea şi izolate sau urmate de vocative. În aceste cazuri ele formează enunţuri (comunicări) de sine stătătoare).

Adio! Adio, frate!

* Aceste enunţuri sunt considerate *propoziţii neanalizabile*, (semipropoziţii sau pseudopropoziţii).

Prezentăm în continuare *o posibilă clasificare a interjecţiilor ce au valoare (funcţie) gramaticală*:

Scanned with OKEN Scanner

– *tranzitive* (pot primi un *c.d.* sau o *CD*): *iată*, *iaca*, *uite*, *na* !
– *care cer o subordonată subiectivă*: *zău* (*Zău* că regret!)
– *care cer o finală* (subordonată circumstanţială de scop): *hai*, *haide*, *haidem* (*haideţi*)!

CS

Hai [să terminăm lucrul].

dar

CL

Hai [unde suntem noi].

– Atunci când sunt folosite ca predicate, interjecţiile primesc complinirile verbului, putând avea:

– *complement direct*:

El t r o s c ! *una* peste faţă.
Mărine, i a t ă *fiul* tău!

– *complement indirect*:

Copile, u i t e - *ţi* căciula!

– *complement circumstanţial*:

Alexandru b o c ! *în uşă*. (c.c. de loc);

– Uneori, interjecţiile *constituie singure propoziţii*:

– Ai fost disperat ?
– *Oho!*
(Aici *Oho!* are valoarea unei propoziţii afirmative).

Scanned with OKEN Scanner

C. Sintaxa propoziţiei

1. Propoziţia (definiţie, clasificare)

Sintaxa propoziţiei studiază *propoziţia* privită independent de legătura cu alte propoziţii, ceea ce dă posibiliate cercetătorului în domeniul limbii să clasifice propoziţiile după *scopul comunicării, după modalitate şi afectivitate*, de asemenea permite o clasificare a propoziţiilor în *pozitive* şi *negative*, clasificarea propoziţiilor după structura acestora, precum şi în funcţie de *părţile de propoziţie*.

Trebuie reţinută în primul rând observaţia că *propoziţia* este o comunicare *cu un singur predicat*. Ea este cea mai mică unitate a sintaxei care poate apărea *de sine stătătoare* şi care comunică o judecată logică sau o idee cu caracter afectiv ori voliţional.

Prin *parte de propoziţie* denumim un cuvânt sau un grup de cuvinte având o anumită funcţie sintactică.

Dintre părţile de propoziţie *predicatul* este cea mai importantă, fiind *unitate sintactică de bază*. Rezultă că *fără predicat* propoziţia nu poate exista. Pentru că, de obicei, predicatul presupune un subiect, o propoziţie nu poate exista nici fără subiect. De aceea *predicatul* şi *subiectul* sunt numite şi *părţi principale de propoziţie*. Ele sunt singurele din propoziţie care *nu se subordonează altora*, formând o propoziţie simplă, pe când atributul şi complementul sunt *părţi secundare* (subordonate), alcătuind – alături de cele principale – o propoziţie dezvoltată.

Şi totuşi, ca formă a exprimării lor, *pot exista* şi *propoziţii* (aparent) *fără predicat*.

Ex.:

Maşina! (Propoziţie independentă în care exclamaţia presupune predicatul: *Vine* maşina!)

Scanned with OKEN Scanner

Este şi cazul unor interjecţii izolate (*Na! Ei?*) şi al adverbelor de afirmaţie sau de negaţie (*Da*, *Nu*) care au valoare de propoziţii în răspunsurile la propoziţiile interogative:

– Ai fost la teatru ?
– *Da.* (cu înţelesul de „Am fost.“)
– Nu l-ai văzut pe Mitică?
– *Nu.* (cu înţelesul de „Nu l-am văzut.“)

Aceste exemple ridică şi problema calificării unor propoziţii formate dintr-un singur cuvânt ca propoziţii simple sau dezvoltate.

Se va avea în vedere că sunt *propoziţii simple* comunicările de genul:

a) *Se înnoptează.*
Plouă. (indicând fenomene naturale, fără subiect propriu-zis)

b) comunicările în care apar *substantive în vocativ,* unele *interjecţii* (ce exprimă stări sufleteşti sau adresarea) şi unele *adverbe de mod* (mai, numai, doar, exclusiv, tocmai, chiar, cam), pentru că acestea nu au funcţie sintactică, neconstituindu-se în părţi de propoziţie.

În aceeaşi situaţie se găsesc şi *instrumentele gramaticale* (articolele, prepoziţiile şi conjuncţiile coordonatoare) care nu au nici ele funcţie sintactică în propoziţie.

Ex.:

Viorele, vino! (subst. în *vocativ* + predicat)

Elevii *şi* elevele învaţă.
(subiect multiplu, *conjuncţie coordonatoare*, predicat = propoziţie simplă)

Scanned with OKEN Scanner

Merele sunt *coapte*.
(subiect, predicat nominal – nume predicativ simplu = propoziţie simplă)

Fructele devin *zemoase* şi *roşii*.
(propoziţie simplă cu nume predicativ multiplu, *şi* fiind fără funcţie sintactică)

– Câte mere ai mâncat?
– *Cinci*. (propoziţie dezvoltată: *Sb* neexprimat, dar subînţeles, *predicat* subînţeles, *cd* subînţeles, *atr. adj.* exprimat – *cinci*).

2. Părţile de propoziţie

2.1. Predicatul

a) *predicatul verbal* – exprimat prin:

a1. *verbe predicative la un mod personal,* indiferent de diateză:

„Pe un deal *răsare* luna…“ (M. Eminescu)
(vb. la diateza activă)

Dănuţ, *joacă-te* cu mingea!
(vb. la diateza reflexivă)

Gabriel *a fost felicitat* de colegii săi.
(vb. la diateza pasivă)

* În cazul în care la diateza pasivă apar exemple de genul: Ei *au fost felicitaţi* şi *premiaţi* de către organizatori (coordonare între participiile verbelor de conjugat), este vorba de *două* predicate verbale (*au fost felicitaţi* şi *au fost premiaţi*).

Scanned with OKEN Scanner

a2. *locuţiuni verbale* – cu condiţia ca verbele din aceste locuţiuni să fie la un mod personal:

Hoţul *o luase la sănătoasa.*
Pentru că eram bolnav, mama *a stat de veghe* toată noaptea.

a3. *interjecţii predicative* (cu valoare verbală):

Eu *zvrrrr!* băţul din mână şi *ţuşti!* pe lângă mama.
(*zvrrr!* = arunc, *ţuşti!* = fug)

a4. *adverbe (locuţiuni adverbiale) predicative:* poate, pesemne, desigur, fireşte, negreşit, de bună seamă, cu siguranţă etc.:

Poate că acesta-i vestitul Ochilă...
Desigur că va ploua.
Cu certitudine că a spus adevărul.

Observaţii:

– Adverbele şi locuţiunile adverbiale predicative au ca *subiect* un infinitiv sau o propoziţie subiectivă (ca în exemplele de mai sus).

– Adverbele predicative apar uneori izolate, cu rol de *propoziţie incidentă*:

Ei vor aplauda, *desigur*, performanţa lui.

– Adverbele de afirmaţie şi de negaţie pot avea valoarea unei *propoziţii independente*, neanalizabile:

– Aşa a spus ?
– *Da.*

– Numeroase adverbe nepredicative apar cu funcţia de

Scanned with OKEN Scanner

predicat ca urmare a elipsei verbului:

„*Jos* din cui acum, oglindă." (G. Coşbuc)

b) **predicat nominal** – format din *verbul copulativ* şi unul sau mai multe *nume predicative* (nume predicativ multiplu):

Pn = *Vc* + *Np*

Pn = predicat nominal
Vc = verb copulativ (de legătură)
Np = nume predicativ

Verbul copulativ (auxiliar sintactic) leagă numele predicativ de subiectul propoziţiei. El este *semnul distinctiv*, marca predicatului nominal. Ca urmare, vom recunoaşte *predicatul nominal* după *verbul copulativ şi nu după întrebările:* ce este?, cum este?, cine este?

Verbul copulativ poate uneori lipsi din textul gramatical, subînţelegându-se:

– *E* proaspătă pâinea?
– Proaspătă. (Se subînţelege: *E* proaspătă.)

De aceea numărul predicatelor nominale se stabileşte după numărul verbelor copulative, nu după cel al numelor predicative.

2.1.0. **Verbe copulative**:

a) *a deveni* – este întotdeauna copulativ, adică *nu poate forma singur predicatul* (cu excepţia situaţiilor când este folosit în sens filozofic, fiind echivalent cu „a se schimba, a se transforma": Totul *devine*. – predicat verbal):

Scanned with OKEN Scanner

Ana *a devenit* ingineră.

a devenit ingineră – predicat nominal
a devenit – verb copulativ
ingineră – nume predicativ (exprimat prin substantiv în cazul nominativ)

b) *a ieşi, a se face, a ajunge* – când pot fi înlocuite cu *a deveni*:

Mihai *a ieşit* medic. (*a ieşit* = a devenit)
Tata *s-a făcut* miner.
Apa *s-a făcut* limpede.
Fratele meu *a ajuns* director al şcolii.
(Fratele meu *a devenit* director al şcolii.)

c) *a fi* (atunci când nu are înţelesul de *a exista, a se afla, a se întâmpla, a costa* etc.):

Maşina de scris *era* nouă.

era nouă – predicat nominal
era – verb copulativ
nouă – nume predicativ (exprimat prin adj. în cazul N.)

Cartea *era* de vânzare.
(*numele predicativ* exprimat prin substantiv în Ac. cu prepoziţie).

Ei *erau* doi. (*Np* exprimat prin numeral cardinal)

Lucrarea ta *este* de lăudat. (*Np* exprimat prin verb la supin)

Scanned with OKEN Scanner

Astfel *este* ţara Ardealului. (*Np* exprimat prin adverbul *astfel*)

Cartea *nu* mai *este* a ta. (*Np* exprimat prin pronume posesiv în cazul N.)

Va fi vai de el. (*Np* exprimat prin interjecţia *vai*)

„Spună ce-*i* poporul mare, românesc.“ (Eminescu)
ce – *Np* exprimat prin pronume relativ.

Notă: Verbul *a fi* este predicativ (formează *predicat verbal*):

– când e sinonim cu: *a exista, a se afla, a se găsi, a trăi*:

A fost odată un moşneag.
Maşina *era* acolo.

– când e sinonim cu *a se produce, a se întâmpla*:

Pe pod *a fost* un accident.

– când arată *mişcarea*, fiind sinonim cu *a merge, a trece pe la*:

Azi *am fost* la Oradea.

– când arată *preţul*, fiind sinonim cu *a costa, a valora:*

Pâinea *e* cinci mii de lei.

– când *arată originea*, fiind sinonim cu *a se trage, a proveni din:*

Ea *este* din Cluj-Napoca.

Scanned with OKEN Scanner

* Se observă uşor că **a fi** este verb predicativ (*formează predicat verbal*) atunci când după el *urmează* cuvinte care arată locul sau timpul:

Cartea *este* pe masă.
A fost tare demult o împărăţie vestită...

* **Gramatica limbii române, II**, Editura Academiei, Bucureşti, 1966, paginile 67 şi 100, consideră verbul *a fi* predicativ în construcţii de tipul:

E noapte. (*e* = Pv; *noapte* = subiect)
Mi-*e* foame.
Mi-*e* sete.

d) *a rămâne,* când nu are sensul de *a sta:*

Mihaela *a rămas* repetentă.
(a rămas repetentă = *Pn*)
Mihaela *a rămas* la aeroport. (a rămas = *Pv*)

e) *a părea* (mai puţin formele *se pare, mi se pare*, care sunt *Pv* şi cer o subordonată subiectivă):

Gândul tău *pare* minunat. (pare minunat = *Pn*)

f) *a însemna,* când acest verb nu are înţelesul de *a face un semn*:

Banii *nu înseamnă* fericire.
(nu înseamnă fericire = *Pn*)

* Comparaţi cu: Pădurarul *însemna* copacii bătrâni.
(însemna = *Pv*)

Scanned with OKEN Scanner

Notă:

– Uneori *Vc* nu este exprimat (se subînţelege):

„Feţişoara lui,/*Spuma* laptelui;“

[e *spuma* = Pn; *Vc* (*e*) se subînţelege]

„Religia – *o frază* de dânşii inventată.“
(M. Eminescu)
(*o frază* = Np)

Vorba multă, *sărăcia* omului.(*sărăcia* = Np)

– Unele adverbe ca: *probabil, posibil, sigur, evident, incontestabil etc.* pot forma *predicate nominale*, fie însoţite de verbe copulative, fie singure, acestea presupunându-se:

E probabil că va ploua.
e probabil = *Pn* (*Vc* exprimat)
Probabil că va ploua.
Probabil – *Pn* (cu *Vc* subînţeles)

* Observaţi că în ambele fraze aceste adverbe sunt urmate de propoziţii subordonate subiective!

2.1.1. Trăsăturile verbelor copulative

– Toate verbele copulative *sunt intranzitive*, adică după ele nu poate urma un complement direct; ceea ce ni se pare că este complement direct (prin întrebare) este fie *nume predicativ*, fie *subiect:*

Înfrângerea este *rezultatul* trădării lor. (*rezultatul* = Np)
Foarte interesant a fost *spectacolul* din această seară.
(*spectacolul* este *subiect*)

Scanned with OKEN Scanner

– Predicatul nominal nu se află niciodată cu ajutorul întrebărilor; *semnul* predicatului nominal este *verbul copulativ* (exprimat sau subînţeles)!

– Verbele copulative *nu acceptă* complemente circumstanţiale de mod:

Cetatea a rămas *pustie*.
pustie = *Np*, nu c.m.

– Verbele copulative *nu intră* în componenţa locuţiunilor verbale; în structura acestora intră numai verbele predicative.

2.2. **Subiectul**

– întrebări: *cine?, ce?* adresate predicatului:

Mihai citeşte o carte.
(*Cine* citeşte...?)
Poeziile sunt citite cu interes.
(*Ce* sunt citite cu interes?)

2.2.0. *Clasificare:*

a) subiect exprimat:

– *simplu*: *El* aleargă.
– *multiplu: Ioana* şi *Carmen* aleargă.

b) subiect *neexprimat*:

– *inclus* în desinenţa verbului
(*desinenţă* – terminaţia, sunetele care la verb servesc pentru precizarea persoanei şi numărului):

Citea*m* când desena*i*.(*Eu* citeam, *tu* desenai)

Scanned with OKEN Scanner

– *subînţeles* (dintr-o comunicare anterioară sau dintr-un context nerepetat):

Acum *copilul* nu mai plânge; a obosit.
(*copilul* – se subînţelege)

c) subiect *reluat:*

Mama mai venea şi *ea* să mă vadă.

d) subiect *nedeterminat* (fie din neputinţa de a-l preciza, fie din cauza caracterului său general):

Sună la uşă. (*cineva* al cărui nume nu se poate preciza)

e) subiectul *lipseşte*, în propoziţii de genul:

Plouă. Ninge.
Parcă-i şade mai bine cu beretul!

2.2.1. **Acordul predicatului cu subiectul**

a) *Predicatul verbal* (exprimat prin verbe la diateza activă sau reflexivă) şi *verbul copulativ* se acordă cu subiectul în *persoană şi număr:*

Eu sunt elev şi *studiez.*
Tu eşti elev şi *studiezi.*

* Se observă că, *schimbând persoana* pronumelui-subiect *eu,* se schimbă şi forma predicatului verbal şi a verbului copulativ! În exemplele: *Eu sunt* elev şi *studiez. Noi suntem* elevi şi *studiem.*, schimbând *numărul* pronumelui-subiect, se schimbă şi numărul verbului/predicatul verbal, ca şi cel al verbului copulativ.

Scanned with OKEN Scanner

b) *Predicatul verbal* exprimat printr-un verb la diateza pasivă se acordă cu subiectul astfel: *verbul auxiliar* **a fi** – *în persoană şi număr,* iar participiul verbului de conjugat *în gen, număr şi caz:*

„*Scrisoarea...o să fie pusă* în cercevea."
(I.L. Caragiale)

c) *Numele predicativ* se acordă, în funcţie de partea de vorbire prin care este exprimat, de elementele lui constitutive şi de împrejurările contextuale, în *gen, număr şi caz* cu subiectul:

El este *atent.*
Ea este *atentă.*
Copiii sunt *atenţi.*

Observaţii:

Acordul *numelui predicativ* cu *subiectul multiplu* care este exprimat prin substantive sau pronume de genuri diferite se face astfel:

– Când e vorba de *nume de fiinţe, masculinul* are prioritate:

Mihai şi Ioana sunt *atenţi.*

– Când substantivele sunt *nume de lucruri* de gènul feminin sau neutru, numele predicativ are formă de *feminin:*

Câmpul şi pădurea sunt *ninse.*

* Pluralul substantivelor nu schimbă acordul (Câmpiile şi pădurea sunt *ninse.*)

– Când substantivele sunt *nume de lucruri* de genul masculin şi feminin, numele predicativ are formă de *feminin* când substantivul masculin e la singular şi *se acordă cu cel mai apropiat* când substantivul masculin este la plural:

Scanned with OKEN Scanner

Muntele şi pădurea sunt *ninse*.
Munţii şi pădurea sunt *ninse*.
Pădurea şi munţii sunt *ninşi*.

– Când substantivele care formează subiectul multiplu sunt *nume de lucruri* de genul masculin şi neutru, numele predicativ se pune la *feminin plural* când substantivul masculin este la singular, la *masculin plural* când substantivul masculin este la plural şi *se acordă cu cel mai apropiat* când ambele sunt la plural:

Câmpul şi muntele sunt ninse.
Câmpul şi munţii sunt *ninşi*.
Munţii şi câmpurile sunt ninse.

2.2.2. **Excepţii şi abateri de la regulile acordului**

a) *Acordul după înţeles*

În propoziţiile în care subiectul este exprimat printr-un substantiv la singular *cu sens colectiv*, substantiv determinat de un alt substantiv la plural care indică elementele componente ale colectivului, *predicatul se acordă uneori cu substantivul determinant la plural*, atunci când acesta, impunând ideea de pluralitate, este luat drept adevăratul subiect al propoziţiei. Acordul se face deci *după înţeles* şi în acelaşi timp *prin atracţie* (cu cel mai apropiat de predicat):

Dinspre gară *veneau* o grămadă de *oameni*, gesticulând şi strigând îngrozitor.

„Şi unde *nu s-au adunat* o mulţime de *băieţi* şi *fete* la şcoală.“ (I. Creangă)

Scanned with OKEN Scanner

Alteori determinantul la plural este subînţeles, continuând însă să funcţioneze ca adevăratul subiect al propoziţiei. Aşa se ajunge la construcţii de genul:

O samă *se căţăraseră* pe vagoane şi locomotive.
(O samă de **călători**..., se subînţelege)

Rar, predicatul se acordă după înţeles cu un subiect exprimat printr-un substantiv cu sens colectiv care nu are o determinare la plural (nici măcar subînţeleasă), mai ales când subiectul este despărţit de predicat printr-un grup de cuvinte. Aceste acorduri *sunt greşeli* indiscutabile:

„Îl jeliră ai săi, îl jeliră boierii, îl *jeliră* şi *poporul*."
(P. Ispirescu)

„Iară *oastea* vrăjmaşilor, văzând că au căzut cel mai mare al lor, *o întinseră la fugă*."

O situaţie asemănătoare există atunci când subiectul este exprimat prin pronumele nehotărâte sau negative *fiecare, câte unul, nimeni, nici unul etc.* urmate de un atribut (partitiv):

Se întorceau acasă *câte unul* din cei ce plecaseră la oaste.
Fiecare din copiii orfani *au fost repartizaţi* la câte o familie, pentru a-şi petrece vacanţa de Crăciun.

Fiecare, chiar neînsoţit de o determinare la plural, poate fi acordat cu un predicat la plural, dacă acesta are un complement distributiv:

Au adus fiecare câte cinci pâini.

Altfel, folosirea predicatului la plural, când subiectul este *fiecare*, este total greşită:

Staţi, *ziseră fiecare*, nu cumva să-l dezlegăm.

Scanned with OKEN Scanner

Observaţie:
Acordul cu pluralul din exemple de genul:

Au sărutat fiecare *mâna mamei şi a tatălui şi şi-au luat tustrei rămas bun.*

este acceptabil, pentru că e justificat de existenţa în aceeaşi frază a unor predicate referitoare la acelaşi subiect exprimat în formă de plural (*tustrei*).

Se mai poate construi cu predicatul la plural (persoana I şi a II-a), deşi nu are determinant la plural, subiectul exprimat prin pronumele negativ *nici unul,* atunci când este echivalent ca sens cu *toţi:*

Nici unul nu dormeam. (*Toţi* eram treji.)

În aceeaşi situaţie poate apărea şi pronumele nehotărât *unul*:

Unul nu mai *scăpăm!* (*Toţi* suntem pierduţi)

Când *are sens propriu*, pronumele-subiect *unul* nu se poate construi niciodată cu predicatul la plural. De aceea exemplele următoare *sunt greşite:*

Astăzi din noi *unul* trebuie *să pierim.*
„În săbii să ne lovim,/*Unul* din noi *să murim.*"
(A. Pann)

* Tot *un acord după înţeles* apare şi în exemplul următor:

Vin pe-aicea *tot felul de oameni.*

De data aceasta acordul nu se poate face decât într-un singur fel, şi anume *cu pluralul*, deoarece avem de-a face cu o construcţie inversă: un atribut al termenului determinat. Atributul (formă de plural), care este subiectul logic al propoziţiei,

Scanned with OKEN Scanner

împiedică acordul cu subiectul gramatical (atributul real), care este la singular.

Când subiectul este nume de oraş (cu înţeles de singular şi formă de plural) predicatul are uneori formă de singular, alteori de plural:

> *Piteştiul* e aşezat în regiune deluroasă, dar *Galaţii sunt* la câmpie.

Limba literară rezolvă dilema utilizând un determinat generic:

> *Oraşul* Piteşti este aşezat..., iar *oraşul* Galaţi este la câmpie.

b) *Acordul prin atracţie*

Uneori, predicatul *nu se acordă cu subiectul lui,* ci cu alt cuvânt din propoziţie, de care e mai aproape sau care se impune mai mult atenţiei; în acest caz *acordul* se face *prin atracţie:*

– Când subiectul este la alt număr decât numele predicativ al unui predicat nominal cu care este construit în propoziţie, este firesc ca verbul copulativ să se acorde în număr cu subiectul. Totuşi, adesea acordul se face cu numele predicativ:

> Două milioane de lei *este* o sumă. – construcţie *greşită*
> Două milioane de lei *sunt* o sumă. – construcţie *corectă.*

– Când verbul copulativ este mai aproape de numele predicativ decât de subiect, acordul prin atracţie cu numele predicativ este mai uşor de justificat:

> *Obiectivul* principal al strategiei acestei ţări *sunt înarmările.*
> *„Cocioaba..., bărbatul, fata şi boii..., un ţap şi două capre* slabe şi râioase ce dormeau pururea în tindă *era* toată *averea* Irinucăi.“ (I. Creangă)

Scanned with OKEN Scanner

* Se recomandă evitarea acestor construcţii!

– În propoziţiile cu subiect multiplu aşezat după predicat şi format din mai mulţi termeni la singular în raport de coordonare copulativă, predicatul se poate aşeza la singular, adică se acordă, *prin atracţie,* numai cu subiectul aşezat imediat lângă el:

Era odată *un moşneag* ş-*o babă.*
„Le *ieşi* înainte *împăratul* Verde, *fetele* sale, *spânul* şi toată *curtea* împărătească." (I. Creangă)

„Gheaţa sticlea şi pe luciul ei *tremura lumina* lunii şi *focul* stelelor." (M. Sadoveanu)

* Dacă am inversa ordinea şi am spune: *Lumina* lunii şi *focul* stelelor *tremura*, construcţia ar fi greşită, căci, în momentul când pronunţăm predicatul, este evident că avem un subiect multiplu.

– Uneori (mai rar), predicatul *se acordă* cu *complementul direct* sau *indirect,* cu *un atribut* sau chiar cu un complement circumstanţial:

cd
Parcă le *scoaseră* cineva *inimele* din ei.

atr.
Dacă citirea acestor *rânduri* v-*au făcut* să pierdeţi prea mult din preţiosul d-voastră timp...

* De acest tip sunt şi construcţiile cu acord greşit, întâlnite destul de des în vorbirea actuală, de tipul:

În ce *privesc* studiile, faptele, caracterul lui...
Ce-*s* cu astea?

Scanned with OKEN Scanner

c) *Acordul predicatului exprimat printr-un verb pasiv reflexiv*

Confuzii se produc deseori cu privire la subiectul verbelor pasive reflexive, rezultând de aici acorduri greşite de tipul:

În timpul pauzei *se va servi* **răcoritoare**.

Greşeala provine din considerarea verbului reflexiv ca *impersonal*, cu toate că adevăratul lui *subiect* este *la plural,* deci predicatul trebuie să aibă şi el tot formă de plural:

În timpul pauzei *se vor servi* **răcoritoare.**

* Formularea este echivalentă cu: **Răcoritoarele** *vor fi servite* în timpul pauzei.

2.3. **Atributul**

– *parte secundară* de propoziţie care *determină un substantiv* sau un înlocuitor al acestuia (pronume, numeral);

– întrebări: *care?, ce fel de?, a (al, ai, ale) cui?, câţi?, câte?* adresate cuvântului determinat.

Clasificare:

* Atributul este de atâtea feluri *prin câte părţi de vorbire este exprimat* (ne referim la părţile de vorbire care pot avea funcţie sintactică!)

2.3.0. *Atributul substantival*:

a) *atribut substantival genitival* (exprimat printr-un substantiv în cazul genitiv):

Am cumpărat o carte *a scriitorului* Ion Creangă.

Scanned with OKEN Scanner

a scriitorului – este *atribut* pentru că *determină* substantivul (o) *carte*;
– este atribut *substantival* pentru că este *exprimat printr-un substantiv* (a scriitorului) şi este *genitival* pentru că substantivul prin care este exprimat este *în cazul genitiv.*

* Desigur, o analiză (morfologică) a acestor substantive ar scoate în evidenţă că ele sunt însoţite de articole nehotărâte (*o* carte) sau posesive (*a* scriitorului) etc.

Alte exemple:

Îmi plac compunerile *Mariei.*
Am fost de acord cu atitudinea *lui Mihai.*
Cartea *celor doi* este nouă.
celor doi – atr. exprimat prin numeral cu valoare substantivală.

b) *atribut substantival prepoziţional* (exprimat prin substantiv cu prepoziţie):

I-am văzut pe colegii tăi *de şcoală.*

de şcoală – atr. subst. prepoziţional, exprimat prin substantivul în cazul Ac. *şcoală* însoţit de prepoziţia *de*

Cartea *de poveşti* este veche.

Adăpostul *contra vântului* ne-a salvat. (*contra* este o prepoziţie care cere cazul genitiv)

Stătea rezemat de zidul *din faţa cetăţii.*
din faţa – loc. prepoziţională, cere cazul genitiv

Scanned with OKEN Scanner

c) *atribut substantival apozitional* (atribut exprimat printr-un substantiv în cazul nominativ sau în acelaşi caz cu substantivul determinat);

Clasificare:

– *apoziţie simplă*:

Câinele *Azorel* s-a apropiat de noi.
A sosit şi Roman, *deputatul*.
Vara trecută am vizitat satul Humuleşti.

– *apoziţia dezvoltată*:

Prietenul meu, *tânărul de lângă tine,* îţi va vorbi despre excursie.
„Era casa lui Dănilă, *starostele ciobanilor din partea locului*." (G. Galaction)

* Apoziţia dezvoltată *este analizabilă:*
starostele – atr. subst. apozitional;
ciobanilor – atr. subst. genitival;
din partea locului – atr. subst. prepoziţional

* După cum se poate observa şi în exemplele anterioare, există o apoziţie *neizolată* de restul comunicării (nedespărţită prin virgulă, linie de pauză etc.) şi o apoziţie *izolată* (despărţită de restul comunicării).

Atenţie la caz! Substantivul prin care se exprimă apoziţia *neizolată* este întotdeauna în cazul *nominativ,* pe când substantivul prin care se exprimă apoziţia *izolată* poate sta în *nominativ* sau *în acelaşi caz cu substantivul determinat:*

L-am întâlnit pe Ion, *pe patron.* (subst. în Ac.)

Scanned with OKEN Scanner

2.3.1. *Atributul adjectival*
Se exprimă prin:

a) *adjective propriu-zise* (la orice grad de comparaţie):

Am adus cărţile *cele noi*. (atr. adjectival exprimat prin adjectiv propriu-zis, însoţit de articolul demonstrativ/adjectival *cele*)

S-a dus la doctorul *cel mai bun*. (atr. adj., adjectiv la gradul superlativ de superioritate)

Marfa este de calitate *inferioară*. (atr. adj. exprimat prin adjectiv fără grade de comparaţie)

Asemenea faptă nu s-a mai văzut! (atr. adj. exprimat prin adjectiv invariabil)

b) *numeral* (cu valoare adjectivală):

Doi ochi văd mai bine decât unul. (atr. adj. exprimat prin numeral cardinal)

Al doilea băiat s-a întors de curând. (atr. adj. exprimat prin numeral ordinal)

A tăiat *câte trei* bucăţi de prăjitură. (atr. adj. exprimat prin numeral distributiv)

Amândoi părinţii sunt sănătoşi. (atr.adj. exprimat prin numeral colectiv)

Scanned with OKEN Scanner

c) *adjective pronominale* (posesiv, de întărire, demonstrativ, nehotărât, interogativ şi relativ): Gândul *meu* e bun.

meu – atr. adjectival exprimat prin adjectiv pronominal posesiv (genul, numărul şi cazul substantivului *gândul*, deci *cazul N.* şi nu genitiv, cum am fi tentaţi să credem, după formă)

Băiatul *acela* a întrebat *ce* castel e acesta.
(*acela* = adj. dem.; *ce* = adj. relativ)

„Mircea *însuşi* mână-n luptă vijelia-ngrozitoare…"
(M. Eminescu)
(adj. pron. de întărire)

Care carte a fost citită? (adj.interogativ)

Orice om poate greşi. (adj. nehotărât)

d) *verbe la participiu* sau la *gerunziu acordat*:

Din blocul acela *construit* de curând se vedeau bine coşurile *fumegânde* ale fabricilor.

2.3.2. *Atributul pronominal*

Atributele pronominale pot fi exprimate prin *pronume personale, reflexive, posesive, demonstrative, nehotărâte, negative, relative* şi *interogative:*

Tatăl *lui* este aviator.
(*lui* – atr. pron. exprimat prin pronume personal)

Scanned with OKEN Scanner

Lauda *de sine* nu miroase-a bine.
(*de sine* – atr. pron., pronume reflexiv)

Eram îngrijoraţi de întârzierea *alor mei*.
(*alor mei* – atr. pron., pronume posesiv)

Venirea *acestora* m-a liniştit.
(*acestora* – atr. pron., pronume demonstrativ)

Bucuria *unora* era şi bucuria *altora*.
(*unora, altora* – atr. pron., pronume nehotărâte)

Notele *nici unuia* dintre noi nu sunt sub opt.
(*nici unuia* – atr. pron., pronume negativ)

Părinţii *ai căror* copii învaţă bine sunt mulţumiţi.
(*ai căror* – atr. pron., pronume relativ)

A cui privire te-a înduioşat?
(*a cui?* – atr. pron., pronume interogativ).

Ca şi atributul substantival, cel pronominal poate fi exprimat prin pronume în cazurile *genitiv* (privirea *lui*) sau *acuzativ* (prietenia *dintre ei*). Ele pot fi precedate de articolele posesive (genitivale), când sunt în cazul genitiv, sau de o prepoziţie (locuţiune prepoziţională), când sunt în cazurile acuzativ sau genitiv:

„Care ţine-n *a lui* mână, mâna gingaşei mirese."
(Mihai Eminescu)

Mi-a trecut supărarea *împotriva lor*.
Buna înţelegere *cu ai mei* este evidentă.

Scanned with OKEN Scanner

Atributul pronominal *în dativ* se exprimă prin formele neaccentuate ale pronumelui personal (capu-*i*) sau reflexiv:

„Ochii-*şi* negri d-arunca / Peste câmpuri se uita."

* Acesta se mai numeşte şi *dativ posesiv*.

2.3.3. *Atributul verbal*

Este exprimat prin *verbe la moduri nepersonale:*

a) *infinitiv:*

Obişnuinţa de *a citi* îi era respectată.
(*de a citi* – atr. verbal exprimat prin verb la infinitiv, verb însoţit de prepoziţia simplă *de*)

b) *gerunziu (neacordat):*

„Haina-i *măturând* pământul" (G. Coşbuc)

c) *supin:*

Acesta este un lucru *de neînţeles*.

2.3.4. *Atributul adverbial*

Este exprimat prin *adverbe sau locuţiuni adverbiale*:

Mersul *pe jos* este foarte sănătos.
A mânca *devreme* este dificil.
Trezitul *dis-de-dimineaţă* mi-a făcut bine.

Scanned with OKEN Scanner

2.4. Complementul

Complementul este partea secundară de propoziţie care determină un verb, adjectiv, adverb sau o interjecţie cu valoare verbală.

Ex.:

Soarele **strălucea** *cu putere*. (verb)
El **şi-a adus aminte** *de mine*. (loc. verbală)
„...nouri negri **plini** *de geruri*" (adjectiv)
El era un om **în stare** *de orice*. (loc. adj.)
Îl trimitem *tocmai* **acum**. (adv.)
Hai *cu noi!* (interjecţie)

2.4.0. Complemente circumstanţiale:

a) *complementul circumstanţial de loc* (unde?, de unde?, până unde?, încotro?):

Noi venim *de la şcoală*. (prep.+ subst.)
Mergem *acolo*. (adv.)
La noi vremea e bună. (prep. + pron.)
Jur-împrejur s-a aşternut zăpada. (loc. adv.)

b) *complementul circumstanţial de mod* (cum?, în ce fel?, în ce mod?, cât?):

Ei merg *încet*. (adv.)
Se învaţă *pe de rost* poezia. (loc. adv.)
Ioana vine *alergând*. (vb. la gerunziu)
Gâsca mergea *lipa-lipa* pe malul apei. (interjecţie)
Era mare *ca ei*. (c.m. comparativ; prep. + pron.)

c) *complementul circumstanţial de timp* (când?, de când?, până când?, cât timp?):

A venit *într-o zi* de toamnă. (prep. + subst.)

Scanned with OKEN Scanner

Dându-şi sufletul, a şoptit... (vb. gerunziu)
Înainte de a pleca şi-a luat rămas bun.
(loc. prep. + vb.la inf.)
A sosit *acum.* (adv.)

d) *complementul circumstanţial de cauză* (din ce cauză?, din ce pricină?):

N-a venit *din cauza ploii.* (loc. prep. + subst.)
Moare *de foame.* (prep. + subst.)
Din pricina lui a scăpat trenul. (loc. prep. + pron.)

Notă:
Locuţiunile *din cauza, din pricina* sunt analizate uneori ele însele ca şi c. de cauză.

e) *complementul circumstanţial de scop* (cu ce scop?, în ce scop?):

Muncim *pentru copiii* noştri. (prep. + subst.)
Pentru aceasta te-am sunat. (prep. + pron. dem.)
Mergem la şcoală *pentru a învăţa.* (prep.+ vb.inf.)

Notă:
Locuţiunile *cu scopul, în scopul* sunt considerate uneori c.c. de scop, fiind urmate de o subordonată atributivă:

A venit *cu scopul* [să cerceteze zona].
subordonată atributivă

f) *complementul circumstanţial condiţional* (cu ce condiţie?):

În caz de ploaie, stăm acasă. (loc. prep. + subst.)
Neprezentându-vă la timp, pierdeţi tot. (vb. gerunziu)

Scanned with OKEN Scanner

Se vede că sunteţi bolnav, *altfel* aţi fi câştigat.
(adv.)

g) *c. circumstanţial concesiv* (în ciuda cărui fapt?):

Eram trist *cu tot timpul* frumos de afară.
„Şi ai *cu toate astea*-n faţă
De-a pururi ziua cea de azi." (M. Eminescu)

* Este vorba aici de un c.c. concesiv exprimat printr-o locuţiune adverbială cu valoare concesivă.

Notă:
Pentru alte tipuri de complemente circumstanţiale – a se vedea subcapitolul *Cazurile substantivului*.

2.4.1. **Complemente necircumstanţiale**

a) *complementul direct* (pe cine ?, ce ?); nu însă şi *pe ce ?*, întrebare la care răspunde c. indirect!):

Îl voi întreba *pe Ionel*.
pron. prep. + subst.

Pe cine ameninţă soldatul?
(prep. + pron.interogativ)

Să spui *adevărul* ! (subst.)
N-a văzut *nimic*. (pron. negativ)
A început a *râde*. (vb. la infinitiv)
Ea nu poate *mânca mere*.

* În acest ultim exemplu sunt *două* complemente directe: *mânca*, complement direct al verbului „poate", şi *mere*, complement direct al verbului la infinitiv „mânca", infinitiv fără particula „a".

Scanned with OKEN Scanner

Avea *de căutat* prin curte *ceva*.
vb. la supin pron. nehot.

El şi-a trăit *traiul*.

* În acest din urmă exemplu complementul direct se mai numeşte şi *intern* (complement direct exprimat printr-un substantiv care are aceeaşi rădăcină cu verbul sau face parte din aceeaşi sferă semantică cu acesta).

Observaţie:
A nu se confunda *complementul direct* cu *numele predicativ* sau cu *subiectul!*

El a devenit *cineva* (Np).
Îi era dragă *cartea* (Sb).

Aşadar, înainte de a spune că este *complement direct,* trebuie să verificăm dacă nu este cumva *subiect* (dacă în propoziţie există subiect) sau *nume predicativ* (dacă nu urmează sau precedă un verb copulativ)!

b) *complementul indirect* (cui ?, cu cine ?, cu ce ?, pe ce ?, despre cine?, despre ce ?, pentru cine ?, pentru ce ? etc.):

I-am dat *Ioanei* un stilou.
pron. subst.

S-a săturat *de aşteptat*. (vb. la supin)
Ar fi continuat *a se aproviziona* ilegal. (vb. inf.)

Observaţii:
– Există şi *complement indirect* în *genitiv* (cu prepoziţiile *contra, împotriva*), niciodată însă în dativ cu prepoziţie.
– Atenţie la folosirea întrebărilor *la cine ?, pe cine ?* (Pe

Scanned with OKEN Scanner

Ionel se aşezase un fluture.) care cer complement circumstanţial de loc, nu complement indirect.

c) *complementul de agent* (de către cine ?, de către ce ?)

Complementul de agent determină verbe la diateza pasivă sau participii verbale cu sens pasiv, *arătând de cine este săvârşită acţiunea* verbului de conjugat:

Grădina *a fost săpată* **de mine**.
vb. diateza pasivă — c. de agent

Poeziile sunt scrise *de Mihai Eminescu*.

Observaţii:

– Verbul auxiliar şi complementul de agent sunt *semne* ale diatezei pasive. Prezenţa complementului de agent pe lângă structuri verbale construite cu verbul *a fi* ne arată clar că nu e vorba de un predicat nominal, ci de *predicat verbal* exprimat prin verb la diateza pasivă.

– Uneori, complementul de agent poate fi *subînţeles:*

Vlad a muncit mult la exerciţiile pentru acasă. De curând tema a fost terminată. (*de către Vlad*, se subînţelege).

– A nu se confunda *complementul de agent* cu *complementul indirect:*

Pn — **c. ind.**
Sacii erau plini *de nuci*.

Plini nu este participiul trecut al verbului *a umple* – umplut, umplută, umpluţi, umplute – ci *adjectiv*!

– Nu există la diateza pasivă *participii multiple*:

Când ai venit, marfa *era ambalată* şi *încărcată* în vagoane.

Scanned with OKEN Scanner

* În acest caz este vorba de **două verbe diferite** – *a ambala* şi *a încărca* şi, ca urmare, *vor fi două predicate verbale.*

D. **Sintaxa frazei**

1. **Fraza** este o îmbinare de două sau mai multe propoziţii reunite prin înţeles. Fraza este o unitate sintactică de sine stătătoare. Numărul propoziţiilor unei fraze este dat *de numărul predicatelor* (ce trebuie să fie mai mare sau cel puţin egal cu doi).

Faptul că fraza este o unitate sintactică mai mare decât propoziţia nu înseamnă că lungimea şi complexitatea conţinutului exprimat într-o frază depăşesc pe cele ale unei propoziţii, în sensul că o propoziţie dezvoltată poate fi mai lungă decât o frază, uneori putând exprima un conţinut de idei mai complex. Ca urmare, deosebirile dintre propoziţie şi frază nu rezidă în lungime, în numărul de cuvinte sau în ideile exprimate, ci *în organizare*, *în structura* sa *sintactică*.

Fraza are o structură mai complexă, tocmai pentru că ea îmbină (uneşte) două sau mai multe propoziţii.

În ceea ce priveşte conţinutul, există numeroase situaţii în care acelaşi conţinut se poate exprima la fel de bine atât într-o propoziţie, cât şi într-o frază.

Ex.:

Aştept să răspundă.

Fraza exprimă acelaşi conţinut ca şi propoziţia:

Eu aştept răspunsul lui.

Mai mult chiar, analizat minuţios, conţinutul de idei exprimat prin propoziţia anterioară este mai clar, mai concret decât conţinutul de idei exprimat de frază.

Dacă propoziţia este alcătuită din *părţi de propoziţie* ca unităţi sintactice de bază, fraza – la rândul ei – este alcătuită din *propoziţii*.

Scanned with OKEN Scanner

2. **Felul propoziţiilor unei fraze:**

a) Propoziţii **principale** (independente) – au înţeles de sine stătător, *nu depind sintactic* de alte propoziţii.

Ex.:

Ionel a învăţat la istorie, iar *Ioana a citit o povestire.*

Atât propoziţia *Ionel a învăţat la istorie,* cât şi *Ioana a citit o povestire* au înţeles de sine stătător şi nu depind de alte propoziţii. Ele sunt *propoziţii principale.*

Notă:

Întrucât criteriul înţelesului de sine stătător în definirea propoziţiilor principale este relativ (şi de multe ori inoperant), vom înţelege prin propoziţii principale numai pe acelea *care nu depind gramatical* de alte propoziţii (care nu au şi nici nu presupun/subînţeleg *un element de legătură subordonator*).

b) Propoziţii **secundare/subordonate**

În fraza *Mihai nu ştie ce va face mâine.*, propoziţia nr. 2 (*ce va face mâine*) întregeşte înţelesul propoziţiei nr. 1 (*Mihai nu ştie*). Ea este *o propoziţie secundară.*

Din punct de vedere al *raporturilor sintactice* stabilite între cele două propoziţii ale frazei de mai sus, propoziţia nr. 2 **determină** verbul *nu ştie* din propoziţia 1 (*Ce nu ştie* Mihai? *ce va face mâine*), **se subordonează**, aşadar, propoziţiei nr.1. Ea este o *propoziţie subordonată.*

c) Propoziţii **regente**

Propoziţia nr.1 (*Mihai nu ştie*) nu determină nici o altă propoziţie, dimpotrivă, ea *este determinată* de către propoziţia nr. 2. Propoziţia nr. 1 are deci *o subordonată* (propoziţia nr. 2). Având **subordonată**, propoziţia nr.1 este o *propoziţie regentă.*

Aşadar, propoziţia care determină o altă propoziţie din frază poartă numele de *subordonată*, iar propoziţia *de care*

Scanned with OKEN Scanner

depinde (căreia îi este subordonată) una sau mai multe propoziţii se numeşte *regentă*.

Regenta poate fi atât propoziţie principală, cât şi propoziţie secundară (subordonată unei propoziţii, în timp ce de ea depinde o altă propoziţie secundară sau subordonată).

Ex.:

Ioana n-a ştiut ce s-a întâmplat când a lipsit ea de acasă.

Fraza de mai sus are trei predicate (*n-a ştiut, s-a întâmplat, a lipsit*). Ca urmare, ea este formată din trei propoziţii (în delimitarea lor ne ajută *elementele de legătură subordonatoare* **ce** şi **când**):

Ioana n-a ştiut (propoziţia nr.1)
ce s-a întâmplat (propoziţia nr.2)
când a lipsit ea de acasă (propoziţia nr.3).

Propoziţia nr. 1, nedepinzând de altă propoziţie şi nepresupunând element de legătură subordonator, este *propoziţie pincipală.*

Propoziţia nr. 2 *depinde de/determină sintactic* propoziţia nr. 1 (verbul *n-a ştiut*: Ce *n-a ştiut* Ioana? *ce s-a întâmplat*). Ea este o propoziţie *secundară* (subordonată propoziţiei nr. 1).

Propoziţia nr. 3 completează înţelesul propoziţiei nr. 2, *determinând* verbul *s-a întâmplat* din această propoziţie. Şi ea este o propoziţie *secundară* (subordonată propoziţiei nr. 2).

Schematic, raporturile dintre aceste propoziţii se pot reprezenta astfel:

1
↑
2
↑
3

Scanned with OKEN Scanner

În acest fel se observă mai uşor că propoziţia nr.1 nu depinde de altă propoziţie, de ea depinzând propoziţia nr.2 şi de aceasta din urmă depinzând propoziţia nr.3.

Aşadar: propoziţia nr.1 este *principală şi regentă;* propoziţia nr.2 este *subordonata* propoziţiei nr.1, ei subordonându-i-se propoziţia 3. Rezultă că propoziţia nr.2 este *subordonată* faţă de propoziţia nr.1 şi *regenta* propoziţiei nr.3.

Propoziţia nr.3 este *subordonată* faţă de propoziţia nr.2 (nu este şi regentă, pentru că de ea nu depinde altă propoziţie / ei nu i se subordonează nici o propoziţie).

Se poate observa că propoziţii *regente* sunt numai acele propoziţii (principale sau secundare) de care depind alte propoziţii.

Propoziţia regentă *nu trebuie confundată* deci *cu propoziţia principală*. Există propoziţii principale care nu sunt regente. Orice propoziţie regentă presupune o subordonată şi invers, orice subordonată presupune o regentă.

Respectând cele afirmate mai sus, schema frazei ar fi următoarea:

1 propoziţie *principală* şi *regentă*
↑
2 propoziţie *subordonată* şi *regentă*
↑
3 propoziţie *subordonată*

Desigur, modalităţile de discutare a unor astfel de exemple sunt multiple.

d) Propoziţii **incidente**

Sunt propoziţii *nelegate sintactic* de celelalte propoziţii din fraza în care apar şi arată atitudinea vorbitorului faţă de gândirea exprimată, aducând precizări suplimentare în legătură cu ceea ce pare vag exprimat.

Scanned with OKEN Scanner

Ex.:

Nouă, *ziseră invitaţii*, nu ne pasă de vreme.

Fiind rostite cu o intonaţie deosebită, aceste propoziţii *sunt izolate* de restul comunicării prin pauze redate grafic prin *virgule*, *linii de pauză* sau prin *paranteze*.

Ele constituie propoziţii de sine stătătoare. Scoase din contextul comunicării, pot forma singure altă comunicare, neincidentă.

Observaţii:

O frază poate fi alcătuită *numai din propoziţii principale*. Aceste propoziţii nu sunt şi regente (pentru că, toate fiind principale, în frază nu există propoziţii subordonate).

Ex.:

*/Coborâră în vale/,/îşi adăpostiră armele/*şi*/se întoarseră la locul stabilit/.*

De cele mai multe ori însă frazele sunt alcătuite atât din propoziţii principale, cât şi din propoziţii secundare (subordonate):

Ex.:

/Şi-a adus aminte/ [*ce au uitat în locul*] [*unde s-au oprit*] [*ca să bea apă*] şi */s-au întors imediat/.*

* Dreptele paralele (barele / /) marchează propoziţiile *principale*, iar parantezele drepte [ ], propoziţiile *secundare* (subordonate).

Nu există frază fără *cel puţin o propoziţie principală*. De aici observaţia că *nu există fraze formate numai din propoziţii subordonate*.

În frază *locul* propoziţiei (propoziţiilor) subordonate (secundare), ca şi al propoziţiilor principale, *nu este fix*. Propoziţia subordonată poate fi întâlnită:

Scanned with OKEN Scanner

– *înainte* de propoziţia al cărei sens îl întregeşte/pe care o determină: *Cine se scoală de dimineaţă* departe ajunge.

– *după* propoziţia regentă: Ajunge departe *cine se scoală de dimineaţă*.

– *între părţile constitutive* ale propoziţiei regente: Elevul *care învaţă temeinic* va reuşi la examen. (În acest caz vorbim de o subordonată *intercalată*, propoziţia principală şi regentă fiind *Elevul va reuşi la examen*).

Propoziţia subordonată *corespunde unei părţi de propoziţie* din regentă. În exemplul de mai sus (*Elevul care învaţă temeinic va reuşi la examen.*) propoziţia subordnată *care învaţă temeinic* îndeplineşte funcţia sintactică de *atribut* pe lângă substantivul *elevul* din propoziţia regentă. De aceea propoziţia subordonată se poate înlocui cu partea de propoziţie corespunzătoare, cu *un atribut:*

Elevul *silitor* va reuşi al examen.

Acest procedeu de înlocuire a unei subordonate cu partea de propoziţie corespunzătoare poartă numele de *contragere*.

Contragerea propoziţiilor subordonate se realizează în primul rând prin modificări asupra predicatului şi a elementului introductiv, de relaţie (pentru informaţii suplimentare a se vedea subcapitolul **Corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie – contragerea şi expansiunea**).

Subordonatele depind, de cele mai multe ori, de *verbul predicat*:

Nu vedea *ce se întâmplă*. (Ce *nu vedea*?)

Cuvântul determinat de propoziţia subordonată se numeşte *termen regent*. În exemplul de mai sus termenul regent este verbul *nu vedea*.

Propoziţia regentă (fie că este principală sau nu) este

Scanned with OKEN Scanner

uneori insuficientă pentru a realiza o comunicare, impunând completarea prin subordonata ei. În această situaţie se găsesc în primul rând regentele propoziţiilor subiective şi predicative.

Ex.:

Se spune că va ploua curând.
Trebuie să mergi urgent acasă.
Mihai a devenit ce şi-a dorit încă din copilărie.
Ioana e cum o ştii.
Andrei a ajuns să scrie poezii.

Din categoria propoziţiilor insuficiente din punct de vedere lexical fac parte şi propoziţiile cu predicatul exprimat prin verbe de declaraţie (*a spune, a zice, a întreba etc.*). Comunicarea introdusă de asemenea verbe *poate constitui o propoziţie subordonată numai dacă e redată în vorbire indirectă:*

Mi-a spus *să-i aduc mingea*. (prop. subordonată)
L-am întrebat *unde a fost*. (prop. subordonată)

Comunicarea introdusă de aceste verbe constituie însă *o propoziţie principală dacă e redată în vorbire directă*:

Mi-a spus: *„Adu-mi cartea !“* (prop. principală)
L-am întrebat: – *Unde ai fost ?* (prop. principală)

3. **Raporturile dintre propoziţiile unei fraze**

3.1. *Coordonarea* – este un raport sintactic ce se stabileşte (în cadrul frazei) între două sau mai multe propoziţii *care stau pe acelaşi plan* (nu depind gramatical una de alta, iar ca înţeles ele sunt interdependente prin legătura făcută de vorbitor între acţiunile lor), *fie propoziţii principale între ele, fie propoziţii subordonate între ele,* cu condiţia ca acestea să determine acelaşi element regent.

Scanned with OKEN Scanner

Ex.:

1 2

/Puiul zbură înalt/ şi */coti spre luminiş/*.

şi

1 ——————— 2 *propoziţii*

cop. *principale*

c o o r d o n a t e

copulativ

/Nu ştia/ [*ce s-a întâmplat*] şi [*ce se va mai întâmpla în continuare*].

1 prop. principală şi regentă

/ \

ce ce

/ şi \

2----------3 prop. subordonate coordonate

cop. copulativ

Observaţii:

Definiţia dată raportului de coordonare în frază de către autorii manualului de limba română, clasa a VI-a: „Între două sau mai multe propoziţii de acelaşi fel se stabileşte un raport (relaţie) sintactic(ă) de coordonare "*este amendabilă*, în sensul că *pot exista în frază propoziţii de acelaşi fel şi să nu fie coordonate* (cu deosebire propoziţii subordonate, dacă ele nu depind de acelaşi element regent).

Pe de altă parte, dacă termenul regent este repetat, subordonatele, deşi sunt de acelaşi fel, nu mai sunt coordonate.
Ex.:

Ileana nu era dintre acelea *care ştiau multe*, ci dintre acelea *care ar fi vrut* să ştie.

Scanned with OKEN Scanner

În principiu, *propoziţiile coordonate sunt de acelaşi fel*. Se poate întâmpla însă ca *două propoziţii diferite să fie coordonate între ele*, dacă se subordonează aceluiaşi element regent.

Ex.:

1

„/Acum degrabă să-mi aduci pe fata împăratului Roş /, [de

2 **3**

unde *ştii*] şi [cum ştii tu]". (I. Creangă)

1 principală şi regentă

/ \

/ şi \

subordonată **2** ------**3** subordonată

circ. de loc cop. circ. de mod

În planul coordonării pot apărea *întrepătrunderi între propoziţie şi frază*, în sensul că *o parte de propoziţie se poate coordona cu propoziţia subordonată de acelaşi fel* (subiectul cu subiectiva, spre exemplu): Iar *Maria* şi *cine a reuşit la examen* au plecat la mare.

3.1.0. **Mijloacele de exprimare a raporturilor de coordonare în frază**

a) *Joncţiunea* (coordonarea cu ajutorul elementelor de legătură coordonatoare)

Conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale coordonatoare:

- copulative : *şi*, *nici*, *precum şi*;
- adversative: *dar*, *iar*, *însă*, *ci*;
- disjunctive: *fie*, *sau*, *ori*, *sau ... sau*, *ori... ori*;
- conclusive: *deci*, *aşadar*, *prin urmare*.

Scanned with OKEN Scanner

b) *Juxtapunerea* (*alăturarea*) – marcată, de obicei, prin *virgulă* (mai rar, prin *punct şi virgulă*):

/Ochi cu grijă/,/trase două focuri/,/urmări apoi prada/.

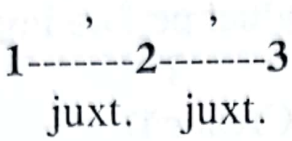

/Nu ştia/ [*dacă a venit sora ei*],[*dacă o mai găseşte acasă*].

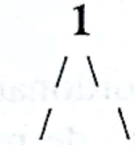

propoziţie principală

subordonate completive directe coordonate prin juxtapunere (alăturare)

Observaţie:

– Dacă o frază este alcătuită numai prin coordonare, toate propoziţiile din frază sunt principale.

3.1.1. **Trăsături ale elementelor de legătură coordonatoare**:

– funcţionează atât în propoziţie, cât şi în frază;

– nu intră în structura propoziţiilor pe care le leagă (deoarece aparţin în egală măsură ambelor propoziţii);

– nu au funcţie sintactică.

Observaţii:

– Dacă o frază începe cu *şi*, *iar*, *dar*, acestea nu au rol gramatical în cadrul ei, ci *leagă fraze între ele ori au rol stilistic*.

Scanned with OKEN Scanner

– *Şi* accentuat poate fi *adverb* (nu conjuncţie):

Ba au mai **şi** distrus totul săpând iar o groapă mare.

iar – este şi el în acest exemplu adverb (*din nou* au săpat o groapă mare)

3.2. **Subordonarea**

Subordonarea este raportul sintactic stabilit între două sau mai multe propoziţii, dintre care unele le *determină gramatical* pe celelalte. Propoziţiile determinate se numesc *regente*, iar cele care le determină pe acestea se numesc subordonate.

Ex.:

1 **2**

/A întrebat/ [*unde este tatăl lui*].

Propoziţia nr. **1** este *regenta* propoziţiei nr. **2**, iar propoziţia nr. **2** este *subordonata* propoziţiei nr. **1**.

Observaţie:

O frază, dacă este alcătuită numai prin subordonare; are o singură propoziţie principală, celelalte sunt subordonate.

3.2.0. **Mijloace de exprimare a raportului sintactic de subordonare în frază**

a) *Joncţiunea* (subordonarea cu ajutorul elementelor de legătură subordonatoare)

Elemente de legătură subordonatoare în frază:

a1. conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale subordonatoare: *că*, *să*, *ca să*, *de* (atunci când are înţelesul de *dacă* sau de

Scanned with OKEN Scanner

încât), *deşi*, *dacă*, *deoarece*, *fiindcă*, *întrucât*, *în timp ce*, *fără să*, *din cauză că*, *chiar dacă*, *măcar să*, *în loc să*, *cu toate că* etc.

Observaţii:

Sunt trei situaţii în care **să** nu este element de legătură subordonator:

– *când intră în structura unui conjunctiv cu valoare imperativă*:

Nu e rău, dar *să nu uităm* că nu e suficient.

– *când intră în structura unei forme populare de exprimare a viitorului*:

Ştiu că *o să vină* Ionel. (*o să vină* = va veni)

– *când subordonarea s-a făcut prin alt element de legătură subordonator*:

A întrebat *ce* să facă. (Elementul de legătură subordonator este *ce* – pronume relativ.)

a2. pronume (adjective pronominale) relative: *care*, *cine*, *ce*, *câţi*, *câte* (precedate sau nu de prepoziţii) şi compusele nehotărâte ale acestora cu „ori“: *oricare*, *oricine*, *orice*, *oricâţi*, *oricâte*:

Am văzut *cine* a venit la voi.
A rămas în şcoală elevul *care* nu şi-a scris tema.
Vorbeşte *ce* vrea.
Nu spune *câţi* au fugit prin clasă.
Nu ştie *câte* creioane îi lipsesc din penar.

Observaţie:

Câte este în exemplul de mai sus *adj. pron. relativ*.

Scanned with OKEN Scanner

a3. adverbe relative (precedate sau nu de prepoziţii) şi compusele nehotărâte ale acestora cu „ori“: *unde*, *când*, *cum*, *cât*, *încotro*, *oriunde*, *oricând*, *oricum*, *oricât*, *oriîncotro*:

A citit *cât* a vrut.
A mers *cum* a putut.
A fugit *unde* a văzut cu ochii.
A întrebat *cât* să citească din roman.
Va fi pregătit *oriîncotro* s-ar duce.

b) *Juxtapunerea*

Mai rar, subordonarea (în lipsa elementului subordonator, omis) se realizează prin juxtapunere (mai ales în proverbe):

Ai carte, ai parte.
(*Dacă* ai carte, ai parte.)

3.2.1. **Trăsături ale elementelor de legătură subordonatoare în frază**

– Conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale subordonatoare *funcţionează numai în frază*;

– Ele *intră în structura propoziţiei subordonate* (*să*, spre exemplu, nu poate fi desprins de verb, fiind *semn* al modului conjunctiv);

– *Nu au funcţie sintactică în propoziţia subordonată pe care o introduc*.

* Pronumele şi adverbele relative şi compusele lor nehotărâte cu „ori“*au dublu rol în frază*:

a) de *element de legătură subordonator*;

b) de *pronume* (*adjectiv pronominal*) sau de *adverbe*, cu categoriile gramaticale specifice şi cu *funcţie sintactică* în propoziţiile subordonate pe care le introduc.

Scanned with OKEN Scanner

Ex.: 1 2
/A întrebat/ [*cine* va veni la ei].

cine – *element de legătură subordonator în frază*;
– *pronume relativ*, gen-, nr. singular, cazul N., funcţie sintactică de *subiect* în propoziţia subordonată nr. **2**.

1 2
/Nu şi-a amintit/ [*care* băiat era plecat].

care – *element de legătură subordonator în frază*;
– *adjectiv pronominal relativ*, gen masculin, nr. singular, caz N., funcţie sintactică de *atribut adjectival* în propoziţia subordonată nr. **2**.

1 2
/A venit iarăşi/ [*unde* eram noi].

unde – *element de legătură subordonator în frază*;
– *adverb de loc*, funcţie sintactică de *c.c. de loc* în propoziţia subordonată nr. **2**.

E. Algoritmii analizei sintactice a frazei

Prin *algoritm* se înţelege, de obicei, un ansamblu de simboluri folosite în ştiinţă, permiţând găsirea (prin calcule) a unor rezultate.

În acest caz prin algoritmi înţelegem *etapele şi procedeele analizei sintactice a frazei în succesiunea lor*.

Algoritmii analizei sintactice a frazei sunt următorii:

Scanned with OKEN Scanner

1. *citirea atentă a frazei*;
2. *identificarea şi numerotarea predicatelor*;
3. *identificarea şi marcarea elementelor de legătură*;
4. *delimitarea propoziţiilor* (*împărţirea frazei în propoziţii*);
5. *stabilirea felului propoziţiilor*;
6. *alcătuirea schemei* (dacă se cere).

În aplicarea acestor algoritmi (la fel de importanţi în analiza sintactică a unei fraze precum formulele în rezolvarea unor exerciţii şi probleme la matematică) trebuie să ţinem seamă de următoarele:

a) *Citirea atentă a frazei* este necesară, chiar dacă analiza sintactică a frazei nu se confundă cu analiza semantică a elementelor ei. Deşi felul propoziţiilor într-o frază nu depinde de înţelesul lor, ci de relaţia gramaticală, de raportul pe care acestea îl stabilesc între ele, citirea atentă a frazei ne poate ajuta să o înţelegem mai bine, să sesizăm eventualele propoziţii intercalate sau omisiuni ale unor predicate, cuvinte de legătură etc.

b) În analiza frazei *predicatele se subliniază cu o linie*. Ele se numerotează în ordinea succesiunii lor în frază.

c) O atenţie deosebită trebuie acordată *predicatelor subînţelese* sau *omise* din frază. Acestea pot fi atât predicate verbale, cât şi predicate nominale (verbe copulative, cu deosebire).

Ex.:

1 (2)

„Atunci iepurele *sare* şi dracul după el". (I. Creangă)

Predicatul numărul 2 se subînţelege, având în vedere predicatul propoziţiei nr.1 (şi dracul *sare* după el).

De asemenea în cazul a două predicate coordonate, exprimate prin verbe la forme compuse, auxiliarul poate să nu fie repetat pentru al doilea predicat.

Scanned with OKEN Scanner

Ex.:

Am mâncat şi *băut* tot ce ni s-a dat. (*am* băut tot ce ni s-a dat; se subînţelege auxiliarul *am*).

d) Poate fi omis şi *verbul de declaraţie* în vorbirea directă sau indirectă.

Ex.:

" – Ai visat, Bocuţo ...
Şi ea tot încet şi şiret:
– Când ne-om mărita ..."

Se subînţelege verbul-predicat din propoziţia subliniată (Şi ea *răspunse/zise* tot încet şi şiret:).

e) În alte situaţii lipseşte *verbul copulativ*.

Ex.:

Bunicul zicea mereu că vorba multă, *sărăcia* omului.
(că vorba multă **e** sărăcia omului)

f) Se vor sublinia şi numerota şi verbele copulative ce nu au nume predicative exprimate în propoziţia dată, ele constituind un indiciu sigur al prezenţei în frază (de obicei următoarea propoziţie) a unei subordonate predicative.

Ex.:

1 2
Întrebarea *e* [dacă *vei reuşi* la examen].
subordonată predicativă

g) Elementele de legătură coordonatoare se pun între bare verticale (drepte paralele).

Ex.:

1 2
Elevul învaţă /*şi*/ scrie.

Scanned with OKEN Scanner

h) Elementele de legătură subordonatoare se încercuiesc, în faţa lor deschizându-se o paranteză dreaptă (Parantezele se închid când are loc delimitarea propoziţiilor).

Ex.:

1 2 3

A venit la noi [*să* întrebe [*ce* facem astăzi.

Observaţii:

– De obicei, o subordonată *începe cu elementul de legătură subordonator*.

Ex.:

1 2

Nu-şi aminteşte [*ce* s-a întâmplat].

– Numărul *maxim* al elementelor de legătură subordonatoare dintr-o frază *este egal cu numărul predicatelor minus 1*, deoarece nu poate exista frază fără cel puţin o propoziţie principală (care constituie nucleul frazei). Aşadar, atenţie la verificarea acestui număr!

– Dacă avem mai multe elemente de legătură subordonatoare sau atâtea câte predicate sunt, înseamnă fie că n-am identificat bine predicatele, fie că n-am identificat bine elementele de legătură subordonatoare (A se vedea cazurile când *să* nu este element de legătură subordonator!).

i) Pot exista şi elemente de legătură subordonatoare *subînţelese* sau *omise*:

Bine faci, bine găseşti. (*Dacă* faci bine, bine găseşti.)

Ştia *ce* gândeşte şi scrie. (şi *ce* scrie)

j) Delimitarea propoziţiilor se face prin închiderea parantezelor drepte, de la sfârşitul frazei către început, având grijă ca în fiecare propoziţie să fie un singur predicat (exprimat sau subînţeles). Se va urmări de asemenea delimitarea corectă a

Scanned with OKEN Scanner

propoziţiilor intercalate (unde e cazul).

k) După ce s-au închis parantezele drepte, ceea ce a rămas va fi pus între bare (drepte paralele). Se va avea grijă ca nu cumva, din greşeală, să fie cuprinse mai multe predicate între două bare (într-o propoziţie).

Notă:

Delimitarea cu **paranteze drepte** şi **bare** ni se pare profitabilă şi pentru a ajuta elevii în algoritmizarea analizei sintactice a frazei, în sensul de a şti că *întotdeauna* propoziţiile aflate între paranteze drepte sunt subordonate, iar cele între drepte paralele sunt principale.

Înţelegem prin *principală* acea propoziţie din frază care *nu are* şi nu presupune *element de legătură subordonator*.

l) În delimitarea propoziţiilor, de un real folos (în stabilirea sfârşitului unei propoziţii) pot fi *semnele de punctuaţie*, îndeosebi *virgula*. Aceasta mai ales în depistarea şi analiza corectă a construcţiilor incidente.

Ex.:

Ridicolul ucide, *s-a spus*, dar ucide pe acei...

* Observaţi rolul virgulei în izolarea propoziţiei incidente (*s-a spus*)!

m) De obicei o subordonată începe cu elementul de legătură subordonator şi se încheie înaintea următorului element de legătură, dacă până acolo nu există un al doilea predicat.

Ex.:

/Ştie/ [*că* vine] [*când* termină lucrul] [*pe care* l-a început bine], [*deşi* acum e în întârziere].

Scanned with OKEN Scanner

* Observaţi că în această frază virgula nu are rol gramatical (propoziţia *deşi acum e în întârziere* este subordonată concesivă, tip de subordonată ce se desparte întotdeauna prin virgulă de regenta ei)!

Virgula are *rol gramatical* numai atunci când este vorba de coordonare prin juxtapunere, caz în care virgula ţine locul unui element de legătură coordonator.

Ex.:

S-au apropiat de ei, au căutat o soluţie optimă...

În exemple de acest fel virgula poate fi înlocuită cu *şi*:

S-au apropiat de ei **şi** au căutat o soluţie optimă...

Observaţi, de asemenea, că ultima paranteză dreaptă *s-a închis înaintea punctului*, semn de punctuaţie ce marchează sfârşitul acestei fraze!

n) În stabilirea felului propoziţiilor subordonate trebuie ţinut cont cu necesitate de *termenul regent* al subordonatei şi, uneori, *de elementul de legătură subordonator* (şi chiar de predicatul subordonatei).

În „triunghiul“acestor termeni (cuvinte) se înscriu şi întrebările puse pentru aflarea felului subordonatei. Elementele de legătură subordonatoare ne pot arăta (sugera) uneori cuvântul cu ajutorul căruia găsim întrebarea potrivită, pentru a obţine cu ea (prin ea) răspunsul corect. Astfel: **întrebăm** *termenul regent* şi **răspundem** cu *predicatul subordonatei*, precedat de *cuvântul de legătură*.

Ex.:

1 2

/Am citit *cartea*/ [*pe care* am cumpărat-o ieri].

Cele trei *cuvinte-cheie* ale acestei fraze (formate din două propoziţii) sunt:

Scanned with OKEN Scanner

cartea – *termenul regent* al propoziţiei subordonate nr.2;
pe care – *elementul de legătură subordonator*;
am cumpărat – *predicatul* propoziţiei subordonate.

Întrebăm deci: Pe care *carte* am citit-o/Ce *carte* am citit?
Răspundem: *pe care am cumpărat*-o ieri.

Observaţie:

Oportunitatea folosirii întrebărilor în aflarea (precizarea) felului subordonatelor într-o frază *este discutabilă*. Sunt alte elemente caracteristice, în primul rând *termenul regent*, apoi dacă regenta are un predicat incomplet (numai un *verb copulativ)*, dacă regenta nu are *subiect etc.* ce ne pot ajuta în mod cert în acest sens. Totuşi, elevii folosesc încă întrebările pentru a-şi orienta gândirea gramaticală.

Corelate cu *termenul regent* şi cu urmărirea câtorva *cerinţe esenţiale* (analiza predicatului regentei, verificarea subiectului ei, dacă e cazul, contragerea subordonatei pentru a înlătura eventualele dubii), întrebările pot fi şi ele folositoare (deşi nu vom „întreba“niciodată un verb copulativ pentru a răspunde cu o subordonată predicativă ! De altfel, verbul copulativ nici nu este un termen regent pentru subordonata predicativă).

o) În legătură cu *folosirea elementelor de legătură subordonatoare ca termeni specifici în indicarea felului unor subordonate* se cuvine precizat că ele pot fi cu adevărat utile doar în analiza propoziţiilor subordonate circumstanţiale, în sensul că *există câteva elemente de legătură specifice* anumitor subordonate (specializate sintactic în introducerea anumitor subordonate):

– *până ce, până să* – pentru subordonatele temporale;
– *căci, deoarece, fiindcă, întrucât* – pentru subordonatele cauzale;
– *cu toate că, chiar dacă, chiar de, deşi, măcar să, măcar*

Scanned with OKEN Scanner

că – pentru subordonatele concesive;
– *încât* – pentru subordonatele consecutive.

Rolul celorlalte elemente de legătură subordonatoare în „sugerarea" felului subordonatei trebuie interpretat în interiorul fiecărei fraze.

p) Ceea ce *trebuie să primeze* în etapa a cincea a utilizării algoritmilor analizei sintactice a frazei (fiind vorba de *precizarea felului subordonatei*) este *concentrarea atenţiei pe termenul regent* al propoziţiei subordonate analizate. Rolul acestuia este foarte mare (ca şi în propoziţie, de altfel).

q) Dacă termenul regent al unei subordonate este *un substantiv* sau *pronume, numeral (cu valoare substantivală)*, subordonata va fi, cu siguranţă, *o atributivă*.

Ex.:

ATR

/Îţi trimit *stiloul*/ [pe care mi l-ai cerut].

r) Dacă termenul regent al unei subordonate este *un verb* (la mod personal sau nepersonal), *un adverb* (locuţiune adverbială), *un adjectiv* (locuţiune adjectivală) sau *interjecţie* cu valoare verbală (predicativă), subordonata va fi *completivă* (cu valoare circumstanţială sau necircumstanţială):

CD

/N-a putut *spune*/ [ce s-a întâmplat].

vb.

CI

/Erau *mândri*/ [de ce nici nu gândeşti].

adj.

CT

/Ţi l-a trimis *acum*/ [când nu mai ai nevoie].

adv.

Scanned with OKEN Scanner

CI

/*Hai*/ [cu cine vrei!]

interjecţie

s) Dacă în propoziţia regentă există *doar verb copulativ* (numele predicativ nefiind exprimat şi nici subînţeles), subordonata va fi *predicativă*, indiferent de cuvântul de legătură subordonator ce urmează verbului copulativ.

Ex.:

care vine. (*acela*)
cum îl ştii. (*bun*)
Dănut **este** *cât* îl vezi. (*mare*)
oricine doriţi d-voastră. (*oricine*)

Notă:

În paranteza ( ) am menţionat *numele predicativ* posibil, care ar corespunde subordonatei predicative date ca exemplu, *dacă aceasta ar fi contrasă* (transformată în partea de propoziţie corespunzătoare).

ş) Dacă propoziţia regentă *nu are subiect* exprimat, inclus ori subînţeles, *subordonata este subiectivă*, indiferent de cuvântul de legătură ce o introduce.

Ex.:

SB

/Nu se ştie/[*când* va ploua].

SB

/Astăzi a vorbit/ [*cine* trebuie].

SB

/Trebuie/ [*să* vină Mihai].

SB

/E bine/ [*că* nu s-au accidentat grav].

Scanned with OKEN Scanner

SB
/E sigur/ [*ce* ţi-am spus].

Observaţie:

Cele afirmate anterior apar cu claritate şi în analiza sintactică a frazei cuprinse în următoarele versuri eminesciene:

„Şi dacă ramuri bat în geam
Şi se cutremur plopii,
E ca în minte să te am
Şi-ncet să te apropii."

O analiză superficială ar clasifica propoziţiile subordonate nr.1 [*dacă ramuri bat în geam*] şi nr.2 [(*dacă*) *se cutremur plopii*] ca şi **condiţionale** pe lângă propoziţia nr.3 /*e*/ – principală şi regentă, iar propoziţiile nr.4 şi 5 [*ca în minte să te am*],[*-ncet să te apropii*] ca şi **subiective**.

Analiza verbului propoziţiei regente ne arată că acesta este *copulativ* (nici nu putem spune *Există/se află ca în minte să te am*). Rezultă că, indiferent de elementele de legătură, propoziţiile nr.4 şi 5 (coordonate copulativ) vor fi *predicative*.

Dacă observăm că propoziţia principală şi regentă *nu are subiect* (nici exprimat, nici subînţeles) şi analizăm subordonatele nr.1 şi 2, ne putem da seama că acestea sunt *subiective* şi *nu condiţionale*.

O posibilă contragere (pentru *verificarea* analizei corecte a felului subordonatelor) ar da următorul text (următoarea *propoziţie*):

Bătaia ramurilor în geam şi *cutremurul* plopilor e (este, înseamnă) *aducere-aminte* şi *apropiere* de tine.

t) Dacă predicatul propoziţiei regente este exprimat printr-un verb intranzitiv sau la diateza reflexivă, subordonata nu poate fi completivă directă (chiar dacă „răspunde" la întrebările *pe cine ?, ce?*)

Scanned with OKEN Scanner

Ex.:

SB

/De pe tabla magnetică *aluneca* / [orice semn era prins].

CI

/El *se gândeşte* / [ce să facă].

ţ) Pe de altă parte, sunt situaţii când (cel puţin aparent) atât predicatul regentei, cât şi predicatul subordonatei nu au nici un rol în definirea felului subordonatei.

Ex.:

Merg când *vreau*.
Merg unde *vreau*.
Merg cum *vreau*.
Merg dacă *vreau*.

Observaţi că atât în regentă, cât şi în subordonată s-au folosit aceleaşi forme verbale şi, totuşi, *subordonatele sunt total diferite*.

Concluzia e uşor de precizat: în aceste exemple rolul hotărâtor în definirea felului subordonatelor îl au *elementele de legătură subordonatoare*.

Se pune întrebarea de ce ? Să ne reamintim *cuvintele-cheie* în analiza unei fraze: *termenul regent, elementul de legătură subordonator, predicatul subordonatei*. Să le analizăm pe rând, cu aplicabilitate pe exemplele de mai sus:

– *Termenul regent* – pentru toate exemplele (subordonatele) este verbul *merg* (verb personal, predicativ). Ca atare, nu pune probleme, nu are regim (nu cere o predicativă);

– *Predicatul subordonatei* este în fiecare exemplu verbul *vreau* (verb personal, predicativ). Nici acesta nu pune probleme;

– În fiecare exemplu *propoziţia regentă are subiect* (inclus în desinenţa verbului). Ca urmare, nici aici nu sunt probleme (în

Scanned with OKEN Scanner

sensul că nu cere cu necesitate o subiectivă).

Singurul element care *poate influenţa* în aceste exemple felul subordonatei este deci *elementul de legătură subordonator*.

F. Corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie (contragerea şi expansiunea)

După cum ilustrează convingător şi cu suficiente exemple şi manualele de limba română pentru clasele gimnaziale, *oricare dintre părţile propoziţiei* (cu excepţia predicatului verbal şi a verbului copulativ) *poate fi transformată într-o propoziţie subordonată echivalentă* (sintactic).

Acest procedeu de transformare a unei părţi de propoziţie în subordonate corespunzătoare poartă numele de *expansiune*.

Fenomenul redă *corespondenţa* dintre partea de propoziţie şi subordonata echivalentă ei. De fapt, pe exerciţii de acest tip se bazează structura teoretică şi exemplele de la toate subordonatele cuprinse şi definite de manual.

Ex.:

Sb
Harnicul departe ajunge.

SB
Cine se trezeşte de dimineaţă departe ajunge.

harnicul = *Cine se trezeşte de dimineaţă* (echivalente ca funcţie sintactică)

atr.
Locul **naşterii** nu-i era cunoscut.

ATR
Locul *unde s-a născut* nu-i era cunoscut.

Scanned with OKEN Scanner

naşterii = *unde s-a născut* (*atribut*, respectiv *atributivă*)

Observaţi că **expansiunea** este în fapt o dezvoltare prin predicativitate (prin integrarea unui predicat) a unei părţi de propoziţie în subordonata corespunzătoare.

Fenomenul (procedeul) invers, de transformare a unei subordonate în partea de propoziţie corespunzătoare se numeşte **contragere**.

Contragerea se realizează în primul rând *prin modificări asupra predicatului subordonatei* (verbul la un mod personal poate fi menţinut sub o formă a unui mod nepersonal, fie sub forma unor derivate, sau se poate elimina total elementul verbal, mai ales în cazul verbului copulativ) şi asupra *elementului de legătură subordonator* (pronumele şi adverbele relative dispar, conjuncţiile sunt înlocuite cu prepoziţii, locuţiunile conjuncţionale, cu locuţiuni prepoziţionale).

Acestea pot determina şi unele modificări în construcţia sintactică (în locul adverbului *nu* putând apărea prefixul *ne-* etc.).

Ex.:

Dacă *nu*-l găseşte pe vinovat, va pleca mâine.
Negăsindu-l pe vinovat, va pleca mâine.

Alte exemple:

CI
S-a mirat *că a îndrăznit atât*.

c.ind.
S-a mirat **de îndrăzneala** lui.

că a îndrăznit atât = **de îndrăzneala**

CS
Andrei s-a dus în pădure *ca să culeagă fragi*.

Scanned with OKEN Scanner

c.cs.

Andrei s-a dus în pădure **după fragi**.

ca să culeagă fragi = **după fragi**

Se observă că, aşa cum precizează şi **Gramatica limbii române**, Editura Academiei, ediţia a II-a, vol. II, paragraful 419: „Între propoziţie şi frază nu există deosebiri esenţiale... *raporturile dintre propoziţiile care alcătuiesc o frază sunt aceleaşi cu raporturile dintre părţile unei propoziţii*". **(s.n.)**

Pe de altă parte, înţelegem mai uşor legătura strânsă dintre propoziţie şi frază dacă ţinem cont că orice parte de propoziţie (cu excepţiile enunţate mai sus) poate fi exprimată prin:

– un singur cuvânt:

atr.

Ape *repezi* curg la vale.

– printr-un şir de cuvinte de acelaşi fel:

atr. atr.

Ape *repezi* şi *limpezi* curg la vale.

– printr-un grup de cuvinte deosebite:

atr.

Ape *extrem de repezi* curg vijelios la vale.

– printr-o propoziţie întreagă:

ATR

Ape *care sunt repezi* curg la vale.

Pentru **contragere** (ca şi pentru **expansiune**, de altfel) condiţia principală constă în *respectarea echivalenţei sintactice* şi

Scanned with OKEN Scanner

a înţelesului frazei (propoziţiei) de la care s-a pornit.

Propoziţiile transformate în părţi de propoziţie trebuie să-şi schimbe predicatul, trecând verbul la gerunziu, la infinitiv, la participiu sau la supin.

Alteori, întreaga propoziţie subordonată este redusă la un singur cuvânt (grup de cuvinte) având acelaşi înţeles şi aceeaşi funcţie sintactică pe care a avut-o propoziţia subordonată.

Ex.:

SB
Să se ridice *cine este harnic*.

Sb
Să se ridice *cel harnic*.

PR
Învălmăşeala era *cât se poate de mare*.

Np
Învălmăşeala era *foarte mare*.

ATR
Te caută un om *pe care nu-l cunosc*.

atr.
Te caută un om *necunoscut*.

ATR
El a fost ultimul *care a plecat*.

atr.
El a fost ultimul *plecat*.

CD
Văzuse bine *ce se întâmplase*.

Scanned with OKEN Scanner

c.d.
Văzuse bine *cele întâmplate*.

CD
Dorea *ca mama lui să-l ierte*.

c.d.
Dorea *iertare* de la mama lui.

CI
Se gândeau *că pierduseră cheile*.

c.ind.
Se gândeau *la pierderea* cheilor.

Se observă că, privite (analizate) *de sus în jos,* aceste exemple definesc (discută practic) *contragerea* (în sensul că primul exemplu e întotdeauna o frază, iar cel de-al doilea este o propoziţie în care una din părţi reprezintă transformarea propoziţiei subordonate din fraza de deasupra în partea de propoziţie corespunzătoare (echivalentă sintactic).

Analizate (privite) de *jos în sus*, aceste exemple discută (exemplifică), **expansiunea** (transformarea unei părţi de propoziţie în propoziţie subordonată cu aceeaşi funcţie sintactică).

SB
Ce-a fost verde s-a uscat.
↓
contragere
↓
Sb
Vegetaţia s-a uscat.

SB
Ce-a fost verde s-a uscat.
↑
expansiune
↑
Sb
Vegetaţia s-a uscat.

Scanned with OKEN Scanner

Observaţii:

– Nu întotdeauna prin expansiune sau contragere se păstrează echivalenţa semantică:

PR

Viaţa nu era *cum şi-o închipuise el.*

Viaţa nu era
– *frumoasă.*
– *plictisitoare.*
– *veselă.*
– *uşoară.*
– *grea.*
– *liniştită.*
– *agitată.*
– *etc.*

Pe care din aceste adjective cu rol de *Np* trebuie să îl preferăm? E greu de spus! În acest caz important e *să se păstreze echivalenţa funcţiilor sintactice.*

În analiza sintactică această echivalenţă este obligatorie, deşi ideal ar fi ca la orice contragere sau expansiune să se respecte întru totul şi înţelesul frazei sau al propoziţiei de la care s-a pornit.

Ex.:

ATR

Se vedeau oamenii *care aşteptau la rând.*

atr.

Se vedeau oamenii *aşteptând* la rând.

contragere
(prin trecerea verbului de la un mod personal la un mod nepersonal şi suprimarea elementului de legătură subordonator din frază)

expansiune
(prin trecerea verbului la un mod personal şi adăugarea unui element de legătură subordonator)

Scanned with OKEN Scanner

* Dacă în aceste exemple echivalenţa semantică se păstrează, în exemplul:

Viaţa nu era cum şi-o închipuise el.

contragerea subordonatei predicative se face prin aproximaţie semantică (nu era *uşoară*, *grea*, *frumoasă*, *plictisitoare etc.*). Nici expansiunea unui astfel de *Np* în subordonată predicativă nu se poate face decât prin aproximare semantică:

Ex.:

Np
Viaţa nu era *frumoasă*.

PR
Viaţa nu era *cum gândise el*.

– *O problemă aparte ridică subordonatele predicative*, în primul rând, pentru că numele predicative pot induce în eroare, dând de înţeles că această subordonată corespunde unui predicat, chiar dacă – în realitate – *ea corespunde unui nume predicativ* pe lângă verbul copulativ din regentă.

O primă caracteristică o constituie faptul că, în afara subordonatelor subiective şi predicative, *toate celelalte corespund unei părţi secundare de propoziţie* (subiectul şi predicatul ca *părţi de propoziţie* sunt *principale*, în timp ce propoziţiile subiectivă şi predicativă sunt *secundare* sau *subordonate*).

Ţinând seama de observaţia făcută mai sus, anume că propoziţia predicativă nu corespunde predicatului în întregime, ci numai numelui predicativ, că *nu există propoziţie subordonată care să corespundă unui predicat verbal sau verbului copulativ din cadrul predicatului nominal*, înţelegem mai bine de ce propoziţiile subordonate îmbinate între ele nu pot constitui o frază fără prezenţa unei propoziţii principale.

Scanned with OKEN Scanner

Nici părţile de propoziţie secundare, fără cele principale – cel puţin fără predicat – nu pot constitui, la rândul lor, o propoziţie (îmbinarea lor n-ar avea sens gramatical!).

De altfel, nici nu se poate vorbi de parte secundară de propoziţie fără a presupune un termen regent care, de cele mai multre ori, este exprimat prin părţi de vorbire cu funcţie sintactică de *predicat* ori de *subiect* (părţi principale de propoziţie).

G. **Propoziţii subordonate** (Schiţă recapitulativă cu elementele caracteristice şi algoritmii de recunoaştere şi analiză a fiecărui tip de subordonată)

1. **Subordonate necircumstanţiale**

1.1. *Subordonata subiectivă* – îndeplineşte în frază funcţia sintactică de *subiect al propoziţiei regente*.

Ex.:

Cine este leneş mai mult aleargă.
Nu-i greu *să cădem de acord*.

* Dacă admitem că *verbele la gerunziu şi la infinitiv pot avea subiect*, deşi sunt forme verbale nepredicative (Ex.: „*Nopţile* fiind mari ...“ a se vedea **Gramatica limbii române, vol. II**, Ediţia a II-a, Editura Academiei, p. 87), atunci definiţia subordonatei subiective ar trebui să fie următoarea:

Propoziţia subordonată care îndeplineşte funcţia de subiect al predicatului sau al unui verb la mod nepersonal din propoziţia regentă poartă numele de subiectivă.

Exemplu pentru situaţiile în care subiectiva îndeplineşte funcţia de subiect al unui verb la un mod nepersonal:

„Am auzit şi eu **spunându-se** în biserică, la noi, *că pomul* care nu face roadă *se taie* şi *în foc se aruncă*.“ (I. Creangă)

Scanned with OKEN Scanner

Întrebări: *cine ?, ce ?*

Obervaţii:

Procedeul de a identifica propoziţia subiectivă cu ajutorul întrebării *ce ?* (puse predicatului) este de multe ori ineficient, pentru că la aceeaşi întrebare răspunde şi *complementul direct*, uneori şi *numele predicativ* (El este *şcolar*), deşi *Np* nu se află cu ajutorul întrebărilor!

Ex.:

El spune *că a venit.* (completivă directă)
Se spune *că a venit.* (subordonată subiectivă)

Subiectiva apare numai acolo unde propoziţia regentă nu are subiect (exprimat, inclus sau subînţeles). Acesta este *semnul de bază* al existenţei unei subiective (lipsa subiectului în regentă) şi nu întrebarea.

Elemente de legătură:

– pronumele şi adjectivele pronominale relative: *care, cine, ce, cât, câţi, câte*;
– adverbele relative: *unde, când, cum, încotro* (precedate sau nu de prepoziţii);
– conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale: *că, ca să, de, dacă, de ce* (Nu se ştie *de ce a murit.*).

Subiectivele *sunt cerute de*:

a) Verbe şi expresii verbale unipersonale prin formă şi impersonale prin conţinut: *trebuie, se cuvine, se cade, se întâmplă, se zice, se spune, se crede etc.*

Cele mai multe din aceste verbe au înţeles pasiv:

Se zice că va ploua.
Se spune că Nicolae a fugit.

Acestora li se adaugă expresiile impersonale (predicate

Scanned with OKEN Scanner

nominale): *e bine, e rău, e uşor, e necesar, e cu putinţă etc.*

Ex.:

SB

E uşor să pleci acum.

SB

E greu să repet poezia aceea lungă.

SB

Nu e adevărat că examenul e greu.

b) Adverbe şi locuţiuni adverbiale predicative: *bineînţeles, desigur, destul, fireşte, negreşit, poate, probabil, cu siguranţă, fără îndoială etc.*

Ex.:

SB

Bineînţeles că pomul a înflorit.

SB

Poate că va veni.

SB

Cu siguranţă că-ţi va spune adevărul.

c) Forme impersonale ale unor verbe personale: *pare, doare, place, rămâne, a fi* (când are sensul de *a se întâmpla, a fi dat, a fi hotărât*).

Ex.:

SB

Îmi *place* să călătoresc.

SB

A fost să moară.

SB

Îţi *ajunge* că ai câştigat.

Scanned with OKEN Scanner

SB

Ne *rămâne* să ne luăm tălpăşiţa.

SB

„Iar dacă împreună *va fi* ca să murim"

(M. Eminescu)

La ultimul exemplu adverbul *împreună* aparţine propoziţiei subordonate subiective: dacă va fi *ca să murim împreună*.

d) Predicatele propoziţiei regente exprimate prin *verbe la diateza pasivă* cu *valoare impersonală*:

SB

E îngăduit să intraţi.

SB

I-a fost scris să se bucure de succes.

Observaţie:

Uneori, în analiza frazei întâlnim verbul *a trebui* (care cere o subiectivă) intercalat în interiorul propoziţiei subordonate subiective.

Ex.:

Tu *trebuie* să înveţi poezia.

Prima propoziţie nu este *Tu trebuie*, pentru că **tu** nu este subiectul lui *trebuie* (Observaţi că nici nu se acordă: eu *trebuie*, tu *trebuie*, el *trebuie* etc.!).

Tu este subiectul propoziţiei nr. 2 - *Tu să înveţi poezia* (Observaţi şi acordul: tu *să înveţi*, el *să înveţe* etc.!).

După cum se observă, aici este vorba de o **intercalare**. Ordinea firească ar fi:

SB

Trebuie **ca** *tu* **să** *înveţi poezia*.

Scanned with OKEN Scanner

Topica[10] propoziţiei subiective:
Subordonata subiectivă *precedă* sau *urmează* regentei.
Ex.:
Cine învaţă ştie.
E minunat *că ne-ai sunat*.

Punctuaţia: Indiferent de poziţia ei faţă de regentă, subordonata subiectivă *nu se desparte* de aceasta prin virgulă.

1.2. *Subordonata predicativă*
Propoziţia subordonată predicativă îndeplineşte în frază funcţia sintactică de *nume predicativ* pe lângă un verb copulativ din propoziţia regentă.

Observaţie:
După cum am mai remarcat în prezentul volum, corespondenţa care există între propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie echivalente lor *cunoaşte o singură excepţie reală*. Aceasta constă în faptul că *predicatul verbal* nu poate fi exprimat printr-o propoziţie echivalentă (el îşi este suficient sieşi, formează prin simpla lui prezenţă o propoziţie). Dacă, spre exemplu, *subiectiva* echivalează sintactic cu *subiectul* propoziţiei regente sau dacă *atributiva* îndeplineşte, sub formă de propoziţie, funcţia sintactică de *atribut* pe lângă un *substantiv* (pronume, numeral cu valoare substantivală) din regentă, ceea ce este denumit prin termenii de *subordonată predicativă* nu corespunde unui predicat (întreg), ci numai *numelui predicativ*.
De aici – prima concluzie: *subordonata predicativă urmează sau precedă regenta al cărei verb copulativ nu are nume predicativ* (exprimat sau subînţeles).
Funcţia sintactică de *Np* va fi îndeplinită de întreaga subordonată.

---

[10] Înţelegem prin **topică** poziţia, locul subordonatei faţă de regentă.

Scanned with OKEN Scanner

Ex.:

PR
A ajuns *ce şi-a dorit*.

Contrasă, subordonata predicativă devine *nume predicativ*:

Np
A ajuns *doctor*.

* Subordonata predicativă *se recunoaşte* după *verbele copulative* din regentă:

a deveni
a ieşi
a se face
a ajunge
a însemna
a rămâne
a părea
a fi (vezi şi subcapitolul *Predicatul nominal*).

Ex.:

PR
Luna *este* [cum ne-am închipuit-o].

PR
S-a făcut [ceea ce l-au sfătuit părinţii].

Observaţie:
La nivelul clasei a VIII-a este preferabilă analiza împreună a formelor: *cel ce*, *ceea ce*!

Alte exemple:

PR
Mihai *părea* [că e bolnav].

Scanned with OKEN Scanner

PR
El *a rămas* [cum îl ştii].

PR
Asta *înseamnă* [că el e fericit].

Întrebări: (Nu recomandăm folosirea întrebărilor!)

Elemente de legătură:

– pronumele (adjectivele pronominale) şi adverbele relative: *care*, *cine*, *ce*, *cum*, *când*, *cât*, *unde*;
– conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale: *că*, *să*, *dacă*, *ca să*, *ca ... să*, *după cum*, *ca şi cum* etc.

Întrebarea **este**

– *cine* va veni.
– *ce* va spune el.
– *care* va fi premiantul.
– *cât* a câştigat.
– *care* campion s-a accidentat.
– *cum* a reuşit.
– *când* va sosi.
– *unde* a înnoptat.
– *dacă* vine Ioana.
– *pentru cine* bat clopotele.
– *cum* de-a făcut-o!

Alte exemple:

A ajuns *precum* îl vezi.
Norocul e *după cum* şi-l face omul.

Topica subordonatei predicative:
În mod obişnuit, subordonatele predicative urmează regentei: Mama e *cum o ştii*.
Uneori însă o precedă: *Ce şi-a dorit* a devenit.

Scanned with OKEN Scanner

Punctuaţia subordonatei predicative:

Subordonata predicativă *nu se desparte niciodată* de regenta ei prin virgulă (după cum nu se desparte nici numele predicativ de verbul copulativ).

Observaţie:

Există fraze în care *verbul copulativ* din regentă e precedat de o subiectivă şi urmat de o predicativă (aşadar, regenta se reduce doar la el):

SB PR
[Ce nu spunea] *era* [că a minţit groaznic].

1.3. *Subordonata atributivă*

Propoziţia subordonată atributivă îndeplineşte în frază funcţia de *atribut* pe lângă un *substantiv* (pronume, numeral) din propoziţia regentă.

Ex.: ATR
Cartea [*care le aparţine*] este foarte veche.
subst.

ATR
A citit articolul **unuia** [*despre care nu ştia nimic*].
pron.

ATR
A împrumutat stilourile **celor trei** [*ce sunt în clasa a V-a*]. numeral (valoare substantivală)

ATR
Patria e **aceea** [*în care ne-am născut*].
pron.

Întrebări: *care ?, ce fel de ?, a(al, ai, ale) cui ?, câţi? câte ?*

Scanned with OKEN Scanner

Elemente de legătură:

– pronume relative (precedate sau nu de prepoziţii, de locuţiuni prepoziţionale sau de articole posesive): *care*, *ce*, *cu care*, *despre care*, *oricare*, *cât*, *până la care*, *al cărei (al cărui)*, *fără de care* etc.

Ex.:

Acestea sunt pietrele *ce* vor alcătui templul meu.
Am văzut zona *până la care* poţi merge.
Nu ştiam nimic despre copilul *care* m-a salvat.

– adverbe relative: *unde*, *când*, *cum*, *cât...* (precedate sau nu de prepoziţii).

Ex.:

Mi-e drag locul *unde* m-am născut.
A venit ziua *când* pleci la oaste.
Mă bucură felul *cum* ştii să răspunzi.

– conjuncţii subordonatoare: *că*, *să*, *ca să*, *dacă*

Ex.:

Întrebarea [*dacă* ai ştiut] a picat bine.
Ea şi-a exprimat dorinţa *să* înveţe mai mult.
Gândul [*că* o să-l răzbune] nu-i da pace.
Avea motive *ca să* fie vesel.

Topica subordonatei atributive:

Propoziţiile atributive urmează cuvântului regent. Uneori, între acesta şi subordonata atributivă se mai pot găsi şi alte atribute.

Ex.:

atr. ATR
Privea la **cerul** cu stele [*pe care l-a visat adesea*].
subst.

Scanned with OKEN Scanner

Punctuaţia subordonatei atributive:

Folosirea virgulei în cazul subordonatelor atributive depinde de relaţia semantică (de înţeles) care s-a stabilit între ea şi celelalte propoziţii din frază.

Astfel:

– dacă atributiva *e absolut necesară, nu se desparte* prin virgulă de restul frazei;
– dacă aduce doar *o explicaţie suplimentară, se desparte* prin virgulă de regenta ei (de termenul regent);
– dacă subordonata atributivă este intercalată între unităţile regentei, ea se separă de aceasta prin virgulă.

Ex.: Mătuşa, *pe care nu a văzut-o niciodată*, a venit ieri.

Observaţie:

Aceste *atributive explicative* pot fi confundate cu *propoziţiile incidente* (un prim reper în a le deosebi e faptul că *incidentele nu presupun element de legătură subordonator*).

1.4. *Subordonata completivă directă*

Subordonata completivă directă determină un *verb tranzitiv* din propoziţia regentă, având funcţie de *complement direct* pe lângă acesta.

Înţelegem prin *verbe tranzitive* acele verbe (construcţii verbale) care pot primi un *complement direct, chiar două* – la verbele dublutranzitive:

a spune (ceva) – tranzitiv
a întreba pe cineva ceva – verb *dublutranzitiv*

Ca urmare, *semnul completivei directe este verbul tranzitiv din regentă* (dacă subordonata determină acest verb).

Ex.: *Nu ştia* [ce s-a vorbit la întrunire].

Scanned with OKEN Scanner

Observaţii:

– Verbele copulative *nu sunt niciodată tranzitive*. Ceea ce ni s-ar părea că e complement direct pe lângă un asemenea verb este fie subiect, fie nume predicativ.

Ex.:

Np

Ioana *este* elevă.

Sb

Pe masă *este* o carte.

– Verbele de mişcare sunt, de regulă, *intranzitive*.

– Există şi verbe reflexive tranzitive. Este vorba de aşa-numitele *reflexive dinamice* (vezi *Gamatica Academiei*, vol.I. p. 210):

Ex.: c.d.

Găina *se ouase* o mărgică.

CD

Biata fată *se cercă* să zică şi ea ceva.

– Reflexivele pasive cer subiectivă şi nu completivă directă.

Ex.:

SB

S-a spus [că va fi război].

Aşadar, mare atenţie pentru a nu confunda subordonata completivă directă cu subiectiva sau chiar cu predicativa!

Pentru a nu greşi, înainte de a afirma că o subordonată este completivă directă (deoarece şi subiectiva răspunde la întrebarea *ce?*) *vom verifica dacă verbul pe care-l întrebăm este predicativ şi dacă regenta are subiect*. Dacă aceste condiţii sunt îndeplinite, *atunci şi numai atunci*, subordonata va fi completivă directă.

Scanned with OKEN Scanner

Întrebări: *pe cine ?, ce ?* (nu şi *pe ce ?*)
Elemente de legătură:
– pronumele şi adjectivele pronominale relative şi nehotărâte, adverbele relative (precedate sau nu de prepoziţii), conjuncţiile subordonatoare (simple sau compuse);
Ex.:

Am văzut *care* băiat te-a salutat. (adj. pron. relativ)
Ştie *cine* este autorul.
Înţelege *pe unde* trebuie să meargă.
Spune *orice* doreşte.
I-am povestit *cum* m-am salvat de la înec.
A întrebat *ce* să facă.
Doreşte *să* înveţe mai bine.

Topica subordonatei completive directe:
În general, subordonata completivă directă urmează regentei.

Punctuaţia: Subordonata completivă directă se desparte prin virgulă de regenta ei atunci când o precedă.
Ex.:

Că a pierdut totul, a aflat târziu.

1.5. *Subordonata completivă indirectă*
Subordonata completivă indirectă determină verbe, adjective, adverbe sau interjecţii din propoziţia regentă, fiind echivalentă sintactic cu *complementele indirecte* ale acestora.
Ex.:

Creionul l-*a dat* [cui trebuia].
vb.

A plecat *convins* [că l-am înţeles].
adj.

Scanned with OKEN Scanner

Ei sunt *în stare* [să refacă totul].
loc. adv.

Vai [de cine nu-i cuminte]!
interjecţie

Întrebări: *cui ?, de cine ?, de ce ?, despre cine ?, despre ce? pentru cine ?, pentru ce ? etc.*

Elemente de legătură:
– conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale subordonatoare: *că, să, ca...să, cum că, pentru că etc.*

Ex.:

Era convins *că* va reuşi.
Era doritor *să* ajungă primul în clasă.
Se gândea *cum că* ar fi trebuit să reuşească.
Sunt mulţumit *pentru că* ai venit.

Observaţii:

– Contrasă, subordonata completivă indirectă din ultimul exemplu se transformă în complementul indirect *de venirea* (Sunt mulţumit *de venirea* ta).

– Locuţiunea conjuncţională subordonatoare *pentru că* (specifică subordonatelor cauzale) introduce completive indirecte care depind de un verb ce exprimă *mulţumirea* sau *regretul*.

Acest tip de completive indirecte, datorită elementului de legătură subordonator specific cauzalelor, cumulează şi o sesizabilă valoare cauzală. Ele pot fi deosebite (indirecta de cauzală) fiind atenţi la context, *la intenţia* vorbitorului.

Ex.:

L-au operat *pentru că* suferea mult. Acum nu mai suferă. Azi chiar era foarte mulţumit *pentru că* i s-a trimis o telegramă de ziua lui.

Propoziţia subordonată *pentru că suferea mult* este *cauzală*

Scanned with OKEN Scanner

(contrasă, ea devine: L-au operat *din cauza suferinţei* mari).

Propoziţia subordonată *pentru că i-a trimis o telegramă de ziua lui* este completivă *indirectă* (contragerea: era foarte mulţumit *de trimiterea/de primirea* unei telegrame de ziua lui).

– pronume (adjective pronominale) relative (precedate sau nu de prepoziţii), adverbe relative (inclusiv compusele acestora cu *ori*): *cine*, *care*, *ce*, *cum*, *când*, *unde*, *cât*, *oricare*, *oricine etc.*

Ex.:

Ionel se interesează de tine *de la cine* poate.

Maria se gândeşte *ce* să facă, *unde* să meargă, *cum* să rezolve problema, *la cât* poate fugi de ea însăşi şi *la care* colegă de-a ei ar fi nimerit să-i ceară ajutor.

Atenţie! Verbele la diateza reflexivă cer de obicei completive *indirecte* şi nu directe.

Ex.:

CI

Acum s-a convins [*că* a făcut o mare greşeală].

Prin *contragerea* frazei de mai sus obţinem următoarea propoziţie:

c.ind.

Acum s-a convins *de greşeala* făcută.

Topica subordonatei completive indirecte:

Completivele indirecte urmează, de obicei, regentei.

Punctuaţia: Se despart prin virgulă doar când sunt aşezate *înaintea* regentei.

Ex.:

Cui îi place să înveţe, îi recomand această carte.

Scanned with OKEN Scanner

2. Subordonate circumstanţiale

Subordonatele circumstanţiale sunt acele propoziţii secundare care îndeplinesc în frază rolul *complementelor circumstanţiale* din propoziţie.

Complementul circumstanţial arată *în ce împrejurări* se petrece o acţiune sau *cum se prezintă* o însuşire sau o acţiune (denumirea de „circumstanţial" derivând de la *circumstanţă* = împrejurare particulară ce însoţeşte o întâmplare, un fapt, o acţiune sau un fenomen).

Subordonatele circumstanţiale al căror studiu este prevăzut de programa şcolară a ciclului gimnazial, fiind cerute şi de programa de concurs, sunt următoarele:

2.1. *Propoziţia subordonată circumstanţială de loc* – corespunde în frază complementului circumstanţial de loc din propoziţia regentă.

Ea arată:

– *locul* unde se petrece acţiunea:

L-am găsit *unde a fost trimis*.
Acolo plouă mult *unde sunt păduri întinse*.

– *punctul de plecare:*

De unde locuieşte, a făcut zece minute.

– *direcţia:*

A plecat *încotro trebuia*.
S-a îndreptat *spre cine îl chema*.

– *limita* acţiùnii (punctul de sosire):

Am citit *până unde este vorba de tine*.

Scanned with OKEN Scanner

A ajuns *unde l-ai trimis*.

Întrebări: *unde ?, de unde ?, până unde ?, încotro ?, pe unde?*

Elemente de legătură:

– adverbele relative *unde* şi *încotro*, însoţite sau nu de prepoziţii (*de unde*, *pe unde*, *până unde etc.*), precum şi compusele lor cu **ori** (*oriunde*, *orişiunde*, *oriîncotro*, *oridincotro*);

Ex.:

A mers pe drum *până unde* s-a terminat.
S-a întors *de unde* a plecat.
Oriunde priveşti, se văd nori de ploaie.

– pronume relative sau nehotărâte însoţite de prepoziţii: *spre ce*, *spre cine*, *la oricine*, *către cine*, *către ce* etc.

Ex.:

M-am îndreptat *spre cine* mă chema.
Se ducea *la oricine* îl invita.

Topica: Subordonatele circumstanţiale de loc urmează de obicei regentei. Când se insistă asupra lor, ele precedă regenta.

Ex.:

M-am oprit *unde mi-ai spus*.
Unde mi-ai spus, acolo m-am oprit.

Observaţi că elementului de legătură subordonator din propoziţia *Unde mi-ai spus* îi corespunde adverbul *acolo* cu care se află în strânsă legătură (*unde – acolo* sunt **adverbe corelative**)!

Punctuaţia: Când urmează regentei, subordonata circumstanţială de loc *nu se desparte*, în general, prin virgulă. Se desparte numai dacă o precedă (cu mici excepţii).

Ex.:

Unde îţi place, acolo să stai.

Scanned with OKEN Scanner

Observaţii:

– Integrarea corelativului *acolo* în subordonată constituie (cu puţine excepţii) o greşeală.

– Unele subordonate circumstanţiale de loc (construite cu pronume relative sau nehotărâte de tipul *spre cine, la oricine etc.*) cumulează şi o valoare de *subordonată completivă indirectă.*

Ex.:

S-a dus *spre cine îi făcea semne disperate cu mâna.*

2.2. *Subordonata circumstanţială de timp*

Arată *când* se săvârşeşte acţiunea verbului din regentă, echivalând sintactic cu un *complement circumstanţial de timp* (în planul propoziţiei).

Subordonata circumstanţială de timp *determină* verbe la moduri personale şi nepersonale, faţă de care acţiunea din subordonată poate fi *anterioară, simultană* sau *posterioară.*

Ex.:

A ieşit din casă *după ce a stat ploaia.*
A sosit *tocmai când mă gândeam la el.*
Până să ajungă, spectacolul s-a terminat.

Întrebări: *când?, de când ?, până când ?, cât timp ?, de câte ori?*

Elemente de legătură:

– conjuncţii (locuţiuni conjuncţionale) şi adverbe relative (însoţite sau nu de prepoziţii): *când, de când, până când, cât timp, cum* (când), *de cum* (de când, îndată ce), *oricând, ori de câte ori, mai înainte ca să, până ce, până să, după ce, îndată ce, după care etc.*

Ex.:

A oprit maşina, *după care a început* să strige. *(Contragerea:* A oprit maşina, *începând* apoi să descarce marfa.)

Scanned with OKEN Scanner

Când vei fi gata, *atunci* să plecăm.
(Observaţi prezenţa şi rolul corelativelor *când – atunci*!)

Topica: Subordonatele circumstanţiale de timp pot preceda sau urma regenta, în funcţie de intenţia vorbitorului de a insista asupra temporalei sau asupra regentei.

Punctuaţia: Subordonata circumstanţială de timp se desparte când precedă regenta şi, uneori, şi când o urmează.

Ex.:

Atunci a sosit, *tocmai când veneai şi tu.*

Notă:

Subordonatele temporale pot cumula nuanţe (valori) circumstanţiale:

– *de cauză:* Nu pot alega *când e frig.*(*din cauză că e frig*);
– *condiţionale:* Nu plec *până când nu-mi dai cartea.* (Plec *dacă îmi dai cartea.*)

2.3. *Subordonata circumstanţială de mod*

Are în frază rolul pe care *complementul circumstanţial de mod* îl are în propoziţie.

Ex.:

c.m.
Vlăduţ aleargă *foarte repede.*

CM
Vlăduţ aleargă *cât îl ţin picioarele.*

Întrebări: *cum ?, cât ?, în ce fel ?, în ce mod ?*
Elemente de legătură:
– adverbe relative şi locuţiuni conjuncţionale: *cum, precum, ca şi cum, ca şi când, cât, după cum etc.*

Scanned with OKEN Scanner

Ex.:

Mergea *ca şi când* ar fi fost bolnav.

Observaţie:

O asemenea subordonată circumstanţială de mod care realizează la nivelul frazei o relaţie (valoare) comparativă poartă numele de propoziţie *modală comparativă*.

Topica: De obicei, subordonata circumstanţială de mod urmează regentei. Uneori însă ea este intercalată.

Ex.:

A sunat, *după cum i-ai spus*, la ora zece.

Punctuaţia: Când e intercalată, subordonata circumstanţială de mod se desparte întotdeauna prin virgulă de regenta ei.

Dacă se află înaintea regentei, de obicei se desparte de aceasta, precum şi atunci când o urmează, dacă nu se insistă asupra subordonatei.

Ex.:

Munceşte şi el *cât poate* (Se insistă asupra modalei).
A venit pregătit de ore, *aşa cum i-ai spus*.
(Nu se insistă asupra ei).

Observaţie:

Un rol important în *anticiparea* modalelor îl au adverbele corelative *aşa*, *astfel*.

Ex.: CM

Aşa a făcut,[*cum* i-ai explicat].

2.4. *Subordonata circumstanţială de cauză*

Îndeplineşte în frază acelaşi rol ca şi *complementul circumstanţial de cauză* în propoziţie.

Scanned with OKEN Scanner

Ex.:

c.cz.

Tremura *de frig*.

CZ

Tremura *deoarece îi era frig*.

Întrebări: *din ce cauză ?, din ce pricină ?*

Elemente de legătură:

– conjuncţii, locuţiuni conjuncţionale şi unele adverbe relative: *că, deoarece, din cauză că, din pricină că, de vreme ce, din moment ce, pentru că, fiindcă, întrucât, cum etc.*

Observaţie:

Uneori, în regentă aceste elemente au ca şi *corelative* una din locuţiunile adverbiale: *de aceea, pentru aceea.*

Ex.:

De aceea te ajut, [*fiindcă* eşti prietenul meu].

Topica: După cum vorbitorul insistă sau nu asupra lor, propoziţiile circumstanţiale de cauză pot sta atât înainte, cât şi după regentă.

Ex.:

Pentru că îmi placi, de aceea îţi scriu.

Îţi scriu, *pentru că te preţuiesc.*

Punctuaţia: În general, subordonatele circumstanţiale de cauză se despart prin virgulă de regentele lor.

Observaţie:

Atunci când există nesiguranţă în analiză, pentru determinarea corectă a subordonatei cauzale trebuie să se ţină seama că acţiunea din subordonata de cauză este *anterioară* acţiunii din regentă.

Scanned with OKEN Scanner

Ex.:

Şi-a fracturat piciorul, *pentru că a căzut.*
(Mai întâi a căzut şi apoi/în acelaşi timp şi-a fracturat piciorul.)

Această observaţie poate fi de real folos la *deosebirea* cauzalelor de finalele introduse prin *căci, că, deoarece, întrucât, pentru că.*

Ex.:

CZ
A căzut la examen, *că n-a învăţat.*

CS (finală)
A venit *că-i trebuia culegerea de probleme.*

CZ
S-a rătăcit, *pentru că nu ştia drumul.*

CS
S-a grăbit, *pentru că dorea* să ajungă la şcoală.

2.5. *Subordonata circumstanţială de scop (finală)*

Exprimă scopul pentru care se săvârşeşte acţiunea verbului din regentă, fiind echivalentă sintactic cu *un complement circumstanţial de scop.*

Propoziţia subordonată circumstanţială de scop se mai numeşte şi *finală* (indicând *finalitatea*, scopul, sfârşitul unei acţiuni).

Ex.:

CS
A plecat *să culeagă fragi.*
C.S.
A plecat *după fragi.*

Scanned with OKEN Scanner

Întrebări: *cu ce scop ?, în ce scop ?*

Elemente de legătură:

– conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale (corelate uneori cu locuţiunile adverbiale: *de aceea, pentru aceea, de asta*, locuţiuni întâlnite în regentă).

Ex.:

De asta te-am chemat,[*ca să*-ţi dau cartea].
A plecat [*să înveţe*].

Topica: În general, finalele urmează regentei. Uneori însă ele o pot preceda.

Ex.:

Ca să te avertizez, de aceea te-am chemat.

Punctuaţia: Când se află înaintea regentei sau după ea, neinsistându-se asupra subordonatei finale, aceasta se desparte prin virgulă de regentă.

Ex.:

Se îndrepta spre incendiu, *ca să facă şi el ceva*.
dar
Se îndrepta spre incendiu *ca să-l stingă*.

(Observaţi că *nu se desparte* dacă finala urmează regentei şi se insistă asupra ei)!

2.6. *Subordonata circumstanţială condiţională*

Exprimă o *ipoteză*, o presupunere sau *o condiţie*, de îndeplinirea căreia depinde realizarea acţiunii exprimate de regentă.

Ex.:

Dacă eşti silitor, vei fi premiat.
Îţi dau cartea, *dacă mi-o plăteşti*.

Întrebări: *cu ce condiţie (în ce caz) ?*

Scanned with OKEN Scanner

Elemente de legătură:

– conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale: *dacă*, *de*, *în caz că*, *în caz de*, *să* etc.

Ex.:

[*Dacă* munceşti], ai de toate.
[*Să* nu fi fost el], ar fi pierit.
(*Dacă* nu era el, ar fi pierit).
[*În caz că* vei reuşi], scrie-mi !

Topica: În general, subordonata condiţională precedă regenta. Când se insistă asupra ei, subordonata condiţională urmează regentei.

Ex.:

Mergem la film *numai dacă eşti foarte cuminte*.

Punctuaţia: Sbordonata condiţională se desparte prin virgulă, indiferent de poziţia faţă de regentă, cu excepţia situaţiei când se insistă în mod deosebit asupra ei (vezi exemplul de mai sus).

Observaţii:

– În expresiile paremiologice (proverbe, zicători) subordonatelor condiţionale le lipsesc elementele de legătură subordonatoare.

Ex.:

Ai carte, ai parte. (*Dacă* ai carte ...)
Bine faci, bine găseşti. (*Dacă* faci bine ...)
Munceşti, ai de toate. (*Dacă* munceşti ...)

– Subordonata din exemplul: Vin la tine în cazul *că programul excursiei îmi permite*, este *atributivă* (Vin la tine în cazul = propoziţie *principală* ; **în cazul** = termen regent pentru subordonata condiţională, complement condiţional al propoziţiei nr.1, iar *că programul excursiei îmi permite* este atributivă pe lângă substantivul *cazul*).

Vin la tine *în caz că programul excursiei îmi permite*.

Scanned with OKEN Scanner

Propoziţia subordonată este în acest caz o *condiţională*; observaţi rolul articolului hotărât în identificarea valorii gramaticale a substantivului ca *termen regent*, determinat de un atribut!

2.7. *Subordonata circumstanţială concesivă*

Denumeşte o împrejurare, un fapt *care ar fi fost de aşteptat să împiedice* realizarea acţiunii din regentă (dar n-a făcut-o).

Ex.:

Deşi eşti tare leneş, eu încă mai cred în tine.

Întrebare: *în ciuda cărui fapt (căror fapte) ...?*

Elemente de legătură:

- conjuncţii subordonatoare *deşi*, *dacă*, *de*, *să*;
- locuţiuni conjuncţionale: *cu toate că*, *măcar că*, *chit că*, *fără să etc.*;
- pronume, adjective pronominale relative şi adverbe nehotărâte: *oricare, oricine, orice, cât, oricât, oricum* etc.

Ex.:

[*Orice* ar spune-o el acum], nu-l mai crede nimeni.
[*Oricum* ai scrie], lui tot n-are să-i placă.
[*Cât de* tare-i piatra], tot o macină vântul.
[*Chiar dacă* nu-ţi convine], trebuie să te duci.
[*Cu toate că* a plouat], competiţia s-a desfăşurat.
[*De*-l rogi],[*de* nu-l rogi], el nu vine.
Soarele, [*că* e soare], şi tot are pete.

Topica: De obicei, subordonatele concesive stau înaintea regentei. Când se insistă asupra lor, concesivele urmează regentei.

Punctuaţia: Oricare ar fi locul ei faţă de regentă, subordonata concesivă se desparte prin virgulă de aceasta.

Scanned with OKEN Scanner

2.8. *Subordonata circumstanţială consecutivă*

Arată *urmarea* (rezultatul) unei acţiuni sau unei însuşiri exprimate în regenta ei.

Ex.:

A fost aşa de cald, *încât* nu mai puteam respira.

Întrebare: *care este urmarea faptului că ...?*

Elemente de legătură:

– conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale: *încât*, *de* (încât), *ca să*, *că*, *pentru ca să etc.*(uneori cu corelativele *aşa*, *atât de* etc., în propoziţia regentă);

Ex.:

Am mers *aşa* de repede, *că nu m-a ajuns nimeni.*
Era foarte bolnav, *astfel încât nu m-a recunoscut.*
Ploua *aşa* de tare, *de nu vedeai nimic.*
Mi-am dat seama că eşti prea obosit *ca să mai poţi continua.*

Topica: Subordonatele consecutive (după cum ne arată şi numele) urmează întotdeauna după regentele lor.

Punctuaţia: Propoziţiile subordonate consecutive se despart, în general, prin virgulă de propoziţiile regente.

Observaţie:

Atât subordonata consecutivă, cât şi cea concesivă sunt utilizate mai des decât complementele circumstanţiale respective.

H. **Topica subordonatelor** (schiţă recapitulativă)

Precedă, de obicei, regenta (cuvântul regent):

– propoziţiile *subiective* care au rol de subiect al unor predicate exprimate prin verbe personale (fiind introduse prin pronume relative).

Ex.: *Cine se scoală de dimineaţă* departe ajunge.

Scanned with OKEN Scanner

– subordonatele *circumstanţiale de loc* (când se insistă asupra lor).

Ex.:

Unde mi-ai poruncit, acolo m-am oprit.

– subordonatele *condiţionale*:

În caz că mergi în parc, te însoţesc şi eu.

– subordonatele *concesive*:

Deşi am învăţat, n-am putut lua zece.

Observaţii:

– Subordonatele *circumstanţiale de timp* pot preceda sau urma regenta, în funcţie de intenţia vorbitorului de a insista asupra temporalei sau a regentei.

Ex.: *Când va înceta ploaia*, atunci plecăm.
Plecăm atunci *când va înceta ploaia*.

– Propoziţiile subordonate *circumstanţiale de cauză* pot sta atât înainte, cât şi după regentă, după cum vorbitorul insistă mai mult asupra lor sau asupra regentei.

Ex.:

Fiindcă era prea târziu, de aceea te-am aşteptat.
Te-am aşteptat *fiindcă era prea târziu*.

– Când se insistă asupra regentei, *condiţionala îi urmează*.

Ex.:

Te însoţesc şi eu, *în caz că mergi în parc*.

Urmează de obicei regentei (cuvântului regent):

– propoziţiile *subiective* a căror regentă are predicatul (verbal sau nominal) exprimat prin verbe şi expresii verbale

Scanned with OKEN Scanner

impersonale prin conţinut şi unipersonale prin formă (*trebuie*, *se cuvine*, *se spune*, *este bine*, *este rău*), prin formele impersonale ale unor verbe personale (*pare*, *doare*, *rămâne*) sau prin adverbe predicative (*desigur*, *fireşte*, *negreşit*).

Ex.:

Trebuie *să înveţe*.
Este necesar *să meargă la şcoală*.
Poate *că astăzi mergem la teatru*.

– propoziţiile *predicative*: Mama e *cum o ştii*.

– propoziţiile *atributive*: Mi-e drag locul *unde m-am născut*.

– în general, propoziţiile subordonate *completive directe*: Spune-i *orice vrei*.

– subordonatele *completive indirecte*: Mă tem *că va veni*.

– subordonatele *circumstanţiale de loc* (când nu se insistă asupra lor): M-am oprit *unde mi-ai poruncit*.

– subordonatele *circumstanţiale de mod:* Merge *cum poate*.

– subordonatele *circumstanţiale de scop:*

Te-am chemat *ca să-ţi dau scrisoarea*.

* Uneori însă subordonata circumstanţială de scop *precedă* regenta: *Ca să-ţi dau scrisoarea*, de aceea te-am chemat.

– subordonatele *consecutive* (întotdeauna urmează regentei):

S-a pregătit aşa de bine, *încât a luat nota zece*.

Scanned with OKEN Scanner

I. **Punctuaţia subordonatelor** (schiţă recapitulativă)

Nu se despart prin virgulă de regentele lor:

– propoziţiile subordonate *subiective* (oricare ar fi poziţia lor faţă de regentă):

E bine *să înveţi*.
Să înveţi e bine.

– propoziţiile subordonate *predicative*:

Asta înseamnă *să ai talent*.

– propoziţiile *atributive care sunt absolut necesare* în frază:

Omul *care munceşte* este apreciat de societate.

– subordonata *completivă directă* (când stă după regentă):

Simţea *că-i e frig*.

– subordonata *completivă indirectă* (dacă urmează regentei):

S-a mirat *că Ionel a îndrăznit asta*.

– subordonata *circumstanţială de loc* (dacă urmează regentei): M-am oprit *unde mi-ai poruncit*.

* Se desparte însă prin virgulă atunci când adverbului relativ din propoziţia circumstanţială de loc îi corespunde în regentă un alt adverb (*corelativ*):

M-am întors **acolo,** *de unde plecasem*.

– subordonata *circumstanţială de timp* (când urmează regentei): M-am trezit *când se lumina de ziuă*.

Scanned with OKEN Scanner

– subordonata *circumstanţială de scop* (când urmează regentei):

Se auzeau zgomotele animalelor ce veneau *ca să-şi salveze puii*.

– subordonata consecutivă aşezată imediat după predicatul regentei şi introdusă prin **de**: Clopotele băteau *de*-ţi luau auzul.

Se despart prin virgulă de regentele lor:

– propoziţiile subordonate *atributive* care aduc o precizare suplimentară, *fără să fie absolut necesare comunicării*:

Acesta este fratele meu, *despre care ţi-am vorbit ieri*.

– subordonatele *atributive intercalate* între componentele propoziţiei regente:

Fratele meu, *care este mai mic cu trei ani decât mine*, a absolvit clasa a VIII-a.

– subordonata *completivă directă* (când precedă regenta):

Ce mi-ai spus, ştiam.

– subordonata *completivă indirectă* (când precedă regenta):

Despre ce mi-ai povestit, am auzit şi eu.
Că a întîrziat, şi-a amintit imediat.
Cui îi place cartea, să şi-o cumpere.

– subordonata *circumstanţială de loc* (dacă precedă regenta, având şi un corelativ):

De unde am plecat, acolo m-am întors.

Scanned with OKEN Scanner

– subordonata *circumstanţială de timp* (când precedă regenta, având un corelativ, sau când e intercalată):

Când va înceta ploaia, atunci vom pleca.
Şi toată lumea, *când vorbea despre ele*, nu le despărţea.

– subordonata *circumstanţială de mod*, când precedă regenta, având un corelativ, şi întotdeauna când este intercalată (când urmează regentei se desparte de aceasta prin virgulă, dacă nu se insistă asupra subordonatei):

Cum le cântau, aşa jucau.
A venit, *după cum ne-am înţeles*, la ora şase.

– subordonata *circumstanţială de cauză*:

Întrucât erau buni prieteni, s-au ajutat unul pe altul.
Nu am putut veni, *pentru că am fost bolnav*.

– subordonata *circumstanţială de scop* (*când precedă regenta*): *Ca să-ţi dau ceva*, de aceea te-am chemat.

– subordonata *condiţională*:

Te însoţesc şi eu, *în caz că mergi la şcoală*.
În caz că mergi la şcoală, te însoţesc şi eu.

– subordonata *concesivă*:

Deşi eşti rău chiar şi acum, te iert.
Te iert, *chiar dacă mă superi şi acum*.

– subordonata *consecutivă*:

Aşa a fost de cald, *încât abia s-a ţinut pe picioare*.

Scanned with OKEN Scanner

J. Fenomene şi procedee sintactice comune propoziţiei şi frazei

1. *Elipsa*

În exprimare există propoziţii sau fraze incomplete din punct de vedere formal care pot reda o comunicare deplină, deşi lipsesc unele elemente ale comunicării.

Omiterea unor elemente necesare din punct de vedere gramatical sau lexical pe care vorbitorii le au în minte, fără să fi fost exprimate mai înainte, se numeşte *elipsă*.

Elipsa poate avea mai multe cauze: nevoia de concizie în exprimare, de scurtare a vorbirii, intenţia de-a obţine anumite nuanţe afective, având în vedere că, prin omiterea unor elemente care nu sunt absolut indispensabile comnicării, se ajunge la crearea unor construcţii sintactice noi, care îmbogăţesc posibilităţile limbii de-a reda gândirea, dând totodată vorbirii o mai mare expresivitate.

Natura sintactică a părţilor absente variază de la caz la caz; oricare parte a propoziţiei şi chiar propoziţii întregi pot lipsi în anumite contexte:

Ex.:

Iarna pe gheaţă şi la săniuş. (Lipsesc predicatele *ne dăm* şi *mergem*)

Copilul are temperatră. (Lipseşte atributul adjectival *ridicată/mare*)

– Dormi?

– *Nici vorbă.* (s-a omis o propoziţie întreagă: *să dorm*: Nici vorbă *să dorm*.)

Observaţii:

– Elipsa nu trebuie confundată:

a) cu *subînţelegerea* (frecventă mai ales în dialog)

Scanned with OKEN Scanner

Ex.: Atunci iepurele sare, şi dracul *[sare]* după el. (predicat subînţeles)

– Cine a trecut azi pe aici?
– Oameni, fel de fel. (*au trecut* oameni...).

b) cu *subiectul inclus în desinenţa verbului*:

Mergem la şcoală. (*Noi* mergem la şcoală)

2. *Repetiţia*

Procedeul sintactic ce constă în folosirea unui cuvânt, a unui grup de cuvinte sau a unei propoziţii de două sau de mai multe ori la rând cu scopul de-a exprima durata unei acţiuni, intensitatea unei însuşiri, distribuţia, progresia, succesiunea, periodicitatea etc.

Ex.:

Încet, încet calul s-a dat pe brazdă.
Tălăngile se auzeau *de departe, de departe*.

„Mircea însuşi mână-n luptă vijelia-ngrozitoare,
Care *vine, vine, vine,* calcă totul în picioare."
(M. Eminescu)

Repetiţia este în acelaşi timp şi un *procedeu lexical* prin care se creează valori şi îmbinări lexicale noi (îndeosebi *locuţiuni*), cât şi un procedeu *afectiv*.

Atât repetiţia *imediată* (Femeia era *bătrână, bătrână*...), cât şi repetiţia *la distanţă* (Omul spunea mereu *of!* şi iar *of!*.) pot exprima următoarele valori:

– durata:

Şi merge şi merge până se-ntâlneşte cu Decuseară.

Scanned with OKEN Scanner

– intensitatea: Baba iute prinde găina *şi-o bate şi-o bate*, pân-o omoară.

– cantitatea: *Mii şi mii* de saci cu făină s-au adus la nunta fetei de împărat.

– succesiunea: Au venit duşmanii *rând pe rând*.

– calitatea: Împăratul avea trei fete tinere şi frumoase, tot *una şi una*.

– distribuţia: Oamenii stăteau *grămezi, grămezi*.

– repartiţia: Au împărţit pâinea *jumătate-jumătate*.

– progresia: L-au tăiat pe şarpele acela *bucăţi-bucăţele*.

– alternanţa: Spânul începe atunci a face *feţe, feţe*.

– periodicitatea: *Din cinci în cinci* minute se văita jalnic.

– exclusivitatea: Pe toată întinderea lacului, *gheaţă şi gheaţă*.

– reciprocitatea: Era un întuneric de se lovea *om de om*.

– aproximaţia: În prima clipă *mai-mai* să cad.

3. *Tautologia*

Este o repetiţie de tip special; ea constă în repetarea unui cuvânt (a unei expresii), având acelaşi înţeles, dar funcţie sintactică diferită.

Ex.: *„Moşia moşie, foncţia foncţie, coana Joiţica coana Joiţica.“* (I.L. Caragiale)

Scanned with OKEN Scanner

Observaţi schimbarea valorii gramaticale: *Moşia* e *moşie*...(*Sb.* şi *Np.*).

PR CD
/*Au făcut*/ [ce-*au făcut*] şi au obţinut autorizaţia.

4. *Anacolutul*

Este o construcţie sintactică specială care se creează prin întreruperea şi modificarea unei construcţii în cadrul aceleiaşi unităţi sintactice:

„**Cine** strâcă dragostile
Mânce-**i** grâu păsările." (Folclor)

în loc de

Cui strâcă dragostile
Mânce-**i** grâu păsările.

Alt exemplu:

„**Fata** împăratului, cum a ajuns la casa mirelui, **i**-au plăcut palaturile şi socrii." (I. Creangă)

După cum se observă, anacolutul se îndepărtează de normele sintaxei limbii literare, fiind specific limbii populare şi familiare. Folosirea lui astăzi (în afara folclorului, a operelor literare ce reproduc limba populară sau familiară) este *o greşeală*.

K. **Cuvinte şi construcţii incidente** (Folosirea virgulei, a liniei de pauză sau a parantezelor în cazul acestora)

Dicţionarul explicativ al limbii române (**DEX**), Editura Academiei, Bucureşti, 1975, p. 421, explică în acest fel cuvântul *incident, -ă*: adj. 1 (Despre cuvinte sau propoziţii) *care este intercalat între părţile unei propoziţii sau fraze*.

Scanned with OKEN Scanner

Vasile Şerban în **Sintaxa limbii române** – curs practic, Ediţia a II-a revizuită şi completată, E.D.P., Bucureşti, 1970, p. 370, folosind terminologia şi definiţiile impuse de **Gramatica Academiei**, defineşte cuvintele şi construcţiile incindente astfel:

Uneori în propoziţie apar cuvinte, iar în frază propoziţii care arată atitudinea vorbitorului faţă de gândirea exprimată, ori aduc precizări în legătură cu ceea ce pare vag exprimat.

Deoarece atât cuvintele, cât şi propoziţiile folosite în acest sens apar intercalate între părţile unei propoziţii sau într-un loc neaşteptat în frază, ele poartă numele de cuvinte şi construcţii incidente.

Cuvintele şi construcţiile incidente nu fac parte din structura comunicării în care sunt introduse, adică sunt *nelegate sintactic* de propoziţia sau fraza în care apar şi *constituie propoziţii sau fraze de sine stătătoare*. Scoase din contextul acestei comunicări ele pot forma singure altă comunicare neincidentă.

În general, cuvintele şi construcţiile incidente pot ocupa orice loc faţă de comunicarea de bază: la începutul, la mijlocul sau la sfârşitul ei.

Ele sunt rostite cu o intonaţie deosebită, *fiind izolate prin pauze care se redau grafic prin virgule, linii de pauză sau paranteze.*

Ex:.

„În sfârşit, *ca să nu-mi uit vorba*, toată noaptea cea dinainte de plecare, până s-au revărsat zorile, m-am frământat cu gândul fel şi chip...“ (I. Creangă)

„... deşi palatul – *aşa-i zicea dânsul* – era destinat de zestre celor două odrasle ale sale.“ (L. Rebreanu)

„Dacă ar vrea (*spuse el ca pentru sine*) de mult n-ar mai interesa-o mizeriile astea.“ (G. Călinescu)

Scanned with OKEN Scanner

1. **Cuvinte incidente**

a) *vocativele*:

„Mâine, *măi frate*, cine-o să cadă?“

b) *apoziţia explicativă*:

„Luca Talabă, *un bărbat cât un munte*, îi adunase pe oameni la sfat.“ (L. Rebreanu)

c) unele *adverbe* şi *locuţiuni adverbiale*, precum şi unele *expresii verbale* care exprimă:

– *aprecierea* (din fericire, din nefericire, din păcate, cu părere de rău, cu satisfacţie, cu mâhnire etc.):

Am aflat, *cu satisfacţie*, de succesele voastre.

– *siguranţa* (desigur, neîndoielnic, fireşte, într-adevăr, bineînţeles, pe drept cuvânt):

El, *desigur*, o mai ţine minte.

– *îndoiala* (se pare, se vede, posibil, poate, mai ştii):

Era supărat, *se pare*, că nu i s-a răspuns.

– *punctul de vedere al vorbitorului* (la urma urmei, în definitiv, dimpotrivă):

La urma urmei, prizonierul a fost constrâns să vorbească.

„Pe duduia am s-o primesc, *dimpotrivă*, foarte bine ş-am s-o sfătuiesc să se mărite...“ (M. Sadoveanu)

Scanned with OKEN Scanner

d) *cuvintele de adresare* (măi, bre, fă, dragă etc.):

„Ce pofteşti, *mă musiu* ?“ (I.L. Caragiale)
„Asta vra să zică, *scumpul meu*, că eu ţin cu orice preţ să mai rămână câteva măcar.“ (C. Hogaş)

Notă:
Pentru alte exemple, vezi *cazul vocativ* şi subcapitolul *interjecţia*.

e) *ticurile verbale*:

„E adevărat, *nu-i aşa*, c-am făcut progrese mari, *nu-i aşa*, în ce priveşte exprimarea, *nu-i aşa*, dar...“

2. **Propoziţiile incidente**

Ca şi cuvintele şi expresiile incidente, *propoziţiile incidente* apar intercalate între părţile unei propoziţii sau între două propoziţii legate între ele, arătând atitudinea vorbitorului faţă de gândirea exprimată, ori aducând precizări în legătură cu ceea ce s-a exprimat anterior:

„ – Mulţumim d-nevoastră – *zise flăcăuanul cel mai mare neprimind banii* – să mergeţi sănătoşi şi mai poftiţi când v-iţi întoarce.“ (C. Hogaş)

Spunea, *nu ştiu dacă e aşa*, că a împuşcat un lup.

Observaţie:
În acest caz numai propoziţia **nu ştiu** este incidentă, *dacă e aşa* este subordonată CD.

Alte exemple: Mie, *adăugă mătuşa Victoriţa*, îmi place tare mult de Ionel! „Turturel“ – *aşa-i că sună bine* ? – este

Scanned with OKEN Scanner

pseudonimul.

„Na ! Dănilă, *zise el în gândul său*, aşa-i c-ai sfeclit-o ?“

(I. Creangă)

L. Vorbirea directă şi vorbirea indirectă

Redarea de către un vorbitor a cuvintelor cuiva (fie a persoanei care vorbeşte, fie ale altei persoane) se face cu ajutorul a două procedee sintactice: *vorbirea directă* şi *vorbirea indirectă*.

* Pentru vorbire directă şi indirectă se mai folosesc şi termenii *stil direct* şi *stil indirect*.

În ambele procedee comunicarea reprodusă este introdusă prin aşa-numitele *verbe de declaraţie*, care pot fi exprimate sau subînţelese.

Diferenţa esenţială dintre vorbirea directă şi vorbirea indirectă este determinată de raportul sintactic dintre textul reprodus şi cuvântul de declaraţie care îl introduce:

– dacă textul reprodus *este independent din punct de vedere sintactic* faţă de cuvântul de declaraţie, avem de-a face cu o *vorbire directă*;

– dacă textul reprodus *se află în raport de subordonare* faţă de cuvântul de declaraţie, avem de-a face cu o *vorbire indirectă*.

Ex.:

Prietenul meu mi-a spus: – **Să vii să mă vezi.** (vorbire directă, verbul de declaraţie fiind *a spus*);
Prietenul meu mi-a spus *să vin să-l văd*. (vorbire indirectă)

Altă deosebire e aceea că *vorbirea directă* include toate tipurile de intonaţie (enunţiativă, interogativă, exclamativă, enunţiativ–exclamativă, interogativ–exclamativă), pe când *vorbirea indirectă* numai pe cea enunţiativă.

Cuvintele de declaraţie sunt cel mai adesea *verbe* sau *locuţiuni verbale*, uneori *substantive* sau *expresii* ce îndeplinesc rolul verbelor:

Scanned with OKEN Scanner

a zice, a spune, a vorbi, a întreba, a murmura, a striga, a şopti, a rosti, a anunţa, a declara, a se ruga, a da de ştire, a da drumul unui strigăt, a începe vorbă, povestea cântecului:, vorba ceea etc.

Aceste cuvinte de declaraţie pot avea, la rândul lor, diferite determinări.

1. **Vorbirea directă** (stilul direct) se bazează pe reproducerea integrală sau parţială (*dar nemodificată*) a enunţurilor formulate de un vorbitor. Aşadar, între enunţul iniţial (enunţ produs) şi enunţul reprodus (repetat) raportul este de asemănare, uneori de identitate.

Descrierea gramaticală a secvenţelor comunicative construite în vorbirea directă pune în evidenţă următoarele trăsături (*mărci gramaticale tipice* pentru organizarea internă a enunţurilor):

a) Anunţarea reproducerii directe a vorbirii printr-un verb (cuvânt) de declaraţie, *semn* al vorbirii directe;

Ex.:

Şoimaru făcu doi paşi şi **grăi:**

* Omiterea verbului de declaraţie este posibilă (lipsa lui fiind sugerată de semnul de punctuaţie folosit, de cele mai multe ori *două puncte*).

Între verbul de declaraţie şi vorbirea directă este numai o relaţie de conţinut (semantică), sintactic, independenţa fiind completă – marcată prin punctuaţie: două puncte, virgule, puncte de suspensie etc.).

b) Prezentarea vorbirii directe propriu-zise, însoţite de indicii gramaticali ai adresării (forme verbale şi pronominale de persoana a II-a singular şi plural, substantive în cazul vocativ, verbe la modul imperativ, interjecţii etc).

Scanned with OKEN Scanner

Ex.:

„Şoimaru făcu doi paşi şi grăi:
– **Boierule, te-nşeli!**
– **Aşa? Ha! mă-nşel? Nu mă-nşel, căci dacă...**"
(M. Sadoveanu)

c) Consemnarea (notarea) *prin semne de punctuaţie* a conturului intonaţional (enunţiativ, interogativ, exclamativ etc.), după cum se poate vedea şi în exemplul de mai sus.

În *lecturile literare* şi, cu deosebire, în *tèxtele dramatice* vorbirea directă formează *planul personajelor*.

Acesta se realizează concret prin:

– *dialog*
– *replică* (unitate minimală a dialogului formată din unul sau mai multe enunţuri, ca răspuns la o comunicare anterioară a unuia sau a mai multor personaje)
– *monolog* (variantă a dialogului, moment al acţiunii unei opere dramatice în care un personaj, aflat singur pe scenă, îşi exprimă cu voce tare gândurile, sentimentele etc.; chiar vorbire cu sine însuşi – numită şi monolog *interior*)
– *intervenţia izolată în stilul direct* produsă de un singur vorbitor, ca în exemplul:

„N-apucară să sfârşască, căci buzduganul armaşului lovindu-l drept în frunte, îl doborî la pământ.
– **A! voi ocărâţi pre domnul vostru!** strigă acesta; **la el, flăcăi!**
În minut, toţi slujitorii de pe la spatele boierilor, scoţând junghiurile, îl loviră..."
(Costache Negruzzi)

Scanned with OKEN Scanner

2. **Vorbirea indirectă** (stilul indirect) reproduce comunicarea cuiva subordonând-o unui cuvânt de declarație. Propoziția subordonată imediat cuvântului de declarație, în vorbirea indirectă, este de obicei o completivă directă, dar poate fi și subiectivă, predicativă sau atributivă.

Ex.:

Se spune **că a fost odată un împărat și o împărăteasă** care aveau un fiu.
Întrebarea e **dacă mai vine**.
Răspunsul **pe care-l aștepta** l-a primit a doua zi.

Trăsăturile gramaticale ale vorbirii indirecte sunt antitetice în raport cu vorbirea directă. Ca urmare, formele și formulele de adresare directă nu mai sunt posibile, iar consecința imediată este reorganizarea structurii morfologice a comunicării (pronumele și verbele trec de la persoana a II-a singular și plural la persoana a III-a sau la persoana I):

L-am întrebat: **Ți-a plăcut concertul?** devine: L-am întrebat **dacă i-a plăcut concertul**.

Eliminarea indicilor adresării directe implică, de asemenea, înlocuirea verbelor la imperativ cu conjunctivul și a substantivelor în vocativ cu substantive în dativ, substantivele dobândind astfel funcție sintactică (de complement indirect):

Mihai mi-a șoptit: **Oana, fii atentă!** devine: Mihai i-a șoptit **Oanei să fie atentă**.

* După cum se poate cu ușurință observa, unele din aceste modificări ale enunțurilor la trecerea de la vorbirea directă la vorbirea indirectă decurg din faptul că propozițiile respective intră *în raport de subordonare* față de cuvântul de declarație, altele decurgând din faptul că mesajul (comunicarea) nu este transmis de vorbitorul însuși, ci de povestitor (narator).

Scanned with OKEN Scanner

III. Ortografie, ortoepie, punctuaţie

Capitol, din păcate, uneori neglijat în ciclul gimnazial, *ortografia, ortoepia şi punctuaţia* însumează *normele de scriere, de pronunţare* şi *de folosire corectă şi conştientă a semnelor ortografice* şi *de punctuaţie*, norme a căror respectare probează nu numai nivelul instruirii, ci şi pragul cultural minimal fără de care nu se poate vorbi de dezvoltarea personalităţii elevului şi, în ultimă instanţă, de randament şi de progres şcolar.

Dacă elevul nu şi-a însuşit, nu şi-a format până la începutul ciclului gimnazial deprinderi minimale de scris-citit, el va rămâne cu un handicap intelectual greu de depăşit după această vârstă, însuşirea acestor norme la vârsta copilăriei fiind nu numai benefică, ci şi absolut obligatorie.

Fără a intra în detalii, vom preciza doar că **ortografia** este un sistem de reguli unitare, menit să generalizeze şi să stabilizeze varianta cultivată (literară) a unei limbi.

Cuvântul *ortografie* este format din cuvintele greceşti *orthos* („drept, corect") şi *graphein* („a scrie").

Ortografia se învaţă în şcoală, o dată cu însuşirea deprinderii de a scrie, ortografierea devenind ea însăşi un automatism propriu oricărui om instruit.

Ortografia s-a dezvoltat în strânsă legătură cu evoluţia culturală a societăţii şi reprezintă instrumentul cel mai important de consolidare şi de generalizare a regulilor de folosire a limbii literare.

Cu ajutorul ortografiei se fixează şi *regulile de pronunţare corectă,* adică **ortoepia** (gr. *orthos* şi *eipein* - „a pronunţa").

Scanned with OKEN Scanner

Din istoria ortografiei româneşti

Scrierea limbii române a folosit două tipuri de alfabet: *chirilic* şi *latin*. În aceste tipuri alfabetice sunt păstrate şi cele mai vechi texte româneşti cunoscute până astăzi, texte ce datează din secolul al XVI-lea. Tot din acest secol datează şi unele copii după texte româneşti mai vechi, astăzi pierdute.

Pentru tipul de scriere cu alfabet chirilic, cel mai vechi text românesc păstrat este *Scrisoarea lui Neacşu* (1521), iar pentru tipul de scriere cu alfabet latin – *Cartea de cântece* (*Fragmentul Todorescu*, după numele celui care a descoperit textul), tipăritură conţinând cântece cu temă religioasă, traduse din limba maghiară. Cartea este de provenienţă bănăţeană şi datează, probabil, din anii 1570-1573.

Despre regulile ortografice ale limbii române scrise cu litere chirilice (numite şi *slove*), cele mai vechi informaţii se găsesc în prima gramatică românească ce se mai păstrează încă, cea de la 1757, a lui Dimitrie Eustatievici-Braşoveanul (text manuscris, editat de N.A. Ursu în 1969).

Pentru scrierea limbii române cu litere latine, primele reguli ortografice sunt formulate într-o carte de rugăciuni a lui Samuil Micu, în 1779.

Până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în ortografia limbii române se duce lupta pentru introducerea *oficială* a alfabetului latin. În această perioadă un rol important l-au avut Ion Heliade Rădulescu (în prima parte a activităţii sale) cu lucrarea *Gramatică românească*, 1828, şi, după Unirea Principatelor, Titu Maiorescu, cel care a contribuit hotărâtor la introducerea sistemului ortografic bazat pe realităţile fonetice ale limbii române moderne, în sensul scrierii conform pronunţării. Au urmat reformele ortografice din 1904, 1932, 1953 şi 1993.

A. Principiile ortografiei româneşti

1. Principiul *fonetic* – conform acestui principiu, ortografia limbii române este una fonetică (fonologică, fonematică), ceea ce

Scanned with OKEN Scanner

înseamnă că *noi scriem, în general, aşa cum citim* (*aşa cum pronunţăm*).

În virtutea acestui principiu:

a. A fost suprimat **u** final dintr-o serie de cuvinte şi forme gramaticale, cum ar fi *cui* (în loc de *cuiu*), *unchi, mai, tai, voi, făcui etc.*;

b. Au fost suprimate de asemenea consoanele duble (mai puţin în cazul cuvintelor formate cu prefixe: î*nn*oda, î*nn*ora etc.);

c. S-a recomandat ca prefixele **des-** şi **răs-** să se scrie **dez-** şi **răz-** înainte de vocale şi de consoanele sonore **b, d, g, j, m, n, l, r, v, z** şi de grupurile **ge - gi** şi **ghe - ghi**;

d. De asemenea, s-a recomandat scrierea cu **m** înainte de **b** şi **p**, precum şi adaptarea neologismelor la scrierea românească.

Exemple:

aisberg (în loc de *iceberg*)
lider (în loc de *leader*)
miting (în loc de *meeting*)
spicher (în loc de *speaker*)
seif (în loc de *safe*)
vizavi (în loc de *vis-à-vis*)
fotbal (în loc de *football*)
meci (în loc de *match*)
golaveraj (în loc de *goal average*)
ofsaid (în loc de *off side*)
şezlong (în loc de *chaise-longue*)
angro (în loc de *en gros*) etc.

2. Principiul *tradiţional-istoric* – în sensul păstrării tradiţiei de-a scrie într-un anumit fel, istoria şi originea cuvintelor determinându-ne să nu scriem în toate cazurile aşa cum pronunţăm: *oaie* (pronunţat de fapt *uaie*), *oaste [uaste], oare [uare]; el [iel]), ea [ia], ele [iele], eşti [ieşti], este [ieste], eram [ieram], erai [ierai] etc.*

Scanned with OKEN Scanner

3. Principiul *morfologic* – în sensul că normele ortografice acordă o mare atenţie gramaticii, *morfologiei* în cazul de faţă (A se vedea la scrierea cuvintelor compuse, la conjugarea verbului – îndeosebi a verbelor *a crea* şi *a agrea*, care se conjugă după modelul verbului *a lucra* şi, în general, observaţiile de la subcapitolul *Morfologia*).

4. Principiul *sintactic* – în sensul deosebirii valorii gramaticale a unor forme duble pentru a motiva scrierea lor într-un anumit fel:

odată (adv. de timp) şi *o dată* (numeral adverbial)
altă dată şi *altădată*
demult şi *de mult* (timp)
bineînţeles şi *bine înţeles*
decât şi *de cât etc.*

5. Principiul *simbolic* – ce ne recomandă să scriem acelaşi cuvânt fie cu literă mică, fie cu majusculă, după împrejurări:

facultate (atunci când ne referim la „aptitudine")
Facultatea de Litere (instituţie)
apusul soarelui şi *Apusul* s-a împotrivit *Orientului* în privinţa reformelor politice etc.

precum şi libertatea creatorului (editorului) de-a scrie după voinţă (ex.: *Marin Preda* sau *marin preda*, cu deosebire pe coperţile volumelor).

B. **Semnele ortografice**

Semnele ortografice sunt: *cratima* sau *liniuţa de unire* (de *despărţire*), *apostroful* şi, în anumite împrejurări, *punctul, bara* şi *linia de pauză*.

* Cu excepţia *apostrofului*, toate celelalte semne ortografice sunt şi semne de punctuaţie.

Scanned with OKEN Scanner

Cratima

1. Redă în scris rostirea împreună a două cuvinte alăturate, marcând grafic contopirea sfârşitului vocalic al unui cuvânt cu începutul vocalic al cuvântului următor sau alipirea unui cuvânt la cuvântul următor ori la cel precedent;

2. Serveşte la despărţirea cuvintelor în silabe;

3. Se foloseşte la scrierea cuvintelor compuse ai căror termeni sunt uşor de analizat şi care-şi păstrează de obicei individualitatea morfologică (având aici *dublu rol*: indică legătura dintre termenii componenţi şi, pe de altă parte, marchează rostirea împreună a cuvintelor alăturate):

nu-mă-uita, papă-lapte, Cluj-Napoca etc.;

4. În anumite situaţii se foloseşte în scrierea unor *derivate cu prefixe* (ex-director, ex-ministru) sau a unor *derivate cu sufixe* (c.d.-rist, shakespeare-ian, rousseau-ism);

5. Poate lega desinenţa sau articolul hotărât enclitic (postpus) de cuvinte cu aspect neobişnuit (pentru limba română) ca rostire ori ca scriere: *show*-uri, *pH*-ul, *O.N.U.*-ul etc.;

6. În lucrări din domeniul limbii (lingvisticii) cratima marchează/însoţeşte segmente izolate dintr-un cuvânt.

Ex.:

a- din *alene*, **-ul-** din *săculeţ*, **-va** din *cineva*.

Observaţii:

– Folosirea cratimei are *caracter obligatoriu* când cuvintele pe care le uneşte se rostesc întotdeauna împreună (s-a dus, a luat-o, dându-le-o) şi *facultativ*, când se poate alege între scrierea fără cratimă şi cea cu cratimă (*Cine întreabă* de el?; Cine-ntreabă de el?).

– Scrierea fără cratimă corespunde unui ritm mai lent al vorbirii, caracteristic, de regulă, *rostirii literare în general şi*

Scanned with OKEN Scanner

stilului solemn în special, pe când scrierea cu cratimă redă rostirea împreună a cuvintelor *ca în vorbirea cotidiană*. Ca urmare, dacă nu corespunde unor intenţii stilistice ori unor necesităţi impuse de ritm (în poezie), folosirea cratimei *de tip facultativ* în scris trebuie, pe cât posibil, evitată.

Folosirea cratimei are *caracter obligatoriu*:

– când pronumele personale, formă neaccentuată: *mi-, ţi-, i-, te-, ne-, le-* şi pronumele reflexiv *şi-* sunt urmate de un verb auxiliar sau de pronumele personal neaccentuat *o* (mi-a, ţi-aş, mi-o, şi-o);

– când pronumele *mi-, ţi-, i-, ni-, vi-, li-, şi-* sunt urmate de pronumele neaccentuat în acuzativ *i* (mi-i, ţi-i, i-i);

– când pronumele *i* şi *o* sunt precedate de formele verbale de *imperativ* (prinde-i, spune-o), de *conjunctiv* (facă-i) sau de *condiţional-optativ* (ar cunoaşte-o);

– când pronumele neaccentuat *i* stă după un substantiv sau după o prepoziţie care se construieşte cu genitivul (haina-i, împotrivă-i) ori după prepoziţia *a* (de a-i spune);

– în toate împrejurările în care apare forma *i* a verbului *a fi* (nu-i, mi-i, dacă-i, i-a lui etc.);

– în cazul prepoziţiei compuse *de-a* din locuţiunile adverbiale şi din numele unor jocuri ale copiilor (de-a lungul, de-a pisica si şoarecele);

– când pronumele personale neaccentuate *mă, vă* şi pronumele reflexiv *se* sunt urmate de un auxiliar care începe cu o vocală (m-aş, v-ar, s-or) sau de pronumele neaccentuat *o* (v-o cere);

– în cazul prepoziţiilor *întru, dintru, printru,* urmate de un cuvânt care începe cu o vocală (într-un, într-asta, dintr-o, printr-însul);

– când pronumele *o* este precedat de o formă verbală terminată în *-ă* neaccentuat la imperativ sau conjunctiv (las-o, arunc-o, rup-o el);

– când e vorba de alipire la începutul unui cuvânt, sub forma unei includeri silabice (l-am văzut, l-oi aştepta);

Scanned with OKEN Scanner

– când e vorba de alipire la sfârşitul unui cuvânt, sub forma unei includeri silabice sau a unei silabe în plus; ea se întâlneşte în cazul *formelor verbale inversate* în care auxiliarul urmează verbului de conjugat, ca şi atunci când verbul este urmat de un pronume forma neaccentuată (văzut-au, dă-mi, spune-le);

– la substantive şi prepoziţii plus pronume neaccentuat (haina-mi, împotrivă-ţi, pentru a-l vedea);

– uneori se alipesc la verb două sau mai multe pronume (dându-ni-le, face-li-se-va);

– cratima marchează şi includerea silabică a formei verbale **s** la sfârşitul unor cuvinte cu finală vocalică (mulţi-s, ei-s).

Apostroful (') marchează grafic:

– căderea accidentală în rostire a unor sunete de la începutul, de la mijlocul sau de la sfârşitul unui cuvânt:

'neaţa! (în loc de *bună dimineaţa!*)
sal'tare! (în loc de *salutare!*)
dom'le (în loc de *domnule*);

– absenţa primelor cifre din notarea unui an:
'77 în loc de *1877*.

Punctul (.) ca semn ortografic se foloseşte în *abrevieri*, de obicei în cele care păstrează numai partea iniţială (uneori o singură literă) a cuvântului din care provin:

a.c. = anul curent
etc. = etcetera
id. = idem
v. = vezi
dr. = doctor.

Scanned with OKEN Scanner

Nu se pune punct:

– când abrevierea este formată din începutul unui cuvânt şi finala lui vocalică:

cca = circa
d-ta = dumneata
D-sa = Domnia sa

– după anumite abrevieri oficiale şi simboluri din domeniul tehnic şi ştiinţific (chimie, fizică, matematică, geografie):

C = carbon
Mg = magneziu
n = număr întreg
m = metru
E = est

– Substantivele compuse din iniţiale se pot scrie cu sau fără punct după fiecare abreviere literală:

A.C.T.H. sau *ACTH*
(citit *acetehaş, adrenocorticotrophorm*);

C.E.C. sau *CEC*
(Casa de Economii şi Consemnaţiuni).

* Este preferabilă scrierea cu punct după fiecare literă.

Punctul este necesar în special când între scrierea şi rostirea cuvântului compus există deosebiri, sunetele notate fiind mai puţine decât cele rostite (ca în cazul lui *A.C.T.H.*).

Separarea literelor prin puncte **este greşită** atunci când este vorba de compuse în alcătuirea cărora intră fragmente de cuvinte. Astfel, trebuie scris *ASIROM* (Asigurarea Românească) şi nu *A.S.I.R.O.M.*).

Scanned with OKEN Scanner

Bara (/) ca semn ortografic se foloseşte în abrevieri:

– între doi termeni ai unei formule de tipul *km/h*;
– în abrevierea prefixului *contra-*: *c/val* (contravaloare).

Linia de pauză (–) ca semn ortografic se foloseşte la scrierea unor cuvinte compuse formate dintr-un termen simplu şi din altul compus sau din doi termeni compuşi, în cazul în care termenii componenţi se scriu cu cratimă:

anglo – vest-german
sud-est – nord-vest

C. **Semnele de punctuaţie**

Sistemul de semne convenţionale care au rolul de a marca în scris *pauzele, intonaţia* sau *întreruperea cursului vorbirii* formează punctuaţia.

Semnele de punctuaţie au caracter *convenţional*, pentru că forma lor nu e cerută de natura conţinutului exprimat.

Fixată prin tradiţie, folosirea semnelor de punctuaţie cu valori bine precizate a devenit indispensabilă pentru toţi cei care vor să-şi exprime clar gândurile în scris.

Folosirea greşită sau omiterea semnelor de punctuaţie duce la confuzii şi la denaturarea conţinutului comunicării.

Uneori semnele de punctuaţie pot fi întrebuinţate *pentru a scoate în relief anumite valori stilistice*. În asemenea cazuri nu se pot da reguli, folosirea semnelor de punctuaţie rămânând la aprecierea celui care scrie.

Este obligatoriu însă ca semnele de punctuaţie cu funcţie stilistică (artistică) să nu contravină regulilor bazate pe necesităţi gramaticale.

Scanned with OKEN Scanner

Din istoria semnelor de punctuaţie

Semnele de punctuaţie au fost folosite la început pentru a marca limitele dintre cuvinte. Le întâlnim cu această valoare în *documente epigrafice* (inscripţii făcute de obicei pe piatră sau pe metal) foarte vechi.

Pe tablele eugubine (Eugubio fiind o localitate din Italia unde au fost găsite table de bronz, datând aproximativ din secolul al VII-lea î.e.n.), în partea scrisă cu caractere etrusce, fiecare cuvânt era urmat de două puncte (:). În partea scrisă cu caractere latine, cuvintele sunt despărţite prin punct (.).

Forma semnelor de punctuaţie s-a schimbat de-a lungul timpului. Într-o inscripţie din Atena (450 î.e.n.) cuvintele sunt separate prin câte trei sau patru puncte. Aceste puncte sunt aşezate în linie dreaptă verticală, în triunghi, în careu sau în romb.

În alte inscripţii greceşti, în locul punctelor apar diverse figuri arbitrare: romburi, ramuri, inimi, cruci etc.

În inscripţiile latine, cel mai frecvent semn de punctuaţie este punctul (rotund), semn folosit şi astăzi. Cel mai vechi însă este punctul de formă patrată (▪).

Alte semne de punctuaţie care apar sunt: **V** (în inscripţii îngrijite), / (mai rar folosit), desene în forma unor frunzuliţe (începând cu epoca lui August) şi, în mod neobişnuit, semne de o formă cu totul originală (o pasăre). În felul acesta semnele de punctuaţie au ajuns să fie un mijloc de ornamentaţie, ceea ce explică de ce se foloseau uneori după fiecare silabă.

Cel mai folosit semn de punctuaţie a fost punctul alb (o) sau negru (•), care putea fi întrebuinţat şi ca semn de abreviere după iniţiala unui prenume sau după un cuvânt prescurtat prin una sau mai multe litere.

În general, toate aceste semne de punctuaţie aveau rolul de a despărţi între ele cuvintele întregi sau prescurtate.

Aristofan din Bizanţ este primul care a folosit semnele de punctuaţie pentru a delimita unităţile de înţeles (secolul al II-lea î.e.n.). Semnele de punctuaţie folosite de el au fost: *punctul perfect* (corespunzând punctului de astăzi), *subpunctul* (marcând

Scanned with OKEN Scanner

frazele neterminate) şi *punctul mediu* (corespunzător virgulei de astăzi).

Deşi a avut o largă răspândire, punctuaţia lui fiind folosită în şcoli, sistemul lui Aristofan din Bizanţ nu s-a generalizat – nefiind folosit de practicieni, de copişti, cu deosebire.

În *scrierea românească*, ca de altfel şi în celelalte scrieri, cel dintâi semn de punctuaţie folosit este *punctul*. El apare în cele mai vechi texte scrise la noi, atât în cele cu caractere chirilice, cât şi în cele cu caractere latine.

Virgula apare sporadic (cu rolul pe care îl are astăzi) din secolul al XVI-lea, confundându-se uneori însă cu punctul.

Tot în acest secol se foloseşte la noi, după modelul scrierii greceşti, pentru prima dată semnul întrebării, redat grafic prin punct şi virgulă. Acest semn va rezista până în pragul secolului al XVIII-lea.

Începând cu secolul al XVII-lea, se va folosi însă în paralel şi semnul întrebării într-o formă grafică asemănătoare celei de astăzi. În unele tipărituri, cele două semne de întrebare alternează.

Două puncte, ca semn de punctuaţie, încep să apară în secolul al XVII-lea, fie pentru a anunţa o citare, fie pentru a introduce o înşirare sau o explicaţie.

Semnele citării de tip actual se întâlnesc mai întâi în tipăriturile ardelene ale secolului al XVII-lea, în Principate având şi funcţiunea parantezelor de azi: explicaţii, cuvinte incidente, indicaţii bibliografice.

Punctuaţia completă, aşa cum se foloseşte astăzi, apare abia în secolul al XIX-lea, mai întâi în tipăriturile din Transilvania, apoi şi în cele din Principate.

Sub influenţa tipăriturilor, punctuaţia ajunge să fie aplicată relativ repede şi în scrisul de mână.

Principalele **semne de punctuaţie** folosite astăzi în scrierea românească sunt:

1. **Punctul** – semnul grafic marcând pauza care se face în vorbire între propoziţii sau fraze independente ca înţeles. El se

Scanned with OKEN Scanner

folosește de asemenea la sfârșitul unor fraze și propoziții independente, grupuri de cuvinte sau cuvinte izolate care echivalează cu propoziții independente și după care vorbirea nu mai continuă (A se vedea subcapitolul *Sintaxa*).

Nu se pune punct după:

– titlurile de cărți, de opere literare, după titlurile de opere muzicale;

– după formulele de adresare din scrisori, cuvântări (în asemenea situații folosindu-se virgula sau semnul exclamării).

2. **Semnul întrebării** e folosit în scriere pentru a marca intonația propozițiilor sau a frazelor interogative:

Ce să facă? Să fugă?

* Este **nerecomandată** folosirea *semnului întrebării* după propozițiile interogative indirecte:

Se întreabă ce să facă.

3. **Semnul exclamării** marchează grafic intonația frazelor și a propozițiilor exclamative sau imperative.

Semnul exclamării se folosește de asemenea după interjecțiile și vocativele care exprimă stări afective și sunt considerate cuvinte sau părți de frază independente.

Într-o înșirare de exclamații se pune semnul exclamării după fiecare termen al înșirării, dacă se accentuează asupra fiecăruia:

Tânăr! frumos! curajos!

Scanned with OKEN Scanner

Se pune semnul exclamării după o propoziţie imperativă completă sau eliptică de predicat:

Fugiţi! *Fugiţi*! vin turcii..

Se pune semnul exclamării după propoziţiile exclamative incidente. Aceste propoziţii sunt închise între paranteze sau între linii de pauză:

Iar Caraiman... – *apoi las pe el* ! – credeai că-i apucat de friguri. (Sadoveanu)

Atunci când se repetă o interjecţie şi fiecare membru al repetiţiei este independent, adică după rostirea lui se face o mică pauză, se pune semnul exclamării după fiecare interjecţie:

U! *a*! *Pi*! *Bre*! *Ce scandal*!

Atunci când prin repetarea interjecţiei se obţine o construcţie care formează o unitate, se pune semnul exclamării după ultima interjecţie, între diversele elemente folosindu-se virgula sau cratima:

Hei, *hei*! Nu ştiţi nimic despre el?

Nu se pune nici un semn de punctuaţie după interjecţiile urmate de un vocativ cu care formează o unitate în rostire:

O Doamne! Da greu somn am dormit.

Se pune semnul exclamării închis în paranteze, atunci când autorul îşi exprimă îndoiala sau ironia faţă de cele afirmate în propoziţie (frază).

În acest caz, semnul exclamării ţine locul lui **sic** (cuvânt latinesc însemnând „chiar aşa sa fie?!“):

Scanned with OKEN Scanner

I-a scris lui Ionel în franţuzeşte (!) ca să-l felicite pentru discurs.

4. **Virgula** delimitează grafic unele propoziţii în cadrul frazei şi unele părţi de propoziţie în cadrul propoziţiei. Ea arată felul în care frazele sau propoziţiile se despart în elementele lor constitutive pe baza raporturilor sintactice dintre ele. Aceasta corespunde funcţiei gramaticale a virgulei (A se vedea subcapitolele *Sintaxa propoziţiei* şi *sintaxa frazei*).

5. **Punctul şi virgula** este semnul de punctuaţie care marchează o pauză mai mare decât cea redată prin virgulă şi mai mică decât cea redată prin punct.

O astfel de pauză este adesea necesară pentru a despărţi propoziţii sau grupuri de propoziţii care formează unităţi relativ independente în cadrul unei fraze. Fraza câştigă în acest mod în claritate şi se evită legarea greşită a unei subordonate dinaintea pauzei marcate prin punct şi virgulă de propoziţia imediat următoare.

Alteori, punctul şi virgula (semnul) corespunde unei pauze pe care vorbitorul o face pentru a arăta că partea de frază care urmează e o întregire, o explicaţie sau o concluzie a celor afirmate anterior:

Bine; hai s-o spunem şi pe asta; că n-ai înţeles nimic.

Punctul şi virgula desparte de multe ori propoziţii sau grupuri de propoziţii între care există raporturi de coordonare sau de subordonare:

„O luptă-i viaţa; deci te luptă...“ (G. Coşbuc)
„Pe lângă aceasta, mai avea bani şi de zile negre; căci lega paraua cu zece noduri...“ (G. Galaction)

Scanned with OKEN Scanner

Uneori, punctul şi virgula desparte o incidentă de comunicarea propriu-zisă:

Proşti, dar mulţi, răspunse Lăpuşneanu cu sânge rece; să omori o mulţime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat?

6. **Două puncte** anunţă vorbirea directă sau o enumerare, o explicaţie, o concluzie şi marchează totodată o pauză mai mică decât cea redată prin punct.

Ele se pot pune atât la sfârşitul unei fraze, cât şi în interiorul ei:

Eram în casa aceea trei oameni: Busuioc, Iorgovan, Şofron şi ne pregăteam să-l sărbătorim pe Huţu.

Se folosesc două puncte:

– înaintea unei vorbiri directe, după un verb de declaraţie:

„Goe *zice* încruntat: – Mam-mare…“

– după un substantiv care anunţă vorbirea directă:

În minutul acela *strigătul*: „Foc! dăm foc la mănăstire!“

– după verbul care anunţă reproducerea unor zgomote sau sunete:

Clopotul *a bătut* o dată: bang!

– înaintea *citării*:

Textul spune: „Voim ca piesele …“

Scanned with OKEN Scanner

– înaintea unei *enumerări*, în descrieri sau naraţiuni:

„Văd poeţi ce-au scris o limbă ca un fagure de miere:
Chichindeal gură de aur, *Mumulean* glas cu durere."
(M. Eminescu)

– înaintea unei explicaţii sau a unei dezvoltări cu privire la un obiect sau fenomen:

Mă gândeam la ea: *femeia şi mama noastră.*

– înaintea unei propoziţii care exprimă o concluzie sau o consecinţă:

Poarta era deschisă: *intră pe ea.*

– uneori chiar între propoziţii principale, pentru a accentua raporturile dintre ele (de cauzalitate, conclusive etc.):

„Nu voi, tată, să usuce
Al meu suflet tânăr, vesel:
Eu iubesc vânatul, jocul;
Traiul lumii alţii lese-l." (M. Eminescu)

7. **Semnele citării**/ghilimelele („ ") sunt întrebuinţate atunci când se reproduce întocmai un text spus sau scris de cineva:

„ A doua zi nepoată-sa îl găsi pe jumătate îngheţat. Abia putu să zică:
– Leano, foc că mor!" (Delavrancea)

* Dacă vorbirea directă se termină cu semnul întrebării sau al exclamării, atunci ghilimelele se pun după aceste semne:

Scanned with OKEN Scanner

„ – Iorgule, Iorgule, plângi, Iorgule?“

– Semnele citării pot exprima ironia faţă de cel care a folosit cuvântul (grupul de cuvinte) reprodus:

Prietenii ţin să afle pentru care afacere „foarte serioasă“ *a venit Mitică în Capitală.*

– Se pot pune între semnele citării titlurile operelor de literatură, de artă sau de ştiinţă şi ale publicaţiilor, atunci când aceste titluri sunt reproduse într-o frază:

Eram în liceu când am citit „Moara cu noroc“.

* Când în text e nevoie de două rânduri de ghilimele, e bine ca ghilimelele « » să fie folosite în interiorul textului cuprins între ghilimelele „ “:

„Spiritul i-a rămas limpede până la urmă. « M-au uitat prietenii!» spunea cu amărăciune...“

8. **Linia de dialog şi de pauză (–)**

Linia de dialog indică începutul vorbirii fiecărei persoane care ia parte la o convorbire:

„ – Mă rog, dacă nu vă supăraţi, aveţi apă?
– Da.
– E rece?
– Potrivită“. (I.L. Caragiale)

Linia de pauză marchează pauza dintre diferitele părţi de propoziţie, dintre propoziţii sau fraze:

„Moşneagul – Ilie Aldea a lui Ion – era om vechi“.

Scanned with OKEN Scanner

„Bună vreme, măi băiete!“ – „Mulţămim, voinic străin!“
(M. Eminescu)

În „Iorgu de la Sadagura“, – întâia manifestare critică a lui – Alecsandri a criticat aproape tot ce avea să critice în viaţa sa.

* Se recomandă folosirea liniei de pauză după semnul întrebării sau al exclamării, când acestea, în vorbire directă, sunt urmate de intervenţia autorului:

„ – Sărăcuţ de maica mea! – strigă din băierile inimei Bisoceanul.“ (Al. Odobescu)

Linia de pauză marchează, în construcţiile eliptice, lipsa predicatului sau a verbului copulativ:

„În stânga – margine de pădure...“ (În stânga *se vedea/era* margine de pădure.)
Maşina lui – o minune! (Maşina lui **e** o minune).

Linia de pauză poate preceda o explicaţie, având aceeaşi funcţie ca două puncte:

„ – *Cum te cheamă, măi copile?*
– *Ca pe tatăl meu – Călin.*“ (M. Eminescu)

9. **Parantezele rotunde** ( ) **sau drepte** [ ] marchează un adaos în interiorul unei propoziţii sau al unei fraze. *Adaosul* poate fi un cuvânt, o propoziţie sau o frază:

Eu am promis? (repede) *când am promis?*
Un băiat [*în ochii lui erau două lacrimi*] m-a oprit din drum...

Scanned with OKEN Scanner

Dar nu ştiam de necaz (*avea o boală de care nu putea să scape*).

Se închid între *paranteze drepte* cuvintele, expresiile sau semnele de punctuaţie asupra cărora dorim să atragem atentia cititorului:

„Dar Goe încruntat [:] – *Mam' mare, de ce nu mai vine?*"
(I.L. Caragiale)

10. **Punctele de suspensie** (...) marchează o pauză mare în vorbire. Spre deosebire de punct, ele nu indică sfârşitul unei propoziţii sau al unei fraze, ci – în general – o întrerupere a şirului vorbirii (o întrerupere a unei vorbiri ce urmează a fi reluată):

Într-o zi ... zăresc un O.Z.N.
Se mişcă fata ... clipeşte din ochi ... îşi ridică mâna la frunte... (I.L. Caragiale)

În citate, punctele de suspensie marchează lipsa unor propoziţii sau fraze (a unor fragmente din textul în versuri sau în proză):

„Mai am un singur dor: [...]
Nu voi mormânt bogat ..." (M. Eminescu)

Când, într-o convorbire, persoana întrebată nu răspunde sau îşi arată numai prin gesturi (mimică) nedumerirea, mirarea, surprinderea etc., faţă de cele auzite, atitudinea ei este sugerată în scriere prin puncte de suspensie, uneori însoţite de semnul întrebării sau de semnul exclamării:

- Am râs alaltăieri cu el la Continental!...
- ! ! ...

Scanned with OKEN Scanner

În construcţiile eliptice, punctele de suspensie ţin uneori locul predicatului sau al numelui predicativ omis:

„Iară noi? noi, epigonii? ... simţiri reci, harfe zdrobite."
(M. Eminescu)

11. **Cratima** (*Liniuţa de unire şi de despărţire*) -
Ca semn de punctuaţie, *cratima* se foloseşte:

– în repetiţii, atunci când cuvântul repetat formează o unitate:

„Gânduri-gânduri... treceau prin cugetul lui Dănilă."
(G. Galaction)

– în locuţiuni şi în expresii (formate din două substantive, un substantiv şi un adverb, din două adverbe sau din două interjecţii):

calea-valea, *câine-câineşte*, *trosc-pleosc* etc.

– între două numerale, pentru a sugera că indicaţia numerică e aproximativă:

Am prins *doi-trei* iepuri.

– între cuvinte care arată limitele unei distanţe, ale unui interval de timp:

În perioada *1 ianuarie-31 decembrie* am parcurs între *3000-3500* de kilometri.

* Se scrie corect: *orele 14-16* sau *între orele 14* şi *16*.
Formularea (sintagma): între orele 14-16 *este greşită*.

Scanned with OKEN Scanner

IV. Fonetica

1. **Fonetica** studiază sunetele vorbirii, ale limbajului articulat ca facultate specific omenească.

2. Termenul general, abstract, care desemnează toate sunetele din aceeaşi clasă (categorie), fiind totodată cea mai mică unitate sonoră a limbii, se numeşte **fonem**.

3. Segmentul fonic alcătuit din unul sau mai multe foneme pronunţate printr-un singur efort expirator se numeşte **silabă**.

În cuprinsul unei silabe se află obligatoriu o vocală.

4. Despărţirea cuvintelor în silabe

* Regula generală şi obligatorie de despărţire în silabe a cuvintelor în limba română constă în interzicerea terminării sau începerii de rând cu o secvenţă lipsită de o vocală propriu-zisă.

1. Reguli bazate pe pronunţare:

1.1. În succesiunea a două vocale propriu-zise despărţirea se face între cele două vocale:

a-e-ri-an	**a-or-tă**
a-u-zi	**le-ul**
de-ic-tic	**cro-at**
fi-in-ţă	**al-co-ol**
o-ul	**po-lu-a-re**

1.2. În succesiunea vocală (diftong) urmată (urmat) de diftong sau de triftong despărţirea se face *înaintea* diftongului sau triftongului (postvocalic):

a-ce-ea	**dum-nea-ei**
ploa-ie	**du-ios**

Scanned with OKEN Scanner

ro-**ua** tă-**iau**
le-**oai**-că etc.;

1.3. În succesiunea vocală (diftong) plus semivocală, plus consoană despărţirea se face înaintea consoanei:

mai-că boj-**deu**-că
pâi-**ne** **doi**-nă

1.4. Dacă există o singură consoană între vocale, despărţirea se face înaintea consoanei:

a-**bil** re-**ce**
ve-**cin** po-**diş**
o-**lea**-că soa-**re**

Observaţii:

a) Grupurile de litere **ch, gh** (urmate de **e** sau **i**) se comportă ca şi consoane, de aceea cuvintele care le conţin se despart în silabe conform regulii 1.4:

u-re-**che**, le-**ghe**, a-**chi**-tat etc.

b) Litera **x** notează întotdeauna **două** consoane: fie **cs** (excursie), fie **gz** (examen); din punctul de vedere al despărţirii în silabe este însă tratată *ca o singură unitate,* iar cuvintele în care apare se despart tot conform regulii 1.4: a-**xă**, e-**xa**-men etc.

1.5. În cazul grupurilor de două consoane situate între vocale despărţirea se face după cum urmează:

– în majoritatea cazurilor despărţirea se face *între cele două consoane*:

ic-ni **tic**-sit
ac-tiv **mul**-te
cap-să **as**-cet
as-tăzi etc.;

Scanned with OKEN Scanner

Cuvintele care conţin consoane duble se despart tot după această regulă:

for-tis-si-mo	wat-tul
în-nop-ta	in-ter-regn

* În cazul ultimelor două exemple despărţirea se justifică şi prin regulile bazate pe analiza morfologică).

– *înaintea întregului grup consonantic*:

a) dacă prima consoană este **b, c, d, f, g, h, p, t, v**, iar a doua consoană este **l** sau **r**:

o-**bl**on	o-**br**az
a-**cl**a-ma	a-**cr**u
Co-**dl**ea	co-**dr**u
a-**fl**a	A-**fr**i-ca
a-**gr**o-nom	su-**pl**u
cu-**pr**u	a-**tl**et
pa-**tr**u	e-**vl**a-vi-e
co-**vr**ig	etc.;

b) în cazul succesiunilor de litere **sh, th, ts, tz** din cuvintele neadaptate limbii române:

ca-**th**ar-sis, jiu-ji-**ts**u, fla-**sh**ul etc.

1.6. În cazul grupurilor de trei consoane situate între vocale, despărţirea se face:

a) în majoritatea situaţiilor, *între prima şi a doua consoană* a grupului:

ob-**şt**e	fil-**tr**u
lin-**gv**ist	cin-**st**e
con-**tr**a	vâr-**st**ă
as-**pr**u	etc.;

b) *între a doua şi a treia consoană*, în cazul grupurilor **lpt**,

Scanned with OKEN Scanner

mpt, mpţ, ncş, nct, ncţ, ndv, rct, rtf, stm:

sculp-tor	somp-tu-os
re-demp-ţi-u-ne	linc-şii
punc-taj	punc-ţie
sand-vici	arc-tic
jert-fă	ast-ma-tic

1.7. În cazul grupurilor de patru sau cinci consoane situate între vocale, despărţirea se face:

a) de obicei, între *prima şi a doua consoană* a grupului:

con-struc-tor, mon-stru etc.;

b) foarte rar, *între a doua şi a treia consoană* a grupului:

tung-sten, ang-strom, horn-blen-dă

pentru că grupurile de consoane **ngs, nbl** sunt neobişnuite şi greu de pronunţat în limba română.

* Despărţirea se face între a treia şi a patra consoană în cazul cuvântului vârst-nic.

2. Reguli bazate pe analiza morfologică

2.1. În grupurile compuse din cuvinte întregi sau din fragmente de cuvinte, în derivatele cu prefixe şi cu sufixe care încep cu o consoană se preferă despărţirea în silabe ţinându-se cont de elementele constitutive, atunci când cuvântul este analizabil sau semianalizabil:

a) *compuse:*

ar-te-ri-o-scle-ro-ză	alt-un-de-va
ast-fel	de-spre
feld-ma-re-şal	port-a-vi-on
watt-me-tru	etc.;

Scanned with OKEN Scanner

b) *derivate cu prefixe:*

an-or-ga-nic	dez-e-chi-li-bru
in-e-gal	într-a-ju-to-ra-re
ne-spri-ji-nit	ne-sta-bil
ne-stră-mu-tat	sub-li-ni-a

* Conform regulii generale nu se separă prefixele monoconsonantice ca **r-** din *ralia* sau **s-** din *spulbera*.

c) *derivate cu sufixe:*

sa-vant-lâc	târg-şor
vârst-nic	etc.

2.2. De asemenea, atunci când despărţirea nu poate fi evitată, se preferă despărţirea după elementele constitutive:

dintr-un (faţă de *din-tr-un*)
fir-ar (nu *fi-r-ar*) etc.;

* Conform regulii generale nu se separă cuvintele reduse la o consoană (ca **s-** din *s-a*, **-l** din *dându-l*), la o semivocală (ca **i-** din *i-a*) sau la o consoană plus **i** semivocalic (ca **mi-** din *mi-a*).

3. Situaţii în care nu se face despărţirea la capăt de rând

Nu se despart la capăt de rând:

– cuvintele compuse din abrevieri literale:
ONU, UNESCO etc.

– abrevierile unor formule curente:
a.c., î.e.n., ş.a.m.d.;

– numeralele ordinale notate prin cifre romane sau arabe:
al XXI-lea, a 5-a.

(Aici locul despărţirii ar coincide cu linia de unire!)

Scanned with OKEN Scanner

Se recomandă evitarea despărţirii şi în cazul:

– silabelor iniţiale şi finale constituite dintr-o singură vocală: *a-er, li-ce-e, su-i, las-o, zis-a.*

– abrevierilor literale care reprezintă primii termeni ai unor nume proprii compuse: *I. Creangă, M. Eminescu*

– abrevierile în care substantivele comune sunt urmate de nume proprii: *F.C. Argeş, I.H.R. Mangalia*

– în cuvintele compuse în care locul despărţirii ar coincide cu locul cratimei: bun-gust, du-te;

– în notaţiile abreviate de genul *10 km, art. 3* etc.

5. Accentul

Prin **accent** se înţelege pronunţarea mai intensă sau pe un ton mai înalt a unei vocale într-o silabă, a unei silabe într-un cuvânt sau a unui cuvânt într-o propoziţie sau frază.

Accentul cade întotdeauna pe vocale.

Deşi în limba română accentul nu are loc fix, de obicei el cade pe ultima (silabă):

popor, călător, duşman, a alerga, sofa etc.

sau pe penultima silabă a cuvântului:

câmpie, pădure, casă, masă, scaun etc.

Mai rar, accentul poate cădea pe antepenultima silabă (repede, pasăre, margine), fiind uneori chiar mai îndepărtat de sfârşitul cuvântului (prepeliţă, lapoviţă, al doisprezecelea etc.).

Unele cuvinte polisilabice au două accente, unul principal şi altul secundar. Ex.: în cuvântul „constituţional“ accentul principal cade pe **a**, iar cel secundar pe **o**.

Scanned with OKEN Scanner

Deşi accentul este liber în limba română, el este totuşi stabil în declinarea substantivului şi a pronumelui (*flexiunea nominală*). Ceea ce înseamnă că un substantiv sau un pronume va purta accentul întotdeauna pe silaba pe care îl avea la forma de nominativ-acuzativ singular, nearticulat (de obicei pe radicalul cuvintelor):

casă – casei, peşteră – peşteri, oameni – oamenilor etc.

Excepţie de la această regulă fac unele substantive neologice, terminate de obicei în **-o**, la care accentul se deplasează de pe o silabă pe alta în timpul declinării:

radio – radiouri, zero – zerouri, moto – motouri

precum şi

soră – surori, noră – nurori, toţi – tuturor.

În conjugarea verbului accentul se deplasează de regulă de pe radical pe sufixul gramatical:

tac – tăcem, vezi – vedem, cânt – cântăm.

În anumite situaţii, accentul poate îndeplini o *funcţie de diferenţiere* a cuvintelor şi formelor gramaticale (A se revedea capitolul **Vocabularul**, respectiv *omografele* – cuvinte care se scriu la fel, dar se pronunţă diferit şi au înţelesuri total diferite – : acele – acele, mobilă – mobilă, cântă – cântă etc.).

Datorită pătrunderii masive a neologismelor, în limba română contemporană se manifestă (mai ales la vorbitorii pretenţioşi) fenomenul *dublei accentuări*. Aceasta explică de ce unii vorbitori vor pronunţa:

antic, iar alţii antic, caracter, dar şi caracter
editor, dar şi editor, sever şi sever etc.

(Sunt recomandate formele: antic, caracter, editor, sever).

Scanned with OKEN Scanner

V. Bibliografie

Anghelescu-Constantinescu, 1985 - N. Anghelescu Temelie, Silviu Constantinescu, *Analize gramaticale*, Bucureşti, 1985.

Avram, 1986 - Mioara Avram, *Gramatica pentru toţi*, Bucureşti, 1986.

Bertea, 1996 - Mircea Bertea, *Gramatica explicativă a limbii române,* Ediţia a IV-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1996.

Constantinescu, 1976 - Silviu Constantinescu, *Exerciţii şi analize gramaticale*, Bucureşti, 1976.

Coteanu, 1982 - Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, 1982.

DEX, 1975 - *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, 1975.

DOOM, 1982 - *Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române*, Bucureşti, 1982.

Draşoveanu, 1966 - D.D. Draşoveanu, *Elemente de analiză sintactică (fraza)*, în D.D. Draşoveanu, Pompiliu Dumitraşcu, Mircea Zdrenghea, *Analize gramaticale şi stilistice*, Ediţia a II-a, Bucureşti, 1966.

GRL, 1966 - *Gramatica limbii române*, vol. I-II, Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1966.

Gruiţă, 1981 - G. Gruiţă, *Acordul în limba română*, Bucureşti, 1981.

Gruiţă, 1994 - G. Gruiţă, *Gramatică normativă. 77 de întrebări / 77 de răspunsuri*, Cluj-Napoca, 1994.

Scanned with OKEN Scanner

Îndreptar, 1995 - *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, Ediţia a V-a, Bucureşti, 1995.

Manual, 1995 - Ion Popescu, *Limba română. Gramatică şi noţiuni de vocabular*, Manual pentru clasa a VII-a, Bucureşti, 1995.

Manual, 1995 - Ion Popescu, *Limba română. Gramatică şi noţiuni de vocabular şi de istorie a limbii române*, Manual pentru clasa a VIII-a, Bucureşti, 1995.

Manual, 1995 - Coordonator: Florin D. Popescu, *Limba română. Limbă şi stil, punctuaţie şi ortografie, vocabular, fonetică şi fonologie, gramatică (morfologia)*, Manual pentru clasele a IX-a şi a X-a (şcoli normale, licee şi clase cu profil umanist), Bucureşti, 1995.

Manual, 1995 - Florin D. Popescu, *Limba română (Sintaxa).*, Manual pentru clasele a XI-a şi a XII-a (şcoli normale, licee şi clase cu profil umanist), Bucureşti, 1995.

Neamţu, 1989 - G.G. Neamţu, *Elemente de analiză gramaticală. 99 de confuzii/distincţii*, Bucureşti, 1989.

Popescu, 1983 - Ştefania Popescu, *Gramatica practică a limbii române cu o culegere de exerciţii*, Bucureşti, 1983.

Sinteze, 1984 - Coordonator şi autor principal: Theodor Hristea, *Sinteze de limba română*, Ediţia a III-a revăzută şi din nou îmbogăţită, Bucureşti, 1984.

Stati, 1964 - Sorin Stati, *Cuvinte româneşti. O poveste a vorbelor*, Bucureşti, 1964.

Şerban, 1970 - Vasile Şerban, *Sintaxa limbii române (curs practic)*, Ediţia a II-a revizuită şi completată, Bucureşti, 1970.

Scanned with OKEN Scanner

V. Cuprins

Cuvânt înainte, pag. 5
Lista abrevierilor 7
***I. Vocabularul** 9*
A. Vocabularul (lexicul)
B. Structura etimologică a vocabularului limbii române 13
C. Vocabularul fundamental, masa vocabularului 18
D. Mijloace de îmbogăţire a vocabularului 20
E. Sensurile cuvintelor (Semantica) 40
F. Clasificarea cuvintelor după raportul formă-înţeles 43
***II. Gramatica (morfologia, sintaxa)** 62*
A. Morfologia 62
B. Analiza morfologică a cuvintelor. Categorii gramaticale. Algoritmii analizei (schiţă recapitulativă) 70
1. Substantivul 70
2. Articolul 83
3. Adjectivul 89
4. Numeralul 97
5. Pronumele 102
6. Verbul 115
7. Adverbul 139
8. Prepoziţia 145
9. Conjuncţia 147
10. Interjecţia 150
C. Sintaxa propoziţiei 154
1. Propoziţia 154
2. Părţile de propoziţie 156
2.1. Predicatul 156
2.2. Subiectul 163

Scanned with OKEN Scanner

2.3. Atributul 171
2.4. Complementul 178
D. Sintaxa frazei 183
1. Fraza 183
2. Felul propoziţiilor unei fraze 185
3. Raporturile dintre propoziţiile unei fraze 189
E. Algoritmii analizei sintactice a frazei 196
F. Corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie (contragerea şi expansiunea) 207
G. Propoziţii subordonate (Schiţă recapitulativă cu elementele caracteristice şi algoritmii de recunoaştere şi analiză a fiecărui tip de subordonată) 214
1. Subordonate necircumstanţiale 214
2. Subordonate circumstanţiale 228
H. Topica subordonatelor (schiţă recapitulativă) 238
I. Punctuaţia subordonatelor (schiţă recapitulativă) 241
J. Fenomene şi procedee sintactice comune propoziţiei şi frazei 244
K. Cuvinte şi construcţii incidente 247
L. Vorbirea directă şi vorbirea indirectă 251
***III. Ortografie, ortoepie, punctuaţie** 255*
A. Principiile ortografiei româneşti 256
B. Semnele ortografice 258
C. Semnele de punctuaţie şi "istoria" lor 263
***IV. Fonetica** 275*
Silaba 275
Despărţirea cuvintelor în silabe 275
Accentul 280
***V. Bibliografie** 282*
***VI. Cuprins** 284*

Scanned with OKEN Scanner

Limba română

• Vocabular
• Morfologie • Sintaxă
• Ortografie • Ortoepie • Punctuaţie

Prin structură şi conţinut, volumul integrează o pedagogie a exerciţiului gramatical confirmat de practica limbii în mediul şcolar românesc după 1990, sistematizează şi algoritmizează (uneori corectează) cunoştinţele de vocabular, gramatică, ortografie, ortoepie şi punctuaţie cuprinse în manualele şcolare ale ciclului gimnazial, fiind în acest sens un auxiliar didactic destinat prioritar pregătirii de capacitate, dar şi examenelor de bacalaureat şi de admitere în învăţământul superior.

ISBN 973-9414-12-5

LEI 25.000

Scanned with OKEN Scanner